Alexandru Radu
Oana Băluță
Claudia Gilia
Florin Valeriu Gilia
Cristina Matiuța
Victor Rizescu
Abdullah Demir
Diana Carla Benea
Lavinia Bădulescu
Vladimir-Adrian Costea
Silviu Petre
▶ RECENZII
Alexandru Radu
Florin Grecu
Ionela Gavril

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FACULTATEA DE ȘTIINȚE POLITICE, SNSPA

APARIȚIE TRIMESTRIALĂ

[J.J. Grandville, *Variete des priseurs*]

VOLUM XXV
NUMĂRUL
3-4 (193-194)
IUL.-DEC. 2017

Sfera Politicii *este prima revistă de ştiinţă şi teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.*

Sfera Politicii *a jucat şi joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de ştiinţă şi teorie politică şi în constituirea şi dezvoltarea unei reflecţii politologice viabile în peisajul ştiinţific şi cultural din România.*

Sfera Politicii *pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici şi a publicului, analize, comentarii şi studii de specialitate, realizate pe baza paradigmelor teoretice şi metodologice ale ştiinţei şi teoriei politice actuale.*

Sfera Politicii *îşi face o misiune din contribuţia la consolidarea şi dezvoltarea societăţii democratice şi de piaţă în România.*

Revista *Sfera Politicii* a fost editată din anul 1992 de

Fundaţia Societatea Civilă,

din anul 2013 de

Fundaţia Orient Expres,

iar din anul 2016 este editată de

Facultatea de Ştiinţe Politice, SNSPA.

INDEXĂRI INTERNAŢIONALE:

• Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
• DOAJ - Directory of Open Access Journals
• International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

EBSCO PUBLISHING

ProQuest

SCIPIO

Sfera Politicii respectă **Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011** al Ministrului Educaţiei, Cercetării, Tineretului şi Sportului privind aprobarea standardelor minimale necesare şi obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învăţământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu
Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot
University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant
Professor, University College, London, United Kingdom

Alexandru Florian
Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir", București
Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel"

Anneli Ute Gabanyi
Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Gail Kligman
Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson
Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro
Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESS

Michael Shafir
Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan
Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

G. M. Tamas
Budapest, Hungary

Katherine Verdery
Professor, City University of New York Graduate Center, USA

DIRECTOR FONDATOR

Stelian Tănase
Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

DIRECTOR

Cristian Pîrvulescu
Decan, Facultatea de Științe Politice, SNSPA

REDACTOR ŞEF

Alexandru Radu
Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir", București

SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

Daniel Buti
Lector universitar, Departamentul de Relații internaționale, SNSPA

REDACŢIE

Alexandru Climescu
Nicolae Drăgușin
Aurora Martin
Ioana Paverman
Camelia Runceanu
Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XXV, NUMĂRUL 3-4 (193-194), iulie-decembrie 2017

Alexandru Radu
Partide politice minore în România postcomunistă. Cazurile PC și UNPR 3

Oana Băluță
Alegerile locale și reprezentarea politică parlamentară. Trambulină pentru bărbați, obstacol pentru femei? 12

Claudia Gilia și Florin Valeriu Gilia
Teorii cu privire la reprezentarea politică 22

Cristina Matiuța
Finanțele partidelor din România: între dependența de stat și delapidarea lui.... 38

Victor Rizescu
Corporatism in the Romanian Tradition: Top-down and Bottom-up Lineages 49

Abdullah Demir
Imigrația și procesele de integrare sistemică și socială 59

Diana Carla Benea
Imaginea Agenției Naționale de Integritate în Rapoartele Mecanismului de Cooperare și Verificare din perioada 2007-2015 67

Lavinia Bădulescu
Armenians on Azerbaijanis in the Nagorno-Karabakh conflict. Shaping the image of the enemy..... 76

Vladimir-Adrian Costea
Luminarea *și* Pacea eternă*: problematizări privind proiectele filosofice kantiene* 84

Silviu Petre
Culoarea șofranului: drumului naționalismului hindus spre iliberalism..... 95

Recenzii

O istorie românească pentru străini (Alexandru Radu)..... 117
Florian Abraham, *Romania since the Second World War, A Political, Social and Economic History*

Avansul global al populismului (Florin Grecu)..... 119
Jan-Werner Müller, *Ce este populismul?*

Funcția de informare a media în procesul de setare a agendei politice (Ionela Gavril)..... 123
Julie Sevenans, „The Media's Informational Function in Political Agenda-Setting Process"

Index de autori 127

Summary 129

Partide politice minore în România postcomunistă. Cazurile PC și UNPR

ALEXANDRU RADU
[The National University of Political Studies and Public Administration, Bucharest]

Abstract

In Romanian post-communist political system acts some minor political parties, with low electoral support, but with parliamentary representation, due to their major partner parties. Despite their minor status, these political parties have an important role from governmental point of view. In terms of typology, they belong to the category of personal parties. This paper analyzes PC and UNPR cases.

Keywords

party system; minor parties; personal parties

Sistemul de partide din România postcomunistă a debutat ca unul de tip multipartidist, cu peste 80 de formațiuni politice legal înregistrate la data primelor alegeri parlamentare, din mai 1990, și cu aproape 30 reprezentate în parlamentul ales atunci. Măsurilor legislative adoptate în special după 1996 ce au urmărit limitarea multipartidismului, partidele politice le-au răspuns prin politicile de alianță. S-a constituit astfel un sistem parlamentar de partide dublu etajat: cu un etaj formal, organizat, de regulă, sub forma alianțelor de partide, și un etaj real, al partidelor politice componente, cu un număr superior de unități. Bunăoară, la alegerile parlamentare din anul 2004 au obținut reprezentare parlamentară 4 actori electorali, două alianțe și două partide independete, dar numărul real partidelor politice parlamentare a fost de 6, pentru ca în 2012, când tot 4 actori electorali s-au calificat în parlament, numărul real al partidelor să se dubleze. Politica de alianțe a permis, așadar, simplificarea sistemului de partide, deși numai la nivel formal, partidele politice minore, cele fără susținere electorală semnificativă, continuând să subziste ca formațiuni cu reprezentare parlamentară. În schimb, acestea au contribuit la fabricarea majorităților parlamentare,

deși nu întotdeauna în favoarea aliatului major, jucând rolul de „partid-balama", asemenea partidelor parlamentare minore din sistemul partidist german postbelic. Totuși, spre deosebire de cele din Germania, partidele minore din România nu și-au datorat prezența parlamentară propriilor forțe, ci exclusiv susținerii electorale a aliaților majori. Exemplele cele mai concludente în acest sens sunt Partidul Conservator (fost Partidul Umanist din România) și Uniunea Națională pentru Progresul României, aliate minore ale Partidului Social Democrat. Evoluția acestor partide minore este analizată în continuare.[1]

La remorca PSD – PUR / PC

Cu o istorie aproape la fel de veche ca a PSD, dar mult mai puțin glorioasă, Partidul Umanist din România (PUR), s-a constituit oficial pe 18 decembrie 1991.[2] Născut la inițiativa omului de afaceri Dan Voiculescu[3], PUR s-a distins printr-o organizare bazată pe cluburi politice locale, compuse din minimum 10 membri și conduse de câte un Directorat. Performanțele sale politice au fost minore în primul deceniu postcomunist, trebuind să se mulțumească cu scoruri electorale subunitare[4].

PUR a apărut brusc în prim-planul politicii românești la sfârșitul anului 2000, ca urmare a victoriei electorale din alegerile parlamentare din acel an datorată aliatului major, PDSR. Astfel, parte a Polului Democrației Sociale din România, PUR și-adjudecat 6 fotolii de deputat și 4 de senator[5]. Totodată, în guvernul Năstase a primit un portofoliu – cel pentru Întreprinderi mici și mijlocii și cooperație, deținut de Silvia Ciornei.

Deplini mulțumiți de noul lor statul de partid parlamentar, umaniștii s-au reunit în cel de al treilea Congres al partidului pe 18 decembrie 2000, ocazie cu care Dan Voiculescu a fost reconfirmat președinte al partidului. Ulterior, la mijlocul anului 2001, PUR și-a redefinit orientarea ideologică, adoptând doctrina social-liberală. În august, prin hotărârea Consiliului Național, denumirea partidului a devenit Partidul Umanist din România (social-liberal). Aniversarea a 10 ani de la înființarea PUR, sărbătorită printr-o sesiune extraordinară a Consiliului Național pe 17 noiembrie 2001, a găsit partidul într-o situație încă și mai bună. În anul scurs de la alegeri rândurile umaniștilor au crescut în ritm galopant, PUR „înghițind" atât

1 Într-o formă extinsă, istoria analitică a celor două partide este cuprinsă în capitolele omonime din lucrarea Anne Jugănaru, Alexandru Radu, *Partidul Social Democrat (1992-2016). România postcomunistă. O istorie a partidelor politice în interviuri și documente,* vol. II, în curs de apariție.

2 A fost înregistrat inițial sub numele de Partidul Umanist Român, denumirea fiind schimbată în 1992, conform deciziei civile nr. 50/9 noiembrie 1992 a TMB – cf. *Partide Politice* (Rompres, 1993), 171, Anexa 1.

3 Absolvent al Facultății de Comerț Exterior din cadrul Academiei de Studii Economice din București, Dan Voiculescu a lucrat în perioada 1970-1982 la întreprinderea de comerț exterior ICE Vitrocim, iar până în 1990 a fost reprezentant la București al firmei grecești Crescent Commercial & Maritime Ltd Cyprus; după 1990 a înființat holdingul GRIVCO, cu afaceri principale în comerțul exterior, dar și în mass-media (Intact MediaGroup, care deține și prima televiziune comercială din România, Antena 1).

4 La alegerile parlamentare din 1992 a obținut 0,21% din voturi (22.908) pentru Camera Deputaților, respectiv 0,15% (16.484) pentru Senat. În 1996, aliat cu alte două partide minore – Mișcarea Ecologistă din România și Partidul Democrat Agrar din România – în cadrul Uniunii Naționale de Centru, a primit voturile a 0,86% dintre electori (106.069) pentru Camera Deputaților, respectiv 0,96% (118.859) pentru Senat. Candidatul său prezidențial – Ioan Pop De Popa, vicepreședinte PUR – a fost votat de 0,47% dintre participanții la primul tur al alegerilor prezidențiale.

5 Mihaela Muraru-Mandrea (Arad), Amalia Bălășoiu (Brașov), Florea Voinea (Dolj), Olguța Lucheria Atanasescu (Galați), Dorel Bahrin (Ialomița), Octavian Constantin Petruș (Vaslui), respectiv Dinu Marin (Dâmbovița), Alin Teodor Ciocârlie (Iași), Aureliu Leca (Olt), Ioan De Popa (București).

parlamentari[6], cât mai ales primari și consilieri locali proveniți de la ApR, PD, PNL și chiar de la PSD. O cercetare realizată de Institutul pentru Politici Publice asupra fenomenului migrației politice în administrația locală arăta că PUR și-a dublat proporția reprezentării la nivel de primari. Astfel, dacă în iunie 2000 PUR câștigase 32 de primării, în iunie 2001 numărul primarilor umaniști ajunsese la 64[7]. Probabil că cel mai semnificativ exemplu în acest sens îl reprezintă cazul Stelian Duțu. Fost lider al organizației PD Constanța, emigrat la PNL cu întreaga organizație de partid și cu un grup masiv de primari și consilieri locali constănțeni, Stelian Duțu i-a părăsit pe liberali în favoarea umaniștilor pe 5 martie 2001. El a adus cu sine o „zestre" de 23 de primari, 8 consilieri județeni și alți 1.500 de membri de partid. Pe lângă noii săi reprezentanți din administrația locală, PUR se putea lăuda și cu achiziționarea unor nume sonore din lumea sportului, precum Helmuth Ducadam, Mihai Leu sau Vasile Dâba, și chiar cu „înghițirea" unui alt partid, e drept, unul „de buzunar" cum era Partidul Liberal Creștin, o disidență a PNL constituită în 1993.

Dar creșterea PUR nu a determinat sporirea popularității sale electorale, sondajele de opinie creditându-l în continuare cu o cotă similară marjelor de eroare, ci, în schimb, a pus probleme relație cu PSD. Tensiunile dintre cele două partide au sporit pe măsură ce PUR își aroga un statut politic tot mai independent, insitând, bunăoară, să-și constituie grupuri parlamentare proprii în cele două Camere, dar și să dețină un nou post în guvern. PSD a refuzat să satisfacă pretențiile umaniștilor, oferindu-le, în schimb, câteva posturi noi posturi în administrația centrală. Abia după cinci luni de negocieri PSD și PUR au putut încheia un nou acord de colaborare pentru anul în curs, care prevedea, printre altele, ca niciunul dintre cele două partide să nu accepte migratori din celălalt partid. Totuși, noul acord nu a adus pace în alianță, Dan Voiculescu vorbind tot mai des, în lunile următoare, despre o posibilă reorientare a partidului său către un alt partener politic, precum PNL. Oficial, varianta unui nou parteneriat politic a fost prezentată de președintele partidului în cadrul Consiliului Național din 14 decembrie 2002, o decizie finală urmând să fie luată la proximul congres PUR.

Cu toate acestea, Congresul Extraordinar PUR din 18 ianuarie 2003 nu a adus lămuririle așteptate în privința strategiei partidului. În fapt, miza forumului umanist a fost cu totul alta. Ca și fratele său politic mai mare, PUR resimțea efectele centrifuge ale afluxului de grupări și oameni cu orientări politice și interese diferite, care, în plus, nu erau la fel de disciplinați ca vechii umaniști. De aceea, congresului a avut ca misiune refacerea coeziunii interne a partidului, calea urmată fiind ceea a adoptării unui statul cu totul excepțional, axat pe întărirea disciplinei de partid. Spre exemplu, noul statut al PUR prevedea instituirea unui organism inedit, numit Forumul Umanist, prezidat de Președintele-fondator, funcție ce îi revenea lui Dan Voiculescu, „format din 11 membri aleși de Congres, o dată la opt ani, de regulă din rândul membrilor fondatori sau al membrilor de partid cu vechime de cel puțin patru ani în partid"[8], care, practic, concentra întreaga putere decizională a partidului și îi conferea fondatorului său rolul decisiv. Astfel, pe lângă faptul că alege președintele și vicepreședinții partidului, Forumul Umanist „stabilește sau redefinește principiile doctrinare ale partidului; recunoaște calitatea de onoare, de Președinte Fondator [...]; stabilește, din rândul membrilor fondatori al Partidului Umanist (social-liberal), pe baza propunerilor membrilor Biroului Permanent și/sau ale Președintelui partidului, delegații cu drept de vot și invitații la Congres [...]."[9]

6 La sfârșitul sesiunii parlamentare de toamnă PUR avea deja 10 parlamentari în Camera Deputaților, mai mult cu 4 comparativ cu momentul alegerilor.

7 *Migrația politică în administrația locală la un an de la alegerile locale 2000 (studiu la nivelul primarilor),* (Institutul pentru Politici Publice, București, iunie 2001), 28.

8 *Statutului Partidului Umanist din România (social-liberal),* art. 90.

9 Ibidem, art. 92.

Cât privește strategia partidului, clarificările au venit două luni mai târziu. În contextul în care cel puțin patru filiale județene rupseseră deja colaborarea locală cu PSD, Dan Voiculescu a anunțat intenția partidului său de a participa la alegerile locale ca partid de sine stătător și, deci, ieșirea de sub tutela social-democrată. PSD a reacționat imediat prin restructurarea protofoliului ministerial deținut de PUR. Mai mult, umaniști au început să fie ei victima fluxului migraționist: în martie 2003 senatorul PUR Alin Teodor Ciocârlie a trecut la PSD, iar o lună mai târziu, întreaga filială constănțeană l-a urmat pe Stelian Duțu înapoi în PD. În aceste condiții parafarea unui nou acord de colaborare cu PSD a fost amânată *sine-die,* singura certitudine fiind participarea separată a celor două partide în alegerile locale din iunie 2004.

Rezultatele scrutinul local au confirmat parțial strategia independenței politice: în clasamentul general, PUR a reușit să se mențină în plutonul partidelor parlamentare, chiar dacă s-a clasat pe ultima poziție, după PSD, PNL, PD și PRM. A câștigat 2.443 consilieri locali (6,10%), 123 mandate de primar[10] (3,92%), 73 de consilieri județeni (5,08%) și președinția a 3 consilii județene.[11] Totuși, cele 543.860 de voturi (6,01%) obținute în competiția pentru consiliile județene, cea care măsoară mai adecvat forța națională a partidului, îi creionau imaginea unui partid minor, mai puternic decât până atunci, e drept, dar situat la limita accesului în parlament, fără însă a îi garanta succesul în alegerile legislative din toamna aceluiași. De cealaltă parte, pentru a-și maximiza șansele de reușită în fața nou-constituitei Alianțe „Dreptate și Adevăr PNL-PD", PSD era interesat de extinderea bazinului său electoral prin captarea votanților PUR, în condițiile în care PRM, celălalt partid parlamentar minor, era un partener toxic din punct de vedere ideologic.

Ca atare, PSD și PUR au convenit reeditarea alianței din 2000, de astă dată sub numele de Uniunea Națională PSD+PUR, pentru participarea la alegerile parlamentare și prezidențiale din noiembrie-decembrie 2004. Cele două partide au depus liste comune pentru Senat și Camera Deputaților, având în Adrian Năstase, președintele PSD, candidatul prezidențial al Uniunii.

În urma alegerilor din 28 noiembrie 2004, PUR și-a întărit prezența parlamentară, adjudecându-și 19 locuri în Camera Deputaților[12] (5,85%) și 10 în Senat[13] (7,41%), suficiente pentru a-și constituit grupuri politice proprii în ambele Camere. Ca și pentru a-și sigura independența politică anterior mult clamată care, după înfrângerea candidatului prezidențial al Uniunii în fața lui Traian Băsescu, s-a materializat în „soluția imorală"[14]. Concret, PUR a rupt alinața cu PSD și s-a alăturat

10 Majoritatea în comune și orașe mici; totuși, PUR a câștigat postul de primar al municipiului Bacău, prin Romeo Stavarache. Ulterior acesta a trecut la PNL. În 2017 a fost condamnat definitiv la patru ani de închisoare cu executare pentru luare de mită.

11 Este vorba despre Galați (președinte Eugen Durbacă), Prahova (președinteFlorin Anghel) și Vâlcea (președinteDumitru Bușe).

12 Alba (Popa Nicolae), Arad (Ardelean Cornelia), Bihor (Hellvig Eduard Raul), Brașov (Făină Constantin), Caraș-Severin (Țundrea Ioan), Cluj (Iordache Grațiela Denisa), Constanța (Mihei Adrian Sirojea), Dâmbovița (Andon Sergiu), Galați (Ciucă Liviu Bogdan), Gorj (Manta Pantelimon), Hunedoara (Popescu Ionica Constanța), Ialomița (Pascu Bogdan), Olt (Diaconescu Renică), Prahova (Hanganu Romeo Octavian), Timiș (Glăvan Ștefan), Vaslui (Voilea Florea), Vâlcea (Becșenescu Dumitru), București (Popa Daniela, Florea Damian)

13 Argeș (Copos I. Gheorghe), Botoșani (Vasilescu P. Gavrilă), Buzău (Pascu GH. Corneliu), Dolj (Popescu Irinel), Iași (Terinte Radu), Maramureș (Șereș Ioan-Codruț), Neamț (Ciornei Silvia), Sibiu (Stoica Ilie), Suceava (Gheorghe N. Constantin), Teleorman (Cutaș George Sabin)

14 Expresia îi aparține lui Traian Băsescu, care, la numai 10 zile de la instalarea noului guvern, a declarat: „sunt un adept al unor alegeri anticipate imediate pentru a scăpa de o soluție imorală care se numește PUR. Este o soluție pe care eu am negociat-o din nevoia instalării unui guvern, dar ea mi se pare lipsită de moralitate" – *Adevărul,* 6 ianuarie 2005, fragment din interviul realizat de Liliana Ruse.

majorității parlamentare fabricate de președintele ales[15], făcând posibilă investirea guvernului PNL-PD-UDMR-PC pe data 28 decembrie.[16] În noul guvern, condus de Călin Popescu Tăriceanu, PUR a ocupat trei din cele 25 de portofolii: ministru de stat (vice prim-ministru), Gheorghe Copos, ministrul economiei și comerțului, Codruț Șereș, și ministru delegat pentru coordonarea autorităților de control, Sorin Vicol[17]. Dar parteneriatul cu Traian Băsescu nu va funcționa decât doi ani, Dan Voiculescu devenind ulterior cel mai aprig dușman al președintelui Băsescu.

Dar până atunci, să marcăm organizarea ultimei adunări generale a PUR, totodată prima a „noului" Partid Conservator (PC)[18]. Congresul din 9 mai 2005 a decis, la inițiativa lui Dan Voiculesc, reales în fruntea partidului, nu doar schimbarea denumirii, ci și a doctrinei politicie, respectiv afilierea la Partidul Popularilor Europeni, urmându-l astfel traseul politic al PD.

Spre sfârșitul anului 2006, mai exact pe 3 decembrie, în contextul tot mai tensionat al „războiului dintre Palate"[19], PC a anunțat că părăsește majoritatea parlamentară, punând în pericol stabilitatea guvernului prezidențial. A urmat implicarea viguroasă în suspendarea președintelui Băsescu, senatorul Dan Voiculescu prezidând comisia parlamentară de anchetă în acest caz, constituită pe 28 februarie 2007.

În urma eșecului referendumului de revocare a președintelui Băsescu, Dan Voiculescu a demisionat din Senat și, totodată, a renunțat la implicarea directă, formală în conducerea partidului pe care l-a fondat, menținându-și totuși poziția de președinte-fondato[20]. Congresul PC desfășurat pe 27 ianuarie 2008 a ales un nou președinte, în persoana deputatei Daniela Popa, recomandată chiar de Dan Voiculescu.

Semi-eșecul înregistrat de PC la alegerile locale din iunie 2008 – numărul mandatelor de primar, consilier local și consilier județean câștigate s-a redus drastic comparativ cu 2004, performanța s-a electorală generală scăzând sub nivelul pragului electoral de 5% – i-a obligat pe conservatori să revină sub aripa electorală a PSD, condus la acel moment de Mircea Geoană. Astfel, pentru alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2008, PC a participat pe liste comune cu PSD, conjunctură în care a reușit să-și păstreze statutul de partid parlamentar, chiar dacă reprezentarea sa în cele două camere s-a redus la 3 deputați[21] și un senator, acesta din urmă fiind Dan Voiculescu. Alianța a fost menținută și pentru alegerile europarlamentare din 7 iunie 2009, aducându-le conservatorilor un loc în Parlamentul European[22].

Cu toate acestea, relațiile cu PSD s-au răcit în perioada următoare, în special după eșecul lui Mircea Geoană în alegerile prezidențiale de la sfârșitul lui 2009, astfel că în ianuarie 2010 PC a parafat o nouă alianță, de astă dată cu PNL, sub numele de Alianța de Centru Dreapta (ACD).

Tot la începutul lui 2010, mai exact pe 28 februarie, a avut loc al treilea Congres PC, ocazie cu care președinția partidului a revenit pupilului politic al lui Dan Voiculescu, Daniel Constantin, devenit astfel cel mai tânăr președinte al unui

---

15 Conform presei vremii, negocierile dintre Dan Voiculescu și Traian Băsescu au avut loc la sediul GRIVCO, firma deținută de fondatorul PUR.

16 Parlamentul a aprobat noul guvern cu 265 voturi pentru și 200 împotrivă.

17 Va demisiona din guvern pe 21 ianuarie 2005, nemulțumit de politica premierului în domeniul pe care îl coordona.

18 Denumirea va fi înregistrată oficial la Tribunalul București pe 14 septembrie 2005.

19 Denumirea dată de presa vremii conflictului politic dintre grupările politice conduse, pe de o parte, de președintele Băsescu, iar pe de alta, de premierul Tăriceanu.

20 La acel moment era în derulare procesul privind contestația lui Dan Voiculescu la decizia CNSAS din 2006 prin care acesta era confirmat ca și colaborator al Securității ca poliție politică sub numele conspirativ Felix. La începutul lui 2010, Curtea de Apel București va respinge definitiv contestația.

21 Liviu Bogdan Ciucă (Galați), Daniela Popa și Damian Florea (București).

22 Titular a fost George Sabin Cutaș.

partid politic din România. Adăugăm că adunarea generală a conservatorilor a decis infiinţarea funcţiei de prim-vicepreşedinte, ocupată de Cristian Popescu-Piedone, primar în exerciţiu al sectorului 4 al Capitalei.

Prin intermediul ACD, PC s-a reîntors la parteneriatul cu PSD în cadrul Uniunii Social Liberale (USL), contituită pe 11 februarie 2012, în contextul marilor demonstraţii de stradă împotriva regimului Băsescu. După preluarea guvernării (7 mai), în urma căderilor succesive ale guvernelor Boc (6 februarie) şi Ungureanu (27 aprilie), USL a câştigat ambele runde ale alegerilor din 2012. În cadrul scrutinului parlamentar din 9 decembrie 2012, PC şi-a asigurat, prin intermediul Uniunii, 13 mandate în Camera Deputaţilor şi 8 mandate senatoriale[23], ca şi două portofolii în noul guvern Ponta[24]. 18 luni mai târziu, PC a abordat a treia ediţie a alegerilor europarlamentare alături de PSD şi UNPR reuşind să trimită în Parlamentul European 2 reprezentanţi[25]. Cu numai două luni înainte avuse loc cel de al patrulea Congres PC, desfăşurat, la Romexpo din Bucureşti, într-o atmosferă festivă, cu participarea preşedinţilor PSD şi UNPR, soldat cu reconfirmarea conducerii partidului.

Dar succesele politice ale PC nu au adus liniştea în rândurile conservatorilor, ba dimpotrivă. Pe 8 august 2014, prin decizia Curţii de Apel Bucureşti, Dan Voiculescu a fost condamnat definit la 10 ani de închisoare cu executare în dosarul privatizării frauduloase a Institutului de Cercetări Alimentare, partidul experimentând în mod fortuit criza de succesiune a liderului fondator. A urmat o perioadă de incertitudine cu privire la soarta partidului rămas orfan, liderii conservatori tatonând diferite soluţii de supravieţuire politică. În cele din urmă, câştig de cauză a avut formula fuziunii cu Partidul Liberal Reformator (PLR), desprins din PNL după destrămarea Uniunii Social Liberale. În conferinţa de presă din 18 iunie 2015, liderii celor două partide, Daniel Constantin şi Călin Popescu-Tăriceanu, au anunţat fuziunea PC şi PLR prin contopirea într-o nouă formaţiune politică numită Partidul Alianţa Liberalilor şi Democraţilor (ALDE). Denunţată de unii dintre conservatori, precum europarlamentarul Maria Grapini, care a şi părăsit PC, fuziunea a fost parafată a doua zi, în cadrul Congresului Extraordinat PLR-PC, desfăşurat la Palatul Parlamentului, prin semnăturile celor doi co-preşedinţi Daniel Constantin şi Călin Popescu-Tăriceanu.

În acest fel şi-a încheiat cariera politică partidul fondat de Dan Voiculescu în 1991, partid care nu a putut supravieţuii dispariţiei liderului fondator din viaţa publică, ca urmare a condamnării penale din 2014, în ciuda unor încercări ulterioare de revigorare[26] alimentate chiar de eliberarea din închisoare a lui Dan Voiculescu[27].

UNPR – un meteor politic

O apariţie meteorică, dar tumultoasă, pe scena politică românească a constituit-o Uniunea Naţională pentru Progresul României (UNPR), un partid minor cu o denumire pompoasă, având rolul de intrument politic al decidenţilor zilei, dar

23 Daniel Constantin (Argeş), Constantin Avram (Bacău), Ion Diniţă (Braşov), Georgică Dumitru (Dâmboviţa), Liviu Bogdan Ciucă (Galaţi), Aurelian Ionescu (Ialomiţa), Cornelia Negruţ (Maramureş), Vasile Cătălin Drăguşanu (Neamţ), Maria Grapini (Timiş), Claudiu Andrei Tănăsescu, Dinu Giurescu, Damian Florea şi Ovidiu Alexandru Raeţchi (Bucureşti), respectiv Vasile Nistor (Bacău), Mircea Marius Banias (Constanţa), Cristina Irina Anghel (Dolj), Eugen Durbacă (Galaţi), Mihai Niţă (Olt), Neagu Mihai (Suceava), Dumitru Pelican şi Dan Voiculescu (Bucureşti).

24 Unul deţinut de Daniel Constantin – ministrul Agriculturii, celălalt, de Maria Grapini – ministru delegat pentru întreprinderi mici şi mijlocii, mediu de afaceri şi turism.

25 Titulari – Maria Grapini şi Laurenţiu Rebega,

26 Precum Partidul Puterii Umaniste (social-liberal), confirmat de Tribunalul Bucureşti prin decizia din 14 iulie 2015.

27 Tribunalul Bucureşti a decis, în mod definitiv, eliberarea sa condiţionată pe 18 iulie 2017.

care, pe de altă parte, a oferit liderilor săi cariere ascensionale mai mult sau mai puțin efemere.

UNPR s-a născut în contextul tulbure al alegerilor prezidențiale din decembrie 2009, inițial sub forma unui grup parlamentar independent, strângând dezertori politici de la alte partide, dar în special de la PSD, ale cărui voturi au făcut posibilă reinstalarea guvernului Boc demis prin moțiune de cenzură înainte de realegerea lui Traian Băsescu ca președinte al României. Beneficiind, în compensație, de două posturi – apărare și externe – în noul cabinet Boc, UNPR s-a născut direct ca o grupare politică cu vocație guvernamentală.

Primul său congres a avut loc pe 1 mai 2010, ocazie cu care a fost confirmată tripleta conducătoare a partidului: Marian Sârbu – președinte, Cristian Diconescu – președinte de onoare, și Gabriel Oprea – președinte executiv, toți trei foști membri importanți ai PSD. Acesta din urmă, un ofițer inferior de intendență ajuns peste noapte general-maior și apoi avansat rapid general cu patru stele, dar și profesor universitar, conducător de doctorat, era, în fapt, adevăratul șef al grupării, conducând cu mână de fier o armată de strânsură tot mai numeroasă. Printre achizițiile sale amintim Partidul Inițiativa Națională (PIN)[28], care a fuzionat prin absorție cu UNPR pe 15 decembrie 2011, liderul PIN de la acea vreme, Lavinia Șandru, devenindu-i vicepreședinte[29].

Căderea guvernului Ungureanu, ultimul al președintelui Băsescu, la sfârșitul lui aprilie 2012 a trimis UNPR în opoziție, dar nu pentru multă vreme. Făcând o piruetă politică de 180 de grade, UNPR s-a orientat către partidul premierului Ponta, care a acceptat constituirea Alianței de Centru Stânga (ACS) după alegerile locale din iunie 2012, alianță care a rămas în afara USL ca urmare a opoziției PNL și PC. Totuși, pentru alegerile parlamentare de la sfârșitul aceluiași an, UNPR va fi acceptat pe listele comune ale USL, cu perspectiva fuziunii prin absorție cu PSD în decembrie 2012[30]. Acest lucru nu s-a mai întâmplat, dar UNPR era deja partid parlamentar și guvernamental.

În urma alegerilor uninominale din 9 decembrie 2012, cele care au condus la expandarea parlamentului la 588 de locuri, UNPR și-a adjudecat 10 mandate în Camera Deputaților și 5 în Senat[31]. O realizare deloc impresionantă, dar care în timp a fost compensată prin „importuri" de parlamentari[32], în special în urma fuziunii prin absorție, din iunie 2015, cu PP-DD, surpriza alegerilor, partid care câștigase nu mai puțin de 68 de parlamentari[33]. Totodată, în guvernul USL condus de Victor

28 PIN a fost înființat prin decizia civilă nr 10 din 29 martie 2005, condus de Cosmin Gușă – președinte și Aurelian Pavelescu și Lavinia Șandru – vicepreședinți. PIN s-a constituit ca o disidență a PD, după ce grupul condus de Cosmin Gușă a intrat în conflict cu Traian Băsescu în urma încercării primului de a candida la șefia PD.

29 La scurtă vreme, aceasta a părăsit UNPR.

30 Pe de altă parte, propierea de PSD l-a determinat pe Cristian Diaconescu să demisioneze din UNPR, acesta fiind numit consilier al președintelui Băsescu încă din martie 2012.

31 Mandatele au fost câștigate în județele Brăila (Dorin Silviu Petrea), Buzău (Eugen Nicolicea), Caraș-Severin (Ion Tabugan), Călărași (Valeriu Steriu), Galați (Laurențiu Chirvăsuță), Iași (Gheorghe Emacu), Neamț (Marian Enache), Timiș (Ion Răducanu), Vâlcea (Constantin Mazilu) și București (Dumitru Iulian Popescu), respectiv în Bacău (Damian Drăghici), Botoșani (Petru Șerban Mihăilescu), Ialomița (Ion Toma), Neamț (Octavian Liviu Bumbu) și București (Gabriel Oprea).

32 „Deși în nici un sondaj UNPR nu depășește 1,5-2% din intenția de vot a românilor, acest partid a ajuns să dețină peste 10% din numărul parlamentarilor. Iar procentul crește de la o zi la alta, încât n-ar fi de mirare ca, la finalul de mandat 2012-2016, UNPR să poată face singur o majoritate, cu ajutorul UDMR și al minorităților" – fragment din articolul „UNPR face ordine" semnat de Patrick André de Hillerin în *Cațavencii,* 17 iunie 2015.

33 Partidul Poporului-Dan Diaconescu s-a constituit oficial pe 19 septembrie 2011. Susținut mediatic de OTV, patronat de același Dan Diaconescu, la alegerile parlamentare din 2012 a fost votat de 16% dintre electori reușind să trimită în parlament 47 de deputați 21 de senatori, în majoritate foști membri controversați ai partidelor politice tradiționale.

Ponta, Gabriel Oprea a ocupat poziția de vice-premier cu atribuții în domeniul apărării și siguranței naționale, poziție pe care și-a menținut-o pe întreaga durată de existență a guvernului Ponta, până la începutul anului 2014.

Ruptura dintre PNL și PSD, survenită în februarie 2014, a condus la remanierea guvernului, dar nu și la pierderea de către UNPR a statutului de partid guvernamental. Dimpotrivă, pe lângă faptul că Gabriel Oprea și-a conservat poziția de vice-premier, schimbând doar domeniul de responsabilitate – afaceri interne, partidul a primit un nou portofoliu – cel pentru relația cu Parlamentul, asumat de Eugen Nicolicea. Lucrurile au stat la fel și la constituirea celui de al patrulea guvern Ponta, cei doi reprezentanți ai UNPR rămânând pe poziile anterioare.

Și totuși, decăderea lui Gabriel Oprea și, deci, a UNPR avea să survină câteva luni mai târziu, pe fondul unui tragedii: moartea polițistului Gigină în timp ce asigura escorta vice-premierului Oprea, pe 20 octombrie 2015. Inițial, procurorii au deschis un dosar *in rem* pentru omor din culpă, dar în ianuarie 2016 dosarul a fost preluat de DNA, procurorii anticorupție anunțând, pe 5 februarie, că Oprea este suspect în acest caz. Ulterior, DNA a cerut Senatului încuviințarea pentru începerea urmăririi penale a senatorului Gabriel Oprea, cerere respinsă de plenul camerei pe 19 septembrie. Totuși, patru zile mai târziu Oprea a demisionat din Senat, astfel că, după ce președintele Iohannis a încuviințat cererea DNA, acesta a fost pus oficial sub invinuire pentru abuz în serviciu și omor din culpă.

La începutul anului următor, an electoral, Gabriel Oprea a demisionat și din UNPR, motivând că nu vrea să fie o piatră de moară pentru partid, lăsându-i la conducere pe Valeriu Steriu, și acesta un fost membru PSD, confirmat președinte de Conferința Națională UNPR din 26 martie 2016.

Dar UNPR fără Gabriel Oprea nu mai era UNPR. Plecarea sa din fruntea partidului a fost urmată de numeroase demisii din grupurile parlamentare progresiste, cele mai multe în favoarea PSD, astfel că UNPR a rămas fără grup politic în Senat, cel din Camera Deputaților fiind drastic redus numericește. În același timp, încercând să-și imite predecesorul, Valeriu Steriu a tatonat terenul pentru realizarea unei alianțe politice cu unul din partidele parlamentare majore, însă fără succes. După eșecul negocierilor cu PNL și, totodată, respins de PSD, UNPR a sfârșit prin a se preda lui Traian Băsescu, cel în siajul căruia s-a și format în urmă cu 7 ani. Numai că, în 2016, Traian Băsescu nu mai era decât președintele unui partid politic minor – Partidul Mișcarea Populară, desprins din PDL în 2013, amenințat și el să nu treacă pragul electoral de 5% în alegerile parlamentare ce băteau la ușă. Oricum, după numai două săptămâni de negocieri politice, fuziunea prin absorție a PMP cu UNPR devenea un fapt în cadrul Congresului extraordinar PMP-UNPR din 20-21 iulie 2016.

Astfel, Traian Băsescu își întărea partidul cu un număr suplimentar de aleși locali, Valeriu Steriu devenea președinte executiv al noului PMP, iar UNPR dispărea din viața politică românească[34].

*

Cu istorii politice diferite ca durată, dar asemănătoare din perspectivă parlamentar-guvernamentală, PC și UNPR au reprezentat modele ale categoriei partidului personal[35]. Construite în jurul liderului și funcționând în dependență de acesta, ele nici nu au supraviețuit testului răsturnării liderului fondator. Practic, au dispărut din peisajul politic românesc după ce liderii lor fondatori nu au mai putut exercita

34 Totuși, o grupare condusă de Marian Vasiliev va contesta fuziunea cu PMP și va organiza, în noiembrie 2016, propriul congres UNPR, dar, desigur, fără Gabriel Oprea.

35 Cf. Mauro Calise, *Il partito personale,* Bari, Ed. Laterza, 2000 (prima edizione), un astfel de partid se bazează pe abilitățile liderului, pe capacitatea acestuia de a procura resurse financiare și de putere.

niciun rol politic. Totuși, moștenirea lor politică e semnificativă, atât la nivel individual, prin influențarea carierelor unor politicieni, dar mai ales la nivel instituțional, sub forma modelării unui sistemul parlamentar de partide dublu etajat, așa cum o arată istoria celor două partide minore analizate.

BIBLIOGRAFIE

1. Colectiv, *Partide Politice* (Rompres, 1993)

2. Mauro Calise, *Il partito personale* (Bari, Ed. Laterza, 2000, prima edizione)

3. Colectiv, *Migrația politică în administrația locală la un an de la alegerile locale 2000 (studiu la nivelul primarilor)* (Institutul pentru Politici Publice, București, iunie 2001)

4. Patrick André de Hillerin, UNPR face ordine, *Cațavencii,* 17 iunie 2015

5. Statutului Partidului Umanist din România (social-liberal) (arhiva personală)

6. Colecția *Monitorul Oficial al României*

7. http://www.roep.ro

Alegerile locale și reprezentarea politică parlamentară. Trambulină pentru bărbați, obstacol pentru femei?

■ OANA BĂLUȚĂ
[The University of Bucharest]

Abstract

Local elections might be perceived as gender neutral when it comes to women's descriptive representation in the Parliament. However, according to quantitative and qualitative data from the 2016 elections, I argue that local elections play a role in the larger economy of gender and legislative elections. Together with other factors, local elections shape a more favorable context for men than for women. Local elections are important for nominating candidates and ranking them. Local elections are a filter for the legislative electoral lists, represent a pipeline for legislative recruitment and they also boost control over the party list. From a gender perspective neither of the three is favorable to women.

Keywords

local elections, parliamentary elections, women, political recrutiment

Introducere: aleșii locali ca bază de selecție și filtru pentru alegerile parlamentare

Pledoaria pe care eu o fac în acest articol este în direcția identificării unui complex comprehensiv de factori care să explice subreprezentarea politică a femeilor sau suprareprezentarea politică a bărbaților în România[1]. Nu mi-am

1 Deși nu îmi propun să detaliez, vreau să precizez că literatura de specialitate identifică o serie de obstacole socio-economice, culturale și politice în calea reprezentării politice a femeilor. Factorii politici precum partide politice și reguli electorale par să aibă cea mai mare putere explicativă; a se vedea Pamela Paxton, „Women in national legislatures: A cross national analysis," *Social Science Research* 26 (1997):442-64; Richard E Matland, „Women's representation in national legislatures: Developed and developing countries," *Legislative Studies Quarterly* 23 (1998): 109-25; Miki Caul, „Women's representation in parliament: The role of political parties," *Party Politics* 5 (1999): 79-98; Pippa Norris, Ronald Inglehart, *Rising tide: Gender equality and cultural change around the world* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003); Pamela Paxton, Sheri Kunovich, „Women's political representation: The importance of ideology," *Social Forces* 81 (2003): 87-114; Kathleen A. Montgomery, „Introduction" în Richard E. Matland, Kathleen A. Montgomery, *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe* (Oxford Univesity

propus să reflectez asupra tuturor factorilor care au un rol în reprezentarea politică a femeilor (factori culturali și socio-economici, ambiție politică, sistem electoral, partide politice ș.a.), ci să creionez rolul pe care îl joacă alegerile locale în reprezentarea descriptivă parlamentară. O privire mai superficială asupra alegerilor locale din perspectiva reprezentării politice a femeilor la nivel legislativ ar putea spune că acestea sunt neutre în ceea ce privește genul. Însă, o analiză mai atentă poate să evidențieze rolul acestor alegeri în economia mai largă a reprezentării politice a femeilor în Parlament.

Ce fac alegerile locale este să contribuie la conturarea unui context care este mai avantajos pentru bărbați decât pentru femei. În acest articol nu afirm că alegerile locale au cea mai mare putere explicativă privind ponderea diferită a femeilor și a bărbaților în Parlamentul României, ci că acestea au o contribuție în reprezentarea femeilor în Parlament și că este bine să o înțelegem. Ceea ce urmăresc în acest articol este să explic modul în care alegerile locale contribuie și ele la subreprezentarea politică a femeilor ori la suprareprezentarea politică a bărbaților în Parlament pornind de la alegerile din anul 2016. Premisa de la care pornesc este aceea că alegerile locale au un efect deopotrivă intenționat și neintenționat asupra reprezentării descriptive de gen în legislativ.

Analiza pe care o voi face se bazează pe date cantitative privind alegerile locale din anul 2016 și date calitative obținute în urma unui proces de intervievare a 30 de parlamentari sau persoane nominalizate pe listele de la alegerile din decembrie 2016. Datele cantitative sunt prelucrări proprii ale bazelor furnizate de Biroul Electoral Central[2] ori prelucrări realizate de Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse, publicate într-un raport numit *Reprezentarea femeilor și a bărbaților în alegerile pentru autoritățile publice locale 2016*. Interviurile semi-structurate incluse în articol au fost realizate în intervalul mai 2015- iunie 2016, sunt în număr de 30 și includ parlamentari sau persoane nominalizate pe listele de la alegerile parlamentare din luna decembrie 2016. Am efectuat aceste interviuri cu membri ai PNL, PSD și USR pentru a identifica practici de recrutare la alegerile parlamentare. Din interviurile făcute cu parlamentari sau persoane nominalizate pe listele parlamentare din 2016 de la PNL și PSD, a reieșit că aleșii locali au un rol important în procesul de recrutare pentru Parlamentul României, prin urmare, am păstrat doar aceste două formațiuni politice. În privința USR e nevoie să ne amintim că la alegerile locale a candidat ca partid local, la nivulul Municipiului București și că nu a câștigat nicio primărie, ci mandate la nivelul consilierilor. Deși interviurile nu urmăreau rolul organizațiilor locale de partid ori al aleșilor locali, transcrierea și prelucrarea acestora pentru a înțelege procesul de elaborare a listelor electorale și selecția candidaților a evidențiat date interesante și utile privind modul în care alegerile locale modelează alegerile parlamentare.

Pe de o parte, aleșii locali reprezintă o **bază de selecție** pentru alegerile parlamentare, respectiv din rândul primarilor, vice-primarilor consilierilor locali și județeni, vicepreședinților de consilii județene sunt recrutați candidații pentru listele propuse de partide la alegerile parlamentare. Analiza descriptivă în care urmăresc ponderea femeilor și a bărbaților în rândul aleșilor locali elucidează rolul pe care îl are această bază de selecție în economia mai largă a alerilor parlamentare.

Pe de altă parte, primarii au un rol important în procesul de recrutare pentru alegerile parlamentare în sensul în care pot influența componența listei,

Press, 2003); Nadezhda Shvedova, „Obstacles to Women's Participation in Parliament", în Julie Ballington, Azza Karam, *Women in Parliament: Beyond Numbers*, revised edition (Publications Office, International IDEA, 2005).

2 http://www.2016bec.ro/rezultate-finale-10-06-2016/index.html

respectiv selectează și ei persoanele care ajung pe lista electorală. Primarii reprezintă, așadar, un **filtru** pentru candidaturi. În același timp, primarii și mobilizează la rândul lor voturile cetățenilor din localitățile pe care le administrează.

În cele ce urmează mă voi opri asupra dimensiunii de gen a acestei baze de selecție alcătuită din aleși locali, după care voi explica cum și de ce este important că primarii constituie un filtru pentru selectarea candidaților.

Aleșii locali ca bază de recrutare pentru alegerile parlamentare

Potrivit prelucrărilor proprii, 5.1% din candidații de la alegerile parlamentare provin din rândul aleșilor locali.

	Număr	%
primar	144	2,2
viceprimar	107	1,7
consilier local	29	0,4
consilier județean	17	0,3
vicepreședinte consiliu județean	35	0,5
TOTAL	332	5,1

	bărbați	femei	
primar	131	13	144
viceprimar	84	23	107
consilier local	24	5	29
consilier județean	16	1	17
vicepreședinte consiliu județean	29	6	35
TOTAL	284	48	332

Tabel 1 (stânga). Aleși locali pe listele parlamentare din 2016.
Tabel 2 (dreapta). Aleși locali pe listele parlamentare din 2016. Dimensiune de gen.

Observăm din Tabelul 1 că primarii și vice-primarii au o mai mare probabilitate să se regăsească pe listele electorale. Dacă ne uităm în Tabelul 2 la distribuția în funcție de gen a aleșilor locali, observăm că mai mulți bărbați decât femei au fost selectați pentru listele parlamentare, 131 mai exact.

Faptul că aleșii locali constituie o bază de selecție pentru candidații la parlamentare reprezintă un avantaj sau un dezavantaj pentru femei? Din punct de vedere descriptiv, în urma alegerilor locale *au fost* aleși mai mulți bărbați fiindcă partidele politice nominalizează și sprijină candidaturile bărbaților la alegerile locale, mai puțin pe cele ale femeilor. Dacă analizăm ponderea femeilor în rândul aleșilor locali, **femeile pornesc cu un dezavantaj în procesul de recrutare pentru alegerile parlamentare pentru că această bază de selecție este profund masculinizată.** Scopul meu nu este de a explica de ce sunt mai puține femei nominalizate și alese în alegerile locale, ci de a explica, pornind de la date cantitative, cum *includerea aleșilor locali în baza de recrutare a partidelor pentru parlamentare avantajează bărbații.*

La nivel de primării, consilii locale și județene numărul femeilor nominalizate și alese este mai mic decât cel al bărbaților. Potrivit datelor, în 2016 au fost depuse 267.242 candidaturi, din care 57.149 femei (21.38%) și 210.093 bărbați (78.62). Datele ne spun că anumite județe au fost mai deschise față de nominalizarea candidaturilor femeilor, altele față de candidaturile bărbaților – vezi Tabel 3 și 4. Desigur că procentul este semnificativ favorabil bărbaților. Însă, din totalul județelor, se desprind 5 care sunt mai prietenoase – vezi tabel 3[3].

3 Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați, *Reprezentarea femeilor și a bărbaților în alegerile pentru autoritățile publice locale* 2016, p. 5-6.

Județe mai deschise față de nominalizarea femeilor	%
București	33,45
Constanța	26,67
Tulcea	26,36
Hunedoara	25,77
Prahova	24,01

Județe mai deschise față de nominalizarea bărbaților	%
Harghita	82,52
Sibiu	82,38
Bistrița-Năsăud	82,18
Covasna	82,05
Buzău	81,72

Tabel 3 (stânga). Topul județelor care au nominalizat femei.
Tabel 4 (dreapta). Topul județelor care au nominalizat bărbați

În cele ce urmează voi prezenta o serie de date privind rezultatele alegerilor locale, urmărind să identific acele județe unde ponderea femeilor alese este mai mare. Nu am inclus și date privind etapa de nominalizare a femeilor și a bărbaților fiindcă analiza mea urmărește baza de selecție alcătuită din aleșii locali.

Primării. La nivel național, pentru primării, au fost depuse 14.051 candidaturi, din care 1.183 (8,42%) femei și 12.868 (91,58%) bărbați[4].

În privința rezultatelor alegerilor, media la nivel național a femeilor alese în funcția de primar este de 4,55 % (145 femei primar), inclusiv municipiul București (Raport ANES, p. 17). Tot din Raportul ANES aflăm că „județul Arad conduce clasamentul cu 8 femei, urmat de județele Bacău, Cluj, Constanța, Dolj, Neamț și Vaslui cu câte 7 femei, județul Bihor cu 6 femei și județele Alba, Botoșani, Caraș Severin, Mureș și Suceava cu câte 5 femei. La polul opus, județele Bistrița-Năsăud, Brașov, Harghita și Timiș, nu au nicio reprezentare feminină în funcția de primar".

Primari. Județe cu cele mai multe femei alese	%
Arad	8
Bacău, Cluj, Constanța, Dolj, Neamț, Vaslui	7
Bihor	6
Alba, Botoșani, Caraș Severin, Mureș, Suceava	5

Tabel 5. Topul județelor cu cele mai multe femei primar.

Consilii locale. Cele mai multe candidaturi ale femeilor au fost depuse la nivelul consiliilor locale, dintr-un total de 239.134 candidaturi, 52.877 sunt femei (22,11%) și 186.257 bărbați (77,89%)[5].

Din totalul de 40.220 locuri de consilier local au fost aleși 35.260 bărbați (87,67%) și 4.960 femei (12,33%). În Tabelul 6 am inclus primele 10 județe în funcție de numărul femeilor alese în Consiliile locale. În Tabelul 7 sunt județele cu ponderea cea mai redusă de femei alese în Consilii județene[6].

Județe cu cele mai multe femei în Consilii locale	%
București	25,3
Constanța	18,37
Tulcea	17,79
Ialomița	16,88
Călărași	15,8
Dâmbovița	15,65

Județe cu cele mai puține femei în Consilii locale	%
Bistrița-Năsăud	6,06
Gorj	8,79
Sălaj	9,39
Vâlcea	9,39
Covasna	9,4
Satu Mare	9,43

4 Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați, *Reprezentarea*, 14.
5 Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați, *Reprezentarea*, 22.
6 Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați, *Reprezentarea*, 25.

Timiș	14,77
Botoșani	14,61
Prahova	14,29
Ilfov	14,14

Mureș	9,78
Sibiu	9,9
Brașov	10,16
Caraș-Severin	10,27

Tabel 6 (stânga). Topul județelor cu cele mai multe femei în Consiliile locale
Tabel 7 (dreapta). Topul județelor cu cele mai puține femei în Consiliile locale

Consilii județene. La nivel național, au fost înregistrate 14.057 candidaturi, din care 3.089 femei (21,97%) și 10.968 bărbați (78,03%)[7].

Județe cu cele mai multe femei în Consilii județene	**%**
Dolj	32,43
Bistrița Năsăud	25,81
Hunedoara	24,24
București	23,64
Neamț	22,86
Brașov	22,86
Teleorman	21,21
Sibiu	21,21
Tulcea	19,35
Prahova	18,92

Județe cu cele mai puține femei în Consilii județene	**%**
Alba	3,03
Sălaj	3,23
Constanța	5,41
Timiș	5,41
Gorj	6,06
Călărași	6,45
Maramureș	8,57
Buzău	9,09
Caraș Severin	9,68
Harghita	9,68

Tabel 8 (stânga). Topul județelor cu cele mai multe femei în Consiliile județene
Tabel 9 (dreapta). Topul județelor cu cele mai puține femei în Consiliile județene

Observația pe care o fac în urma datelor de mai sus este aceea că prin includerea aleșilor locali în baza de selecție, alegerile locale avantajează bărbații care urmăresc un mandat parlamentar. Alegerile locale constituie un filtru care tratează diferit bărbații de femei, chiar dacă nu într-o manieră intenționată. Dezechilibrul de gen de la alegerile parlamentare începe înainte de recrutarea pentru aceste liste, odată cu alegerile locale dat fiind faptul că aleșii locali sunt incluși în baza de recrutare pentru parlamentare.

Aleșii locali ca filtru pentru alegerile parlamentare

Rolul de filtru pe care îl au primarii este deosebit de interesant și voi puncta succinct în cele ce urmează câteva observații din literatura de specialitate dedicată gatekeeperilor pentru a trece de mirajul inocent al neutralității selectorilor dintr-un partid.

Procesul electoral crează două filtre pentru femei (ca și pentru bărbați, de altfel): în cadrul primului filtru, femeile trebuie să fie selectate de partide pentru a candida, în cadrul celui de al doilea filtru electoratul este cel care selectează[8]. În condițiile în care alegerile parlamentare din 2016 au reintrodus listele electorale închise, partidele politice sunt cele care decid cine este selectat și ce loc va ocupa pe lista electorală ori dacă va candida într-o circumscripție sigură ori nu. Mergând mai departe în interiorul acestui filtru, ceea ce am aflat din cadrul interviurilor este că primarii au un rol în procesul de recrutare a candidaților. Ba mai mult, rolul lor este așa de important încât unii candidați ajung să își facă o

7 Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați, *Reprezentarea*, 27.
8 Sheri Kunovich, Pamela Paxton, „Women's political representation", 507.

campanie individuală înainte de întocmirea listelor electorale. *Primarii fac parte din grupul selectorilor unui partid.* Desigur că nu doar ei decid, ci și ei. Date fiind aceste informații este bine să cunoaștem ceea ce ne spun cercetările privind rolul *gatekeeperilor* în procesul de recrutare pentru ca ulterior să putem îmbunătăți cercetarea prin analiza atitudinilor, valorilor și priorităților acestor selectori. Aceștia influențează procesul de recrutare în sensul în care pot încuraja sau descuraja candidații să intre în competiție și, astfel, influențează baza de recrutare. Acest aspect este important deoarece concluzia multor studii este aceea că dacă bărbații și femeile au aceleași tipuri de recomandări și competențe, e mai puțin probabil ca femeile să fie recrutate și încurajate să candideze[9]. Așadar, gatekeperii pot să încurajeze sau să descurajeze candidații și pot să susțină activ sau să se opună anumitor candidaturi[10]. Altfel spus, primarii pot să încurajeze sau să descurajeze persoanele interesate de o candidatură parlamentară în calitatea lor de selectori.

Din documentele oficiale ale PSD aflăm că aleșii locali au și un rol formal, instituționalizat, în procesul de recrutare pentru alegerile parlamentare. Potrivit Statutului PSD, Comitetul Executiv al organizației județene / de sector „propune spre validare Comitetului Executiv Național candidaturi pentru alegerile parlamentare, europarlamentare și validează candidații pentru Consiliul Județean Administrativ / Local de sector" (art. 81, al. 4, lit. n). Din acest Comitet Executiv fac parte și: consilierii județeni / de sector, primarul și viceprimarii municipiului reședință de județ/ai sectorului, membri ai organizației[11]. Având în vedere această instituționalizare, rolul interviurilor este cu atât mai important cu cât individualizează din acest Comitet Executiv o anumită categorie de aleși locali: primarii. Din interviuri a reieșit că primarii au un rol mai pregnant în cadrul PSD.

Regulamentul privind organizarea, desfpșurarea și conducerea activității organizațiilor locale și județene prevede că Biroul Politic Județean „stabilește, pe baza regulamentului privind cariera politică, candidaturile pentru Parlamentul României și Parlamentul European și le supune aprobării CDJ" (art. 26, lit l) și că în componența sa intră și primarul municipiului capitală de județ și președintele Ligii Aleșilor Locali (art. 27, lit h, lit l)[12].

Așadar, alegerile locale sunt importante și fiindcă liderii locali pot să exercite un tip de control asupra nominalizării candidaților și ierarhizării lor pe listele electorale. Atunci când reușesc să mobilizeze un număr mare de voturi la alegerile locale, e bine să reținem că poziția aleșilor locali în cadrul recrutării se consolidează, iar controlul pe care îl exercită asupra selectării candidaților la parlamentare crește.

Potrivit unui interviu, în cadrul Partidului Social Democrat, la nivelul unui județ au fost organizate întâlniri cu primarii în cadrul cărora s-au prezentat potențialii candidați. Persoanele intervievate au considerat că este natural acest process de consultare întrucât primarii au un rol foarte important în mobilizarea voturilor pentru alegerile parlamentare. Redau în cele ce urmează un fragment dintr-un interviu:

---

9 Susan J. Carroll, *Women as candidates* (Bloomington: Indiana University Press, 1994); Richard L. Fox, Jennifer L. Lawless, „Entering the arena? Gender and the decision to run for office," *American Journal of Political Science* 48 (2004): 264-80; Christine Cheng, Tavits, Margit, „Informal Influences in Selecting Female Political Candidates," *Political Research Quarterly* 64 (2011): 460-471.

10 Cheng, Tavits, „Informal", 461.

11 Lor li se alătură președintele, membrii Biroului Permanent Județean / de Sector, președinții organizațiilor locale / centrelor de votare, parlamentarii, europarlamentarii (art. 81, al.3); http://www.psd.ro/despre/statut

12 Regulamentul poate fi consultat aici https://pnl.ro/despre-noi/documente-fundamentale/regulament

Și discuția cu primarii e natural să se întâmple, cel puțin în conducerea noastră, pentru că trebuie să știe pentru cine trag. Adică, principalul motor al unei campanii electorale, sunt organziațiile locale. Dacă organizațiile locale nu sunt motivate să susțină campania electorală ... Atunci au fost întrebate și înainte și după ce a fost votată lista în biroul executiv pentru că mulți nu știau pe fiecare persoană în parte. Am făcut niște broșurele cu fiecare dintre noi, am fost 9 la Camera Deputaților, maximim care este permis, și 5 la Senat, fiecare cu pagina lui cu poze, cu CV și am mers în absolut toate organizațiile, în 87 de localități, am făcut mii de kilometric. La fiecare organizație ne-am prezentat, de cele mai multe ori, toți. Dacă lipsea câte unul, mă rog, îl prezentam noi și iarăși o chestie care nu știu cât de mult s-a făcut, ne-am prezentat om cu om la toate organizațiile PSD din localitățile …. . (A1, PSD).

Persoanele interesate de o candidatură parlamentară știu cât este de important rolul primarilor. Aceste date sunt cunoscute mai ales de candidații cu experiență politică fie pentru că sunt membri vechi în partid, fie experiență în sensul în care au mai exercitat anterior un mandat parlamentar. Aceștia recurg și la campanii individuale interne pentru mobilizarea sprijinului primarilor, pentru prezentarea rezultatelor obținute în mandatul anterior și pentru comunicarea unor avantaje pe care primarii/ localitățile lor le pot avea în cazul în care susțin o anumită candidatură . Voi reda un paragraf mai amplu dintr-un interviu cu un parlamentar PSD aflat la al doilea mandat, așadar o persoană care cunoaște dinamica internă a partidului și rolul primarilor.

Eu întotdeauna am mers pe ideea că trebuie să ai suportul colegilor și să fii cunoscut în ceea ce faci. Din păcate, în politică, funcționează povestea cu fata moșului și fata babei și nu contează cine muncește, ci cine raportează. Atunci mai trebuie să te mai lauzi și singur. A fost mai greu, mai dificil, dar am învățat să mă laud și singur și voturile s-au dat în Comitetul Executiv Județean și atunci eu am fost într-o camapnie electorală cu cel puțin o lună înainte, la toți primarii și la toți președinții de organizații, cele 104 de organizații din județul ... în care le-am spus răspicat ce doresc să fac în continuare și să lucrez cu ei pentru că la un moment dat, sigur că, mai ales administrativ, mai ales primarii spun: sigur, dar cum poți să îmi fii de folos ca deputat. Tu nu poți să îmi aduci bani în localitatea mea. Ceea ce este perfect corect. Le-am explicat că avem alegerile generale, că avem o majoritate în Parlament și cu majoritatea din Parlament punem Guvernul sau votăm Guvernul și programul de guvernare pentru că susținerea legislativă se face prin Parlament. O lege bună, corectă, clară este cea mai bună în lupta anticorupție pe care poate să i-o dea cuiva din administrație publică li nu numai. Legile foarte clare nu ar mai fi atât de des interpretate și ar fi mult mai simplu pentru toți. (A2, PSD)

Așa cum spuneam anterior, alte studii arată că gatekeeperii pot să încurajeze sau să descurajeze anumite candidaturi. Un respondent, parlamentar PSD, a subliniat că organizațiile locale îmbrățișează mai degrabă a doua logică, cea a descurajării tinerilor și a femeilor. Însă, în procesul de recrutare nu doar primarii și organizațiile locale contează, ci și conducerea centrală a partidului și rolul președintelui.

Că vorbim de listele de consilieri locali.. și ăsta a fost un deziderat ca să spun așa. La nivelul organizației locale, că vorbim de comune, de comunități mai mici unde deschiderea înspre femei, înspre tineri poate că nu este atât de mare, dar a fost cumva o chestiune din asta unde pe fiecare listă trebuie să se regăsească obligatoriu președintele organizației de tineret, președinta organizației de femei. Deci, cred că asta a contribuit foarte mult

și la succesul și la scorurile electorale pe care le-am obținut acolo și cred că a contat foarte mult în percepția publicului că am fost deschiși. (A3, PSD)

În articolul *Women MPs in Romania: Troubling Patterns, Recent Progress and its Limits*[13] am explicat contribuția PSD-ului la creșterea reprezentării politice a femeilor în Parlament în urma alegerilor din decembrie 2016. Vreau doar să reiau că președintele partidului a transmis că a luat în calcul ca pe listele electorale să se regăsească tineri și femei[14]. Fac această observație pentru a sublinia din nou că mai multe persoane fac parte din grupul selectorilor dintr-un partid.

Conform unui interviu cu un parlamentar liberal, primarii au dorit să aibă un candidat pe listele de la parlamentare, dar nu un reprezentant, ci un candidat din rândul primarilor aleși la alegerile locale. Desigur că solicitarea este mult mai avantajoasă pentru bărbați în condițiile în care aceștia domină numeric grupul primarilor aleși, cu alte cuvinte, probabilitatea ca un bărbat să fie reprezentantul „de drept" al categoriei primarilor este mai mare.

Da, primarii au avut o discuție că vor să aibă ei un reprezentant din rândul primarilor. Discuția a fost mai lungă, pe mai multe etape. Vrei să fie dintre primari or vrei să fie din afara primarilor un reprezentant al primarilor? Decizia în proporție de 90% a fost să fie dintre primari. S-a dat următorul vot, cine să fie primarul. Decizia a fost destul de complicată pentru că s-a creat o disensiune, animozități atunci pentru că alegerea a fost a unui primar care avea probleme penale serioase. Criteriile de integritate nu permiteau așa sub nicio formă. Ei s-au supărat foarte puternic că de ce nu este acest candidat al lor, noi le explicam: bre, nu o să treacă de niciun Birou Național chestiunea respectivă, nu o să poată fi pe listă și, mă rog, la fel s-a creat și în celelalte structuri. (...) (B1, PNL)

Alegerile locale sunt importante și fiindcă viitorii potențiali candidați de la parlamentare sunt evaluați prin prisma implicării în această competiție electorală.

La noi au fost importante activitatea în interiorul organizației, gradul de implicare la alegerile locale a contat foarte mult, sprijinul pe care l-am dat noi, cei care eram parlamentari sau ceilalți colegi care nu erau implicați în alegerile locale neapărat, dar au avut responsabilitate pe un anumit colegiu, felul în care s-au implicat. Acesta a fost un criteriu foarte important (..). (A3, PSD)

Discuția privind rolul alegerilor locale și al aleșilor locali, primari mai ales, este utilă fiindcă mai clarifică un factor care explică ponderea diferită a femeilor și a bărbaților în Parlament și sugerează căi posibile de intervenție care să nu necesite modificarea cadrului legal.

Potrivit interviurilor, alegerile locale sunt importante în nominalizarea candidaților și ierarhizarea lor. Alegerile locale sunt un filtru pentru elaborarea listelor electorale parlamentare, reprezintă o bază de selecție și un nivel în cadrul partidului unde se exercită control asupra listelor electorale. Prin urmare, alegerile parlamentare par să înceapă *de facto* în etapa comunicării rezultatelor de la locale. Dacă ne raportăm la faptul că aleșii locali reprezintă bază de selecție, putem spune că aceștia au o poziție privilegiată în dinamica de ansamblu a recrutării pentru parlamentare.

---

13 Articolul este publicat în 2017 în Analele Universității din București. Seria Științe Politice, anul XIX, numărul 1 și poate fi citit aici https://drive.google.com/file/d/1YvOhzpzDl9osSMiZpDBpFc2ltAI3nL7u/view.

14 http://www.psd.ro/media/stiri/liviu-dragnea-candidatii-psd-la-alegerile-parlamentare-alesi-in-baza-criteriilor-de-performanta

Concluzii

Aș dori să subliniez din nou că nu susțin în această analiză că alegerile locale radiografiază în detaliu întreaga dinamică a alegerilor parlamentare, ci că furnizează anumite explicații. Această analiză vine să clarifice și să furnizeze date privind acel complex de factori pe care îl menționam anterior și care ne permite să înțelegem subreprezentarea femeilor ori suprareprezentarea politică a bărbaților, să demistificăm percepții privind meritele superioare ale unui gen în economia unei competiții electorale. În același timp consider că ne indică și unde avem nevoie de cercetări suplimentare privind percepțiile și atitudinile membrilor și conducerii organizațiilor locale și ale aleșilor locali (primari) asupra prezenței femeilor și bărbaților în politică. Înclin să cred că cercetarea percepțiilor și atitudinilor de la nivel local (ale femeilor și bărbaților deopotrivă) pot aduce informații mai valoaroase decât dacă ne-am concentra analiza doar pe rolul genului aleșilor locali în recrutarea candidaților la alegerile parlamentare, mai exact dacă am corela genul primarilor și al președinților de organizație locală cu ponderea femeilor și a bărbaților pe liste[15]. Ultima este necesară, dar nu suficientă.

Totodată, observațiile anterioare pot să aibă implicații la nivelul politicilor în sensul în care dacă obiectivul este acela de a crește ponderea femeilor în Parlament, o cale de acțiune care nu implică schimbări ale cadrului legal (cote de gen) este acțiunea la nivelul partidelor în direcția creșterii numărului de femei nominalizate la alegerile locale și plasarea lor pe liste pe locuri unde să aibă șanse să obțină mandat. Partidele politice au un rol esențial în subreprezentarea femeilor sau suprareprezentarea bărbaților. Atunci când aleșii locali sunt bază de recrutare pentru alegerile parlamentare și când primarii constituie un filtru, bărbații au mai multe șanse decât femeile să fie nominalizați și așezați pe locuri sigure pe liste. Tipul acesta de intervenție cere deschidere la nivelul partidelor, înțelegere a echilibrului de gen și a legitimității unor legi decise de femei și de bărbați. Desigur că această cale nu exclude acțiunile în direcția introducerii unor cote de gen.

BIBLIOGRAFIE

1. Băluță Oana, *Women MPs in Romania: Troubling Patterns, Recent Progress and its Limits* în Analele Universității din București, anul XIX, numărul 1, 2017 https://drive.google.com/file/d/1YvOhzpzDl9osSMiZpDBpFc2ltAI3nL7u/view

2. Băluță Oana, „Creating and feeding discourses on political representation of women. Can MPs and NGOs join hands on quotas?" în *Analize – Journal of Gender and Feminist Studies* 5 (2015) **http://www.analize-journal.ro/library/files/5_3.pdf**

3. Băluță Oana, „Reprezentarea intereselor de gen: între 'politica ideilor' și 'politica prezenței'" *Sfera Politicii* 178 (2014).

4. Bjarnegård Elin, *Gender, Informal Institutions and Political Recruitment. Explaining Male Dominance in Parliamentary Representation* (New York, Palgrave Macmillan Publishing House, 2015).

5. Carroll Susan J., *Women as candidates* (Bloomington, Indiana University Press, 1994)

6. Caul Miki, „Women's representation in parliament: The role of political parties," *Party Politics* 5 (1999): 79-98.

15 În articolul *The Informal Influences in Selecting Female Political Candidates*, Christine Cheng și Margit Tavits fac o analiză a componenței de gen a gatekeeperilor responsabili pentru recrutarea candidaților și ajung la concluzia că femeile candidate au mai multe șanse să fie nominalizate atunci când gatekeeperul local este o femeie, mai exact când președintele organizației locale este o femeie.

7. Cheng Christine, Tavits Margit, „Informal Influences in Selecting Female Political Candidates" *Political Research Quarterly* 64 (2011).

8. Chiru Mihail, Popescu Marina, „The Value of Legislative Versus Electoral Experience and Gender in Explaining Candidate List Placement in Closed-List PR", *Problems of Post-Communism* 64 (2017).

9. Fox Richard L., Lawless Jennifer L., „Entering the arena? Gender and the decision to run for office," *American Journal of Political Science* 48 (2004): 264-80.

10. Kunovich Sheri, Paxton Pamela, „Pathways to Power: The Role of Political Parties in Women's National Political Representation," *American Journal of Sociology*, 111 (2005).

11. Lovenduski Joni, „The Dynamics of Gender and Party", în Krook Mona Lena, Childs Sarah, *Women, Gender and Politics. A Reader* (New York: Oxford University Press, 2010).

12. Matland Richard E., „Women's representation in national legislatures: Developed and developing countries," *Legislative Studies Quarterly* 23 (1998): 109-25.

13. Matland Richard E., „Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems", în Julie Ballington, Azza Karam, *Women in Parliament: Beyond Numbers*, revised edition (Publications Office, International IDEA, 2005).

14. Matland Richard E., Studlar Donley T., „Determinants of Legislative Turnover: A Cross-National Analysis," *British Journal of Political Science* 34 (2004).

15. Montgomery Kathleen A., „Introduction", în Matland Richard E., Montgomery Kathleen A., *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe* (Oxford Univesity Press, 2003).

16. Norris Pippa, Inglehart Ronald, *Rising tide: Gender equality and cultural change around the world* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

17. Norris Pippa, Lovendski Joni, *Political Recruitment. Gender, race and class in the British Parliament* (Cambridge University Press, 1995).

18. Niven David, „Party Elites and Women Candidates: The Shape of Bias", în Krook Mona Lena, Childs Sarah, *Women, Gender and Politics. A Reader* (New York: Oxford University Press, 2010).

19. Norris Pippa (ed.), *Passages to Power. Legislative recruitment in advanced democracies* (Cambridge University Press, 1997).

20. Paxton Pamela, „Women in national legislatures: A cross national analysis", *Social Science Research* 26 (1997):442-64.

21. Paxton Pamela, Kunovich Sheri, „Women's political representation: The importance of ideology," *Social Forces* 81 (2003): 87-114.

22. Shvedova Nadezhda, „Obstacles to Women's Participation in Parliament", în Julie Ballington, Azza Karam, *Women in Parliament: Beyond Numbers*, revised edition, (Publications Office, International IDEA, 2005).

Webgrafie

1. http://ongen.ro/wp-content/uploads/2016/11/Adresa-BEC.pdf

2. http://ongen.ro/raport-femeile-candidate-in-alegerile-parlamentare-din-11-decembrie-2016/

3. http://ongen.ro/

4. http://www.psd.ro/despre/statut

5. https://pnl.ro/despre-noi/documente-fundamentale/regulament

Teorii cu privire la reprezentarea politică

■ **CLAUDIA GILIA**
[Valahia University of Târgoviște]

■ **FLORIN VALERIU GILIA**
[Valahia University of Târgoviște]

Abstract

In our study, we have presented the main theories regarding political representation, as they are expressed in the French doctrine, and also in the Anglo-Saxon doctrine, and the way these theories have underlay the perceiving of politics. In our analysis, we have focused on the most representative ideas expressed by authors like Sieyes, Rousseau, Hobbes and Locke and have presented the way in which these authors contributed to the theoretical substantiation of this theory.
The theories regarding the political representation have evolved during the time, as society also did, adapting permanently to the interests or the represented, and being influenced by the role of the representatives, creating what today is called representative democracy.

Keywords

people; sovereignty; representation; representatives; power legitimacy

Cercetarea noastră a pornit de la o stare în care societatea românească actuală resimte în modalități diferite ideea de reprezentare. Punerea sub semnul întrebării a voinței poporului exprimată prin vot, modul în care, la rândul său, guvernanții înțeleg să transpună în politici mandatul pe care l-au primit de la cetățeni, ne-a determinat să readucem în dezbaterea publică fundamentele adevărate ale unui guvernământ reprezentativ.

O democrație reprezentativă – reprezentativă pentru toți, nu doar pentru majoritate, în care interesele, opiniile și nivelurile de inteligență inferioare numeric să fie totuși ascultate și să aibă șansa de a obține, prin puterea reputației și tăria argumentului, o influență care să nu țină de forța lor numerică –, această democrație, singura care este echitabilă și imparțială, singura care reprezintă guvernarea tuturor de către toți, singura formă adevărată de democrație[1], mai este oare posibilă astăzi?

Reprezentare și reprezentați în doctrina franceză

Ideea de reprezentare politică în sens modern, a apărut mai întâi în

1 John Stuart Mill, *Despre guvernarea reprezentativă*, traducere Mona Mamulea, Ovidiu G. Grama (București: All, 2018), 189.

Franța, fiind ceea mai importantă cucerire a Revoluției franceze[2] din 1789, dar acest tip de reprezentare propus nu este decât un precursor al reprezentării actuale, fiind totuși diferit din mai multe puncte de vedere față de aceasta. Acest concept a fost unul tranzitoriu, provenit dintr-o reprezentare a claselor, stărilor, în adunările de tip parlamentar din Vechiul Regim și a dus la conceptul modern de *reprezentare*.

Ideea de reprezentare trebuie considerată în timpurile moderne ca fiind în strânsă legătură cu apariția votului universal, iar avatarurile sale – înainte de a se fi impus în democrațiile moderne – cu afirmarea și dinamica partidelor politice, actori indispensabili ai raportului de reprezentare și, de asemenea, cu afirmarea drepturilor și libertăților individuale. Teoria suveranității naționale, adoptată de Adunarea Constituantă Franceză din 1789[3], stabilea sufragiul universal în directă opoziție cu suveranitatea populară. Potrivit acestei teorii, autoritatea suverană emană de la națiune, văzută ca o entitate abstractă și invizibilă, diferită de indivizii care o compun. O influență covârșitoare în adoptarea acestei teorii a avut-o Abatele de Sieyès, care în Primul său proiect de declarație formulat în 20-21 iulie 1789, preciza că *„..unanimitatea fiind un lucru foarte greu de obținut* (sn.– în cazul suveranității populare) *până și la o colectivitate de oameni, ea devine imposibilă într-o societate formată din mai multe milioane de indivizi"*[4] și ca urmare *„poporul sau națiunea nu pot avea decât o singură voce, aceea a Legislaturii naționale"* și, în acest sens, *„el nu poate vorbi decât prin reprezentanții săi"*[5]. *„Toate puterile publice, fără distincție, sunt o emanație a voinței generale; toate provin de la popor, adică de la Națiune. Acești doi termeni trebuie să fie sinonimi"*[6]. Funcționarii unei națiuni nu au mai presus de ceilalți cetățeni decât îndatoriri în plus, care sunt prin urmare de un mare folos pentru ceilalți, și care duce la nașterea și justifică stima și respectul pe care le purtăm acestor oameni[7].

Provocator, documentul lui Sieyès pretindea că Starea a Treia este *„totul"* și că putea reprezenta întreaga națiune, însă acesta a întrezărit și pericolul deturnării rolului de reprezentanți ai națiunii de către aceștia[8]. Conform acestei teorii, poporul – națiunea este reprezentată. Dar, Sieyès afirma că există mai multe pericole ce decurg din ignoranța acestuia, din amestecul poporului într-o mașinărie a cărei construcție interioară nu o înțelege și ale cărei efecte exterioare le privește cu superstiție. Politica, decizia în spațiul public este o mașinărie complexă pe care *„mâinile prea groase"* sau *„prea nerăbdătoare"* pentru delicatețea echilibrului ei o pot strica[9].

---

2 René Carré de Malberg, *Contribution à la Théorie générale de l'État*, Tome II (Paris: Dalloz, 2004), 167.

3 În articolul 3 din *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* de la 1789 se preciza: *„Națiunea este sursa esențială a principiului oricărei suveranități"*, Stéphane Rials*, Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* (Iași: Polirom, 2002), 14.

4 Rials, *Declarația*, 490.

5 Malberg, *Contribution*, 298.

6 Sieyès considera că: *„Mandatarul public, oricare ar fi postul său, nu exercită, o putere care să-i aparțină în fapt, ci puterea tuturor; aceasta i-a fost doar încredințată; nu poate deci să fie înstrăinată, căci voința este inalienabilă, popoarele sunt inalienabile. Acelora care dețin încrederea poporului li se poate doar încredința exercițiul acestei puteri, iar această încredere are caracteristica esențială de a fi liberă. Este deci, o mare eroare aceea de a crede că o funcție publică ar putea deveni vreodată proprietatea cuiva; este o mare eroare aceea de a considera exercițiul unei puteri publice un drept – este o îndatorire",* Rials, *Declarația,* 491.

7 Triumful acestei idei din *„Qu'est-ce le Tiers État*?" atestă o accelerare a orientării spiritelor și ruptura definitivă, în sânul amplei mișcări de contestare a vechii orânduiri, între aripa radicală și cea conservatoare.

8 *„Ce spectacol este acela al unui mandatar care întoarce împotriva concetățenilor săi armele sau puterea pe care a primit-o pentru a-i apăra și care (...) îndrăznește să schimbe în instrumente de oprimare mijloacele care i-au fost încredințate pentru protecția comună",* Rials, *Declarația*, 487.

9 În fond, teoria elitistă afirmată de acesta era fundamentată pe realitățile secolului al XVIII-lea, iar

Pentru Sieyès, cetățenii, ca părți componente ale națiunii, nu au decât o putere electivă, dar și aceasta este una secvențială, periodică, fără ca în intervalul dintre scrutine, aleși lor să fie influențați în vreun fel, datorită caracterului reprezentativ al mandatului pe care îl dețin. De asemenea, această putere periodică nu era acordată tuturor cetățenilor, fiind apanajul celor care aveau drepturi active – drepturi politice, care reprezentau scopul ultim al oricărei societăți, întreg edificiul fiind construit pentru a le garanta existența și dezvoltarea. Aceste drepturi au fost considerate mijloace de a apăra, garanta și promova drepturile pasive, care aparțin tuturor – drepturile naturale și civile.

Prin această distincție între drepturi s-a fundamentat și distincția între cetățenii *activi*[10] și cei *pasivi*, adică cei care aveau dreptul de vot și de a fi ales, care nu revenea decât celor considerați capabili și demni să se bucure de el, ajungându-se astfel ca acestea să fie considerate mai mult niște funcții și mai puțin drepturi. Totuși, chiar și cei îndepărtați de la exercitarea lor se bucurau, în mod egal cu ceilalți, de protecția legii și de ajutorul public[11]. Sieyès a avut idei revoluționare cu privire la dreptul de vot, dovedindu-se generos în schițarea conturului corpului electoral[12]. Astfel, el nu exclude femeile din acest corp, ci le consideră ca făcând parte din categoria cetățenilor pasivi, ca și tinerii și copii. Din categoria cetățenilor pasivi erau excluși cerșetorii, vagabonzii, persoanele fără domiciliu, servitorii și cei dependenți de voința vreunui stăpân, pe considerentul că aceștia sunt lipsiți de independență, atât în gândire, cât și în mișcare, precum și de lipsa interesului pentru treburile publice. Oricum, prin toate aceste scăderi, rămânea un număr impresionant de electori pentru acea vreme și chiar pentru secolul care a urmat[13], cu sublinierea că Sieyès a afirmat că este de datoria legilor și a politicii de a micșora numărul celor excluși de la dreptul de vot.

În mod logic, cele mai periculoase proiecte sunt cele novatoare, cele care vor să schimbe în ceea mai mare parte *status-quo*-ul într-un mod radical și într-un timp foarte scurt[14]. Prin sufragiul universal sau prin extinderea dreptului de vot în favoa-

---

teama față de aceste „*mâini grosolane*" puse pe delicata mașinărie nu era pe deplin nejustificată. În ciuda acestei lipse de „*lumini*" a marii majorități a oamenilor din popor, totuși aceștia trebuiau să se bucure de dreptul de a-și alege reprezentanții, mai ales că oamenii trebuiau să asculte de legi, consimțământul lor fiind necesar pentru buna funcționare a societății. Dar, această diviziune socială în funcție de capacități și calități, ar genera un corp de reprezentanți luminați care să se ocupe cu treburile publice și care nu pot primi instrucțiuni de la cei care îi aleg, care, cu toate că sunt destul de înțelepți să recunoască superioritatea celor aleși, nu sunt la fel de competenți și potriviți ca ei pentru gestionarea treburilor publice.

10 Cetățenii activi erau aceia care aveau mai mult de 25 de ani, erau bărbați, locuiau de mai mult de 1 an în unitatea administrativă respectivă, erau membrii în Garda Națională, nu erau servitori, nu erau falimentari, și trebuiau să achite o contribuție bănească în cuantum egal cu contravaloarea a trei zile de lucru.

11 Definiția egalității care s-a impus odată cu Revoluția Franceză nu era aceea a unei egalități absolute între toți cetățenii, ci numai a unei egalități în drepturi și în fața legii, care putea fi exploatată de fiecare cetățean conform aptitudinilor sale.

12 Cu toate aceste acțiuni de mărire a corpului electoral, acesta nu s-a ridicat la nivelul pentru care a militat Robespierre, care nu era de acord cu decalajul dintre principiile trasate de Declarația franceză și decretele cenzitare care au impus sufragiul restrâns la acest corp electoral. Prin problema ridicată, acesta punea în discuție, chiar reprezentativitatea corpului legislativ, organ care, în fond, era doar al cetățenilor care l-au ales, adică al cetățenilor activi. Prin toate acestea, Robesppiere s-a pronunțat pentru un sufragiu universal, ca fiind singurul tip de sufragiu care corespunde unei autentice reprezentări naționale.

13 În 1817 numărul electorilor francezi a fost de 100.000, iar în anul 1846 a ajuns la aproape 250.000.

14 Ele devin periculoase prin incapacitatea prevenirii efectelor pe care le-ar produce un asemenea proiect, unele fiind chiar contrare intenției inițiale. Un astfel de proiect a fost proiectul de introducere a sufragiului universal, care a întâmpinat o rezistență, în genere, motivată de primejdia pe care ar fi constituit-o acordarea dreptului de vot și de a fi ales oamenilor simpli, marii mase a poporului, care

rea mulțimii, exista pericolul ca demagogii să o manipuleze, dar și ca aceștia să se implice în politică și să influențeze deciziile cu implicații majore. Proiectul extinderii dreptului de vot a fost privit cu circumspecție de foarte mulți, iar sentimentul dominant pe care părea să îl provoace era acela de teamă privind efectele nebănuite pe care puteau să le inducă, efecte în genere evaluate *ex ante*, ca neputând fi decât nefaste[15]. Aceste idei au contaminat chiar și pe cei considerați revoluționari în acest domeniu, care au manifestat rezerve față de introducerea sufragiului universal sau cel puțin o reticență față de aplicarea în mod brusc a acestei propuneri[16].

Actul prin care este fondată comunitatea politică aparține națiunii, ce este preexistentă formelor de guvernare[17]. Această plasare a națiunii înaintea tuturor lucrurilor i-a permis lui Sieyès să distingă între *puterea constituantă* și cea *constituită*. În această concepție, națiunea reprezintă puterea constituantă, care are dreptul de a-și alege reprezentanții, iar aceștia reprezintă puterea constituită, care are dreptul de a face legi în numele acesteia și de a interpreta conținutul voinței populare[18]. Prin această teorie apare foarte clar scopul raportului de reprezentare, care este cunoașterea și interpretarea interesului general și modul cum acest raport trebuie să funcționeze: națiunea, titularul suveranității și al dreptului de legiferare deleagă exercițiul acestei puteri unor reprezentanți care sunt mai bine pregătiți și capabili să urmărească interesul general.

Teoria suveranității populare nu a fost inventată de Jean-Jacques Rousseau, dar acesta este cel care a sistematizat cel mai bine această concepție. Preocupat să găsească o formă de guvernământ care să pună mai presus legea decât omul, potrivit căreia legea este emanația suveranității poporului și expresia voinței generale, acesta afirmă în primul rând două caracteristici ale suveranității: *inalienabilitatea* și *indivizibilitatea*[19]. În viziunea lui Rousseau*, fiecare din noi pune în comun persoana și toată puterea lui, sub conducerea supremă a voinței generale; și primim „in corpore" pe fiecare membru, ... parte indivizibilă a întregului*[20]. Deținerea de către popor a unei cote părți de putere face posibilă, din punct de vedere teoretic, exercitarea nemijlocită a puterii de către fiecare cetățean, întrucât voința colectivă nu putea fi reprezentată fără a se anula însăși esența suveranității, constând din însumarea voințelor particulare[21]. Nu există decât o singură lege, sublinia Rousseau, care prin

era în mare parte needucată și lipsită de instruire, nepregătită și imatură. Exista astfel pericolul ca această masă să fie folosită ca o armă, care datorită incapacității sale, să se răinească singură sau pe unii dintre exponenții săi. Aceste pericole vin din faptul că reacțiile, comportamentele și atitudinile mulțimii diferă de cele individuale ale fiecărui individ. Aceasta este mai ușor de manipulat, pentru că fiind mai puțin înclinate și apte pentru reflecție sunt mai înclinate spre acțiune.

15 Filon Morar, *Reprezentarea politică: actori și autori*, (București: Paideia, 2001)*,* 85.

16 Acest lucru este exemplificat chiar de Revoluția franceză și Revoluția americană care, deși au militat pentru drepturile cetățenilor, nu au impus acest proiect, cu toate că pentru Constituția franceză din 1791, națiunea era sursa din care derivau toate puterile.

17 Orice putere, orice autoritate provine de la popor. Toate puterile publice, fără distincție, sunt o emanație a voinței generale; toate provin de la popor, adică de la Națiune. Acești doi termeni trebuie să fie sinonimi – *Primul proiect de declarație a lui Emmanuel Joseph Sieyès* (20-21 iulie 1789), în Rials, *Declarația*, 481.

18 Primul proiect de declarație a lui Emmanuel Joseph Sieyès (20-21 iulie 1789), Art. XXVI statua: „*Legea nu poate fi decât expresia voinței generale. La un popor mare, ea nu poate fi decât rezultatul unui corp de reprezentanți aleși pe un termen scurt, prin interpuși sau fără, de către toți cetățenii care au interesul și capacitatea de a ajuta Statul*", Rials, *Declarația*, 493.

19 Conform teoriei suveranității populare, *voința populară*, prin definiție*, rezidă în colectivitate în întregul ei*. Această teorie presupune egalitatea absolută între toți indivizii, care au fiecare, ca inerentă propriei persoane, o parte din suveranitate. Suveranitatea populară aparține poporului ca o sumă a voințelor individuale, ceea ce impune principiul suveranității.

20 Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social* (București: Antet XX Press, f.a.), 16.

21 Cristian Ionescu, *Regimuri politice contemporane* (București: All Beck, 2004), 21.

natura sa cere un consimțământ unanim: acesta este *pactul social*; căci asociația civilă este cel mai voluntar act din lume; fiecare om fiind născut liber și stăpân pe el însuși[22]. Vedem din această formulă a contractului social, expusă de filozoful francez, că actul de asociere este un angajament reciproc al publicului cu particularii și că fiecare individ, contactând, ca să zicem așa, cu el însuși, se află angajat într-o dublă relație, anume ca membru al suveranului față de particulari și ca membru al statului față de suveran[23].

Suveranitatea, nefiind decât exercitarea voinței generale, nu poate fi niciodată înstrăinată, și suveranul, care nu este decât o ființă colectivă, nu poate fi reprezentat decât prin el însuși[24]. Dar, în aceste condiții sunt și persoane care se opun, dar opoziția acestora nu anulează contractul, ci doar includerea lor în acest pact. Totuși, în *„afară de acest contract primitiv, votul majorității îi obligă întotdeauna pe toți ceilalți"*[25]. În logica acestei teorii, reprezentarea voinței populare este exclusă. Guvernarea trebuie să fie directă, adică puterea legislativă trebuie să fie exercitată de cetățenii înșiși. Dar, în această formă, teoria nu a fost cu adevărat aplicată, cu excepția, poate a Greciei antice, dar în condiții extrem de particulare[26]. Cu alte cuvinte, suveranitatea populară este suma totală a fracțiunilor de suveranitate deținute de fiecare individ în parte. Autoritatea de a hotărî este în posesia poporului, care este redus la statutul de persoană reală și își poate exercita suveranitatea el însuși, guvernanților încredințându-le doar executarea atributelor ei. Atâta timp cât mai mulți oameni adunați laolaltă se consideră a fi un singur corp, ei nu au decât o singură voință, care tinde la conservarea lor comună și bunăstarea generală[27].

Concluzia care se desprinde din această concepție este simplă: suveranitatea nu poate fi înstrăinată și nu poate fi divizată în părți distincte. Dacă ar fi înstrăinată, poporul ar pierde calitatea sa de popor și ar deveni o sumă de indivizi fără nici o legătură între ei. Așadar, dacă poporul făgăduiește doar să asculte, el se dizolvă prin însuși acest act, își pierde calitatea sa de popor, în momentul în care există un stăpân, nu mai există suveran, astfel încât corpul politic este distrus[28]. Însă, guvernarea directă este o formă idilică de guvernământ, o aplicare integrală a ideii de democrație, pe care chiar Rousseau, oricât de îndârjit ar fi fost împotriva ideii de reprezentare în dreptul public, a fost silit să o rezerve unui *„popor de zei"*[29].

---

22 Rousseau, *Contractul*, 97.

23 Rousseau, *Contractul*, 17.

24 Rousseau, *Contractul*, 24.

25 Rousseau, *Contractul*, 97.

26 Într-un faimos pasaj din *Contractul Social*, Rousseau explică ceea ce vrut să exprime prin conceptul de suveranitate a poporului: *„să presupunem, că statul este compus din 10.000 de cetățeni. Suveranul nu poate fi considerat decât în mod colectiv și in corpore (...), astfel suveranul este față de supus întocmai ca 10.000 față de 1, cu alte cuvinte, fiecare membru al statului are ca parte a lui a zece mia parte din suveranitatea suverană, deși îi este supus în întregime. Dacă poporul ar fi compus din o sută de mii de oameni, situația supușilor nu s-ar schimba și fiecare om ar purta în aceeași măsură întreaga povară a legilor, în timp ce votul său, redus la a o suta mia parte, va avea o influență de zece ori mai mică în redactarea lor"*, Rousseau, *Contractul*, 55.

27 Rousseau, *Contractul*, 94.

28 Aceleași pricini care fac suveranitatea inalienabilă o fac și indivizibilă, căci voința sau este generală – a întregului popor –, sau numai a unei părți a lui. În primul caz, această voință declarată este un act de suveranitate și are putere de lege; în al doilea, ea nu este decât o voință particulară.

29 Conștientizând faptul că aceasta nu este o soluție aplicabilă în cazul statelor moderne, a căror dimensiune nu poate permite o consultare directă a poporului în toate problemele de decizie importante, a dus la afirmația că *„este împotriva ordinii firești ca numărul mare să guverneze, iar cel mic să fie guvernat"*, și din acest punct de vedere nici *„nu ne putem închipui un popor stând necontenit în adunare, ocupat cu treburile publice"*, Rousseau, *Contractul*, 63-64.

Rousseau considera că „*este ordinea cea mai bună și cea mai firească ca cei mai înțelepți să guverneze mulțimea, atunci când există siguranța că o vor guverna spre folosul ei.... . Nu trebuie înmulțite zadarnic instituțiile și nici să se facă cu douăzeci de mii de oameni ceea ce o sută de oameni aleși pot face mai bine*"[30]. În acest model politic, voința generală a poporului constituind esența suveranității se neagă principiul separației puterilor în stat, acordându-se puterii legislative o preeminență asupra celorlalte puteri, pe care le subordonează. Astfel, prin acceptarea implicită a existenței altor puteri în stat, se stabilește faptul că, totuși, se produce un transfer al suveranității, cu caracter temporar, către agenții statali, fără de care însăși statul nu ar exista[31].

În perioada premergătoare Revoluției franceze și în timpul acesteia, eforturile de a defini reprezentarea politică ilustrează importanța și prestigiul acestui concept politic care își făcea apariția. Istoria revoluționară franceză ne-a subliniat importanța pe care o dădeau revoluționarii francezi reglementărilor electorale și alegerilor în sine. În ceea ce privește practica reprezentării politice, dezbaterea din jurul acestui termen, a modalităților de reprezentare, a limitelor și consecințelor reprezentării a fost însuflețită[32]. Temele principale de discuție erau alegerile, ca instrument al desemnării reprezentanților, periodicitatea acestora, ca instrument al reafirmării legăturii dintre aleși și alegători, mandatul reprezentativ, ca alternativă la mandatul imperativ din vechiul regim, precum și obiectivele ce urmau să fie avute în vedere de reprezentanți, calitatea aleșilor, precum și limitele corpului electoral[33].

Un alt impediment în fața unei guvernări reprezentative îl reprezenta și existența mandatului imperativ, văzut ca un instrument al menținerii *États généraux* în subordinea ordinelor privilegiate și a regelui[34]. Astfel, deputații primeau un mandat strict din partea celor care îi alegeau. Acest mandat definea limitele misiunii lor la adunările Stărilor generale și era cuprins în așa numitele „*Cahiers de doléances*"[35]. Acest principiu de funcționare a reprezentării politice a fost, de altfel, unul din motivele eșecului și ineficienței Stărilor generale în Franța. De altfel, chiar Ludovic al XVI-lea a interzis mandatul imperativ, fapt ce apare într-un mod aparent paradoxal asemănător cu doctrina emisă de Sieyès, dar din motive diferite și urmărind alte obiective. Deși o decizie târzie, date fiind evoluțiile ulterioare, ea atestă „*jena*"

30 Rousseau, *Contractul*, 66.

31 Dar, „*din momentul în care poporul este adunat în mod legitim ca corp suveran, orice jurisdicție a guvernământului încetează, puterea executivă este suspendată și persoana celui din urmă cetățean este tot atât de sacră și inviolabilă ca și cea a primului magistrat, dat fiind că acolo unde se află cel reprezentat nu mai există reprezentanți*".

„*Suveranitatea nu poate fi reprezentată, din aceeași pricină pentru care nu poate fi înstrăinată; ea consistă esențialmente în voința generală, și voința nu se reprezintă... Deputații poporului nu sunt deci și nici nu pot fi reprezentanții lui; ei nu sunt decât mandatarii lui*", Rousseau, *Contractul*, 85-87.

32 Revelatoare pentru această dezbatere este discuția privind periodicitatea alegerilor, care dacă nu sunt organizate periodic, i-ar obișnui pe reprezentanți cu puterea și i-ar transforma în tirani. Acestora trebuie să li se amintească constant că puterea pe care o primesc nu este a lor, ci le este atribuită pe baza alegerilor de către cetățeni. Această putere este puternic atașată de încrederea care însoțește alegerile și care este baza reprezentării.

33 Această dezbatere a fost extrem de interesantă pentru că s-a derulat într-o perioadă de afirmare a ideii de reprezentare și în special a punerii în practică a acesteia.

34 Acest tip de mandat era văzut ca o modalitate de conservare a privilegiilor și de reprezentare a intereselor grupurilor sociale, regionale, economice, ale căror interese le apărau. Aceste mandate imperative au constituit protecția pe care reprezentanții au avut-o împotriva Regelui, cel care convoca Stările generale, în funcție de nevoi și de situația din regat. Astfel, reprezentanții nu aveau o marjă prea mare de manevră și negociere, creând nemulțumiri și ajungându-se adesea în impas când aceștia erau consultați de Rege.

35 Morar, *Reprezentarea*, 101.

regală în fața inflexibilității deputaților[36], situație generată de acest tip de mandat[37]. Totuși această dezbatere – din timpul Revoluției – se situa pe un alt palier decât în 1766, când Ludovic al XV-lea, adresându-se Stărilor Generale din Paris, nega chiar ideea de reprezentare, considerând că națiunea nu poate fi reprezentată decât prin intermediul regelui[38].

Constituția din 1791 a prevăzut, totuși, că reprezentanții poporului francez *sunt corpul legislativ și regele*[39], cu toată opoziția unora dintre participanții la dezbateri[40]. De altfel, s-a ezitat și chiar evitat să se pronunțe cuvântul „*reprezentant*", utilizând pentru a-i desemna pe aleși termenul de „*mandatari publici*"[41] și s-a propus introducerea unei responsabilități duble a acestora, penală în fața tribunalului poporului sau a tribunalelor obișnuite și politică în fața electoratului. Adoptarea mandatului reprezentativ a fost denunțată de Robespierre ca fiind instaurarea *despotismului reprezentativ*[42]. Astfel, cei aleși erau trădători din acest punct de vedere, pentru că voiau să fie suverani, să confiște puterea suverană a poporului prin faptul că nu mai dădeau socoteală nimănui de deciziile și actele lor[43].

Având de ales între cele două concepții, Constituanta din anul 1793 a înclinat balanța în favoarea concepției care statua frica față de popor, neîncrederea în capacitățile sale și deci, dezavuarea unei republici prea democratice[44]. Totuși aceste susțineri diferite ascund un paradox al adepților teoriei lui Rousseau, care susținând mandatul imperativ, după adoptarea principiului reprezentativ, au afirmat că deputații odată aleși trebuie să asculte de cei care i-au ales, deci de diferite interese sau grupuri economice, sociale sau politice[45]. Sistemul de desemnare a acestora, conform opiniei lui Sieyès, trebuia să fie cât mai complex, prin organizarea alegerilor în mai multe etape, pe mai multe niveluri, pentru a avea

---

36 Morar, *Reprezentarea*, 102.

37 Ceea ce este interesant de amintit este faptul că ordinele privilegiate, nobilimea și clerul au încercat să apere mandatul imperativ și reprezentarea intereselor până în ultimul moment în numele suveranității populare și a doctrinei lui Rousseau.

38 Sieyès s-a exprimat împotriva mandatului imperativ, pe baza distincției dintre guvernarea democratică și guvernarea reprezentativă. Astfel, teoria expusă de acesta trebuia să genereze un fel de democrație electivă sau, mai curând, o aristocrație electivă, determinată de lipsa de „lumină" a poporului.

39 Art. 2 din Constituția din 3 septembrie 1971 stipula: „*La Nation, de qui seule émanent tous les Pouvoirs, ne peut les exercer que par délégation – La Constitution française est représentative: les représentants sont le Corps législatif et le roi*".

40 Aceste dezbateri au fost contradictorii, Robespierre fiind susținătorul democrației directe, care stabilea că suveranitatea nu poate fi delegată și că reprezentanții trebuie să răspundă în fața celor care-i aleg, putând fi revocați dacă nu își îndeplinesc mandatul.

41 Morar, *Reprezentarea*, 104.

42 Robespierre considera, de asemenea, că sursa relelor în societatea franceză era generată de independența în spatele căreia s-au pus reprezentanții în raport cu națiunea, fără ca să o consulte cu privire la aceasta. Aceștia au recunoscut suveranitatea națiunii și apoi au distrus-o, transformându-se din reprezentanți în despoți, căci despotismul nu este decât uzurparea puterii suverane. Din acest punct de vedere pericolul în care se afla societatea franceză nu rezida ca la Sieyès, din ignoranța poporului în materie de politică, ci din viclenia reprezentanților, care manipulau în propriul interes poziția în care se aflau.

43 Morar, *Reprezentarea*, 104.

44 Această concepție trebuia să se constituie ca o garanție a unui bun proces de deliberare și luare a deciziilor politice. Dar, cu toate acestea Constituția anului I (1793) nu a statuat victoria lui Sieyès și nici pe cea a lui Robespierre și Rousseau, adică nici teoria reprezentativă, nici cea democratică nu s-au impus în mod absolut.

45 Așadar, chiar dacă aceștia nu admit reprezentarea intereselor, deputații astfel aleși ar trebui să asculte de aceste interese, generând un mandat reprezentativ-imperativ, imposibil de aplicat în practica politică.

o garanție a unei alegeri cât mai bune a reprezentanților[46]. Mai mult, numărul reprezentanților fiecărei adunări în adunarea superioară era fixat în funcție și proporțional cu contribuția fiecărei comune sau departament rezultată din impozitele stabilite. Astfel, se considera că interesul pentru treburile publice era proporțional cu contribuția plătită, care dădea astfel nivelul participării și reprezentării în sfera deciziilor, iar acest nivel dădea capacitatea de influențare a treburilor publice, ceea ce corespunde unei egalități geometrice, adică a unei egalități proporționale[47]. Dar, contribuțiile plătite erau proporționale cu averea, așa că cei bogați erau mai îndreptățiți, în această logică, să aibă un cuvânt mai greu în luarea deciziilor pentru că au din acest punct de vedere interese mai mari.

Un fapt surprinzător a fost totuși participarea electorală și interesul pentru treburile publice, în perioada astfel inaugurată, pentru cetățeni. Astfel, cetățenii nu s-au grăbit să-și manifeste dreptul de vot, manifestându-și indiferența pentru aceste activități politice. Totuși indiferența nu este singura explicație, fiind vorba aici și de mijloacele financiare și timpul alocat deplasării în localitatea principală a cantonului, ce au făcut ca numărul celor implicați activ să fie redus[48]. Dacă oamenii nu s-au prezentat la urne înseamnă că nu au simțit că acest act are o importanță deosebită, nu au simțit implicațiile și influența sa asupra desemnării reprezentanților lor[49]. Având în vedere aceste probleme, se pare că legitimitatea reprezentanților a avut de suferit, fiind fondată pe o bază populară fragilă, minoritară[50]. S-a ajuns astfel la un paradox, în condițiile instaurării votului universal, ca doar o minoritate activă să-și exercite acest drept, renunțându-se astfel la un sistem cenzitar mascat, dar în vigoare *de facto* și involuntar asumat de cei care nu-și exercitau dreptul de vot[51]. Modalitățile tehnice de alegere a acestor reprezentanți, folosite în acea perioadă, favorizau manipulările voinței populare. Astfel, lipsa cabinelor de vot, operațiunile greoaie, candidaturile prin apel nominal, completarea buletinului de vot de către candidați și depunerea jurământului, contribuiau la alterarea și lungirea operațiunilor de alegere. Cu toate acestea s-a considerat că aceasta este procedura cea mai bună de desemnare a celor ce urmau să conducă treburile publice[52].

---

46 În acest sens, erau stabilite alegeri, pe bază cenzitară, la nivel primar, prin care erau aleși membrii adunărilor primare, care alegeau apoi reprezentanții în adunările comunale, care la rândul lor, îi alegeau pe membrii adunării departamentale. Aceștia erau cei care alegeau reprezentanții în Adunarea națională.

47 Morar, *Reprezentarea*, 118.

48 Totuși, dincolo de cauzele expuse, se putea invoca și numărul ridicat de scrutine, dar și un sentiment al lipsei de utilitate a votului, care au justificat ideile celor care au susținut că poporul nu ar știi ce să facă cu acest drept. *Cum ar putea fi explicat faptul că oamenii nu au dorit să-și exercite dreptul abia câștigat și să-și manifeste preferințele pentru unii sau alții dintre candidații la titlul de reprezentant la poporului?*

49 Aceasta ar fi o consecință a faptului că legătura existentă până atunci nu a mai funcționat, ei considerând că reprezentanții sunt ai națiunii în ansamblul ei și nu reprezintă interesele locale, evitând să-și mai folosească votul. Lucrul acesta a rezultat din teama reprezentanților de a nu reprezenta aceste interese locale, grupuri sau indivizi, ci un singur corp unitar – națiunea.

50 Cei astfel desemnați erau expresia majorității, dar a unei majorități minoritare, așa cum a rezultat ea din constituirea corpului electoral.

51 Modul de scrutin indirect, folosit în acea perioadă, a fost cel care a favorizat pe cei din clasa politică care au ocupat locuri reprezentative în perioada de după 1790, realizându-se un sistem de rotație, prin care aceeași oameni ocupau alternativ aceste posturi de reprezentanți. Acest lucru a comportat două aspecte, unul pozitiv, prin formarea unei clase politice competente, care a dobândit treptat experiența treburilor publice și altul negativ, tendința acestei clase spre oligarhie.

52 Astfel, în Franța post-revoluționară, alegerile nu erau văzute ca un arbitraj al poporului între oameni și programe rivale, ci este alegerea celor mai capabili sau mai demni să reprezinte voința sa, cu sublinierea că s-a stabilit un mod de control continuu asupra acestora prin stabilirea alegerilor

Viziunea anglo-saxonă asupra reprezentării

Hobbes a împărtășit o concepție diferită cu privire la reprezentare și la spațiul public, față de alți filozofi, prin care distingea între o persoană artificială și una naturală, stabilind faptul că o persoană poate personifica, adică poate acționa în numele cuiva, cu alte cuvinte poate *reprezenta*[53]. În această viziune, reprezentarea este cea care poate face posibilă ca multitudinea să nu reprezinte „*mai mulți*", ci „*unul*", dacă cei mulți îi acordă acestuia – reprezentantului – autoritatea de a acționa în numele lor. Se spune că o comunitate civilă este instituită, atunci când o mulțime de oameni cad de acord și convin cu fiecare altul că oricărui om sau oricărei adunări de oameni i-ar fi conferit, de către majoritate, dreptul de a reprezenta persoana tuturor, adică de a fi reprezentantul lor, cu toții[54]. Din această instituire a comunității civile sunt derivate toate drepturile și toate prerogativele aceluia sau acelora le este conferită puterea suverană prin consimțământul oamenilor reuniți[55]. Însă, această delegare a puterii suverane face ca spațiul public să devină proprietatea indiscutabilă a reprezentantului, transformându-se în spațiul lui privat, acesta fiind prețul care trebuie plătit pentru securitatea și pacea fiecăruia în parte – abandonarea spațiului public în mâinile unor reprezentanți, cu corolarul sfârșirii disputelor și discuțiilor ce învrăjbesc în mod natural oamenii. „*Puterea de a reprezenta necesită însă*, ca și pentru Locke, *consimțământul celor care o acordă*"[56].

Deoarece dreptul de a fi purtătorul persoanei tuturor este acordat celui căruia i se atribuie suveranitatea, nu printr-o convenție a acestuia cu fiecare dintre ei, ci doar prin convenții reciproce între supuși, nu poate exista niciun fel de încălcare a convenției din parte suveranului, prin urmare, nici unul dintre supușii săi, sub nici un pretext, nu se poate elibera din condiția supunerii[57]. Aceasta înseamnă că Hobbes a conștientizat faptul că oamenii nu sunt înclinați în mod natural spre pace și înțelegere[58]. Starea naturală a oamenilor este cea de conflict. De aceea pentru a face posibilă atingerea acestor deziderate, este nevoie de un proiect rațional care să-i îndrume pe oameni spre pace și să-i îndepărteze de instinctele lor naturale. Urmare a acestei concepții, fiecare individ particular este autorul a ceea ce face reprezentantul, prin urmare cel care se plânge că acesta i-a cauzat

---

delimitate temporar, ca să le amintească aleșilor de unde primesc puterea. În această concepție, „*esența reprezentării este aceea că fiecare individ reprezentat trăiește, deliberează în reprezentantul său; că fiecare individ și-a confundat, prin liberă încredere, voința individuală în voința reprezentantului său. Astfel, fără alegere nu există reprezentare; astfel ideile de ereditate și de reprezentare se resping una pe cealaltă; astfel, un rege ereditar nu reprezintă....Încrederea individuală și alegerea sunt singurele care pot conferi caracterul reprezentativ*". Pentru amănunte, Pierre-Louis Roederer, „Discours tenu à l' Assemblée Constituante le 19 avril 1790", apud Morar, *Reprezentarea*, 100.

53 Această concepție, inspirată de autorii antici, stabilea că puterea suverană reprezintă puterile individuale.

54 Thommas, „Leviathanul sau Materia, forma și puterea unei comunități ecleziastice și civile", în Emanuel –Mihail Socaciu (coordonator), *Filosofia politică a lui Thomas Hobbes* (Iași: Polirom, 2001), 73.

55 Hobbes, Leviathanul sau Materia, 73.

56 Morar, *Reprezentarea*, 32.

57 Hobbes, Leviathanul sau Materia, 74.

58 Thomas Hobbes afirma că, pentru asigurarea și administrarea păcii între oameni, trebuie să existe o voință unică a tuturor indivizilor realizată prin renunțarea de către fiecare persoană la propria voință egoistă și particular interesată în favoarea voinței supreme a unuia singur sau a unei adunări înzestrate cu puterea de constrângere. Hobbes arată că. în cuprinsul statului, persoana (Regele) sau adunarea (parlamentul) cărora și-au supus toți cetățenii propriile voințe constituie puterea suverană și, în această calitate, exercită dominația absolută asupra supușilor. Pentru detalii, a se vedea, Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan* (București: C.H. Beck, 2008), 305.

un prejudiciu nu ar trebui să se acuze decât pe sine. Dar, nici măcar pe sine nu se poate acuza de prejudiciu, căci a te *prejudicia pe tine însuți este cu neputință*[59]. Hobbes are o viziune pragmatică asupra reprezentării[60] pe care o prezintă sub forma unei renunțări la guvernarea individuală[61].

Contractul hobbesian oferă acestei convenții o putere imensă situând-o deasupra tuturor indivizilor comunității respective în scopul asigurării protecției și păcii sociale, ducând la următoarea interogație: *Ce câștigă individul prin socializare, unde se află raționalitatea instituției pe care o creează, dacă prin această instituire individul cedează toate drepturile și puterile unui alt individ sau grup de indivizi care ar putea în mod legitim – adică având consimțământul său prealabil – să se folosească într-un mod arbitral și violent de aceste drepturi și puteri? Nu e vorba oare de o deposedare de singurele arme pe care le deținea încă în starea de natură: propriile sale forțe?*

Răspunsul modern la această dilemă este extrem de complex. El ar putea fi afirmativ, ceea ce ar însemna că individul ar fi deposedat de o puterea reală pe care o are în starea sa naturală și prin raportare la celelalte structuri din cadrul societății. El poate fi însă și negativ, dacă argumentul ar fi acela că cedarea dreptului se face de bună voie.

În lucrarea sa *Al doilea tratat despre cârmuire*[62], John Locke nu formulează o teorie a reprezentării foarte elaborată, dar tratează pe larg problema reprezentativității și legitimității puterii legislative. Acesta reformulează ideea contractului social și inventează conceptul modern de guvern reprezentativ, concomitent cu acela al unui statut de cetățean pe care el îl rezervă, de drept, celor avuți, în cadrul sufragiului cenzitar[63].

S-a discutat mult cu privire la legătura teoriei lui Locke, care justifica ideea de revoluție populară și Revoluția Glorioasă din Anglia din 1688, fiind considerată o legitimare filozofică a acestui epocal eveniment al perioadei moderne. Dar, ceea ce contează nu este dacă acesta *„și-a conceput sau nu teoria politică în vederea apărării explicite a unei mișcări politice"*[64], ci faptul că această teorie răspundea unor frământări ale epocii respective și articula într-un mod filozofic o poziție politică conturată destul de limpede în cadrul acestei Revoluții. Prin aceste idei, Locke va pune fundamentele unui regim parlamentar pe care majoritatea țărilor din Europa de Vest și America îl vor imita, în general, cu o întârziere de o sută de ani[65]. Teoria lui Locke a avut o influență puternică asupra părinților fondatori ai Statelor Unite și

---

59 Hobbes, Leviathanul sau Materia, 75.

60 Ideea de mandat reprezentativ își face apariția la Hobbes sub formula: *„Se spune că o Republică este instituită atunci când un mare număr de oameni realizează un acord și stabilesc o* ***convenție*** *(fiecare cu fiecare), potrivit căreia oricare ar fi omul sau adunarea oamenilor cărora majoritatea i-ar conferi dreptul de a-i reprezenta persoana în fața tuturor (adică de a fi reprezentantul lor), fiecare, atât cel care a votat pentru cât și cel care a votat împotrivă, va autoriza toate acțiunile și toate judecățile acestui om sau ale acestei adunări de oameni ca și cum ar fi acțiunile și judecățile lui proprii – această convenție fiind menită să le permită să trăiască în pace și să fie protejați"*, Hobbes, Leviathanul sau Materia, 65-66.

61 *„Autorizez acest om sau această adunare, și îi abandonez dreptul meu de a mă guverna eu însumi, cu condiția ca și tu să îi abandonezi dreptul tău și să-i autorizezi toate acțiunile în același fel. Acestea fiind făcute, multitudinea unită astfel într-o singură persoană este numită Republică. Astfel este produs acest Leviathan, sau mai degrabă, pentru a vorbi cu mai multă reverență, acest zeu muritor, căruia îi datorăm, mai prejos de Dumnezeul nemuritor, pacea și protecția noastră".* Pentru o analiză a ideilor principale expuse în opera lui Hobbes, a se vedea Pierre Manent, *Originile politicii moderne*. *Machiavelli/Hobbes/Rousseau* (București: Nemira, 2000), 65.

62 John Locke, *Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranță* (București: Nemira, 1999).

63 Guy Hermet, *Cultură și democrație* (Târgoviște: Pandora-M, 2002), 51.

64 Adrian-Paul Iliescu, „John Locke și idealul modern al unei vieți fondate pe reguli, studiu introductiv" în Locke, *Al doilea tratat,* 27.

65 Hermet, *Cultură*, 51.

nu rareori este considerat ca „*strămoșul intelectual ale Declarației de Independență și al Constituției S.U.A*"[66]. Absența unui fundament teoretic pentru aceste idei nu va rămâne fără efect, ele au fost îmbrățișate cu pasiune, din nevoia acută de justificare politică, și sustrase analizei critice, din interes sau din simplă lipsă de vigilență intelectuală și se vor transforma în confortabile certitudini ale secolului al XVIII-lea[67]. Ele vor influența profund pe cei care aveau să devină marile figuri ale gândirii politice franceze, mai ales pe Montesquieu și Rousseau. Aceste idei vor ajunge în Germania și Spania, dar poate cel mai spectaculos succes al pledoariei lockeene pentru libertate, respectul proprietății și limitarea puterii va fi înregistrat în America[68]. Ideile lui Locke despre legitimitatea puterii, într-o societate compusă din *oameni liberi și egali*, sunt dominate de necesitatea existenței *consimțământului* acestora, cu atât mai mult că însăși societatea a apărut ca urmare a convenției dintre oameni de a forma o comunitate[69]. Astfel, „*puterea politică e acea putere pe care fiecare om a avut-o în starea naturală și a încredințat-o societății și, prin aceasta, cârmuitorilor pe care societatea i-a așezat deasupra ei, cu încrederea explicită sau tacită că va fi folosită pentru binele*"[70] societății.

Această preocupare de a demonstra că „*dacă puterea emană de la cei cârmuiți, atunci legitimitatea ei este produsul unui consens*"[71] al acestora, depinde foarte mult de respectarea unor condiții puse implicit odată cu transferarea ei, de la cei conduși la cei însărcinați să conducă, l-a obligat pe Locke să prezinte o amplă frescă a genezei puterii politice, în articularea căreia să insiste asupra a ceea ce este sau nu îndreptățită să facă și permită autoritatea politică, insistând cu precădere asupra limitelor puterii. Tezele cu privire la originea puterii politice au beneficiat de sprijinul noțiunilor lui Thomas Hobbes, în special a celei cu privire la „*starea naturală*". Simpla presupunere că o atare stare ar fi existat vreodată contravenea ideii tradiționale a subordonării perpetue a muritorilor față de autorități pământești înzestrate cu „*dreptul divin*" de a conduce[72]. Dar, Locke o prezintă ca pe o stare de perfectă libertate de a-și hotărî acțiunile și de a dispune de posesiunile și persoanele lor așa cum găsesc potrivit, în limitele legii naturale, fără a cere permisiune și fără a depinde de voința altui om[73]. Această stare naturală este văzută de Locke și ca o stare de egalitate în care toată puterea și jurisdicția sunt reciproce, nici unul neavând mai mult decât altul. Dar, această stare naturală este diferită în accepțiunea filozofului englez, nu este la fel cu cea naturală pe care o descrisese Hobbes – o stare de război a fiecăruia împotriva tuturor – fiind fondată pe libertate și „*unde nu există o autoritate* (*politică sau legislativă*) *comună*"[74], fiecare trebuie să-ți facă dreptate singur. „*Monarhii absoluți nu sunt decât oamenii*"[75], care printr-un contract pun capăt acestei stări formând o comunitate și un corp politic. Afirmația lockeană că fiecare individ s-a născut liber în starea naturală este un fel de a spune că oamenii nu s-au născut în comunități politice[76], chiar dacă acest eveniment s-a petrecut pe teritoriul lor. Oamenii nu sunt cetățeni de la natură, ei trebuie să facă ceva pentru

66 J. Losco, L. Williams, *Political theory* (New York: St. Martin's Press, 1992), 275, apud Iliescu, „John Locke", 14.
67 Iliescu, „John Locke", 28.
68 Iliescu, „John Locke", 14.
69 Locke, *Al doilea Tratat*, 111.
70 Ibidem, p. 161.
71 Iliescu, „John Locke", 18.
72 Iliescu, „John Locke", 18
73 Locke, *Al doilea tratat,* 53.
74 Iliescu, „John Locke", 19.
75 Locke, *Al doilea tratat,* 59.
76 Pentru detalii, Jean-Jacques Chevallier, *Histoire des institutions et des régimes politique de la France de 1789 à 1958,* 9e édition (Paris: Armand Colin, 2001), 401-406.

a deveni cetățeni[77]. Poate că cea mai importantă idee prin care acesta contribuie la fundamentarea democrației moderne este aceea a subordonării statului (guvernământului, cârmuirii) față de societatea civilă, față de cei cârmuiți[78]. Insistând asupra faptului că întreaga putere legislativă este delegată cârmuirii de către indivizii ce se supun ei, și asupra faptului că oamenii au dreptul de a înlătura sau schimba legislativul, deși acesta constituie suprema putere în stat, Locke inaugurează ideea modernă a supremației societății civile față de stat. Consecința politică primă a acestui tip de libertate socială este limitarea puterii, iar oricine conduce o societate, trebuie să respecte legile și regulile politice caracteristice mandatului său[79].

Astfel, construcția teoretică pe care o propune John Locke pentru a elucida domeniul politic al vieții umane nu este însă menită să justifice existența guvernământului, ci a limitelor sale[80]. Oamenii au consimțit la cârmuire, la un mod de apărare publică a intereselor lor, dar nu și la o atitudine de a leza aceste interese[81]. Prin aceasta, Locke introduce principiul majorității, ce reprezintă puterea în comunitate, stabilită prin consimțământul tuturor indivizilor și subliniază că originea unei societăți politice își are rădăcinile în acest consimțământ, ca fiind singurul mod de a naște o guvernare legitimă. Acest consimțământ urma să fie dat din necesitate, ca urmare a imposibilității existenței unei stări de natură, așa cum este considerată starea inițială a societății, și se manifestă prin încheierea unui contract special, denumit de acesta „*compact*"[82], ce are prevederile explicite cu privire la alcătuirea unei cârmuiri – *governement* – și formarea pentru aceasta a unui „*politic body*" (corp politic). Ceea ce rezultă în urma consimțământului oamenilor exprimat în forma acestui „*compact*" originar este „*societatea politică*", numită și comunitate (*governement*)[83].

Turnura pe care o ia aici teoria politică lockeeană este extrem de remarcabilă prin *radicalismul ei democratic*. Nu numai că guvernarea are nevoie de consimțământul popular pentru a se putea exercita, dar ea poate fi și răsturnată dacă acest consimțământ dispare[84]. Acest lucru însemna a merge foarte departe în direcția subordonării puterii politice față de voința societății pentru secolul al XVII-lea, mai ales că ceilalți exponenți ai gândirii și politicii epocii, chiar dacă acor-

77 Aceasta înseamnă a accentua artificialitatea guvernării și a accentua că drepturile ei morale față de cetățeni nu pot fi decât suma a ceea ce ea primește de la aceștia. Și actul fundamental al constituirii societății civile, precum și cel al instituirii guvernământului sunt explicate de Locke tot pe baza dorinței de autoconservare.

78 Locke, *Al doilea tratat,* 30.

79 Locke, *Al doilea tratat,* 35.

80 Avantajele construcției filozofice lockeene, și principalul ei scop, ies în evidență atunci când se explică limitele puterii politice, precum și concepția privind dreptul de rezistență și revoltă al membrilor societății împotriva propriilor guvernanți. Puterea politică nu este și nu poate fi, din acest punct de vedere, nelimitată și arbitrară. Cum ea derivă din puterea membrilor comunității de a se autoapăra, ce reprezintă suma puterilor individuale de autoapărare cedate de aceștia instituțiilor publice, ea nu poate acționa împotriva interesului public, nici împotriva intereselor individuale legitime.

81 Locke, *Al doilea tratat,* 25-26.

82 Acest termen poate fi definit ca un „*acord sau înțelegere reciprocă, fără să aibă statutul unei legi, dar cu efecte asemănătoare*". Acesta implică o înțelegere în care este implicată o comunitate și stabilește relații cu alte comunități. Trebuie remarcat faptul că Locke folosește un limbaj politic și nu juridic pentru explicarea apariției societății politice, prin preferința pentru termenul de „*compact*", care stabilea că fiecare se obliga față de orice membru al acestei societăți să se supună hotărârilor majorității și aceasta să ia decizii pentru el. Oamenii renunță astfel la libertatea și la puterea executivă, pe care le aveau în starea de natură, transferându-le puterii legislative, în vederea atingerii binelui comun. Astfel, fiecare este legat prin acel consimțământ ca să respecte hotărârile luate de majoritate, ale cărei acte trec drept acte ale întregului și bineînțeles determină puterea acestuia, ca având în virtutea legii naturale și a rațiunii puterea întregului.

83 „*Commonwealth*", Radu Carp, *Responsabilitatea ministerială* (București: All Beck, 2003), 36.

84 Iliescu, „John Locke", 26.

dau importanță consimțământului popular, nu acceptau ideea dreptului civic la răsturnarea prin forță a cârmuirii lipsite de acest consimțământ[85]. Radicalismul lui Locke, din acest punct de vedere, pune bazele ideii moderne de subordonare a statului față de societate, accentuând ideea că și acesta poate fi răsturnat prin forță, dacă voința populară legitimă o cere, iar a-l distruge printr-o revoluție nu mai înseamna că s-a ajuns la *paricid*. Constituirea puterii legislative este caracterizată astfel ca fiind *„prima și fundamentala lege pozitivă a tuturor comunităților"*[86], iar această putere are ca scop conservarea societății. Puterea legislativă este supremă, dar în această viziune este raționalizată: un act al unei persoane nu poate avea forța unei legi dacă nu întrunește consimțământul societății, exprimat prin aprobarea dată de legislativ[87].

„Acest legislativ nu este numai puterea supremă a statului, ci și o putere sacră și inalienabilă"[88] pusă în mâinile persoanei în care a așezat-o odată comunitatea. *„Deși legislativul, fie că e reprezentat de o singură persoană sau de mai multe, fie că ei în funcțiune mereu sau numai în anumite perioade, este puterea supremă"*[89] în fiecare comunitate[90]. Această prerogativă *„nu poate fi nimic altceva decât permisiunea acordată de oameni conducătorilor lor pentru ca aceștia să facă unele lucruri conform propriei lor alegeri"*[91], în vederea binelui public. Datorită faptului că puterea legislativă este supremă, toate celelalte puteri trebuie să i se subordoneze, dar asta nu înseamnă că membrii comunității nu pot să o înlăture în eventualitatea în care ar descoperi că aceasta acționează contrar interesului public[92]. Legislativul nu dispune, din această perspectivă, decât de o putere dată în custodie (*fiduciary power*), de care nu poate abuza, în caz contrar încrederea fiindu-i retrasă[93]. *„Puterea legislatorilor este limitată la binele public al societății"*[94]. Din acest motiv, insistența lui Locke asupra *mandatului politic limitat* este de importanță capitală. Puterea legislativă va rezulta în urma unor alegeri, însă Locke nu exclude alcătuirea sa pe baze parțial reprezentative, potrivit modelului Camerei Comunelor din acea perioadă. Dar, sub orice formă de stat s-ar afla, puterea conducătoare ar trebui să cârmuiască prin legi declarate și recunoscute și nu prin dictate provizorii și hotărâri incerte[95].

---

85 Iliescu, „John Locke", 26.

86 Iliescu, „John Locke", 135.

87 Carp, *Responsabilitatea,* 37.

88 Locke, *Al doilea tratat,* 135.

89 Locke, *Al doilea tratat,* 136.

90 Fiind numai puterea reunită a tuturor membrilor societății, cedată altei persoane sau adunări care este legiuitorul, ea nu poate fi nimic mai mult decât puterea pe care o aveau acele persoane în starea naturală, înainte de a intra în societate, și la care au renunțat, încredințând-o comunității.

91 Locke, *Al doilea tratat,* 157.

92 Relația dintre guvernanți și guvernați este caracterizată de Locke ca fiind bazată pe încredere, puterea fiind încredințată condiționat de urmărirea unui scop definit de interesele fundamentale ale celor care i-au delegat această putere.

93 Carp, *Responsabilitatea,* 39.

94 Locke, *Al doilea tratat,* 137.

95 *„Căci omenirea s-ar afla într-o condiție mult mai rea decât în starea naturală dacă ar înarma un om sau câțiva cu puterea reunită a unei mulțimi*". Cu atât mai mult, *„legislativul nu poate transfera în alte mâini puterea de a face legi*", căci, conform accepțiunii lui John Locke este *„doar o putere delegată de oameni, cei care o au nu o pot transfera altora*".

„Izvorând de la oameni" – popor – *„printr-o delegare și instituire voluntară pozitivă, puterea legislativului nu poate fi alta decât cea exprimată prin acea delegare pozitivă, iar aceasta fiind numai puterea de a face legi, nu de a face legislatori*", neputând *„transfera astfel altor persoane autoritatea de a face legi*".

Reprezentanții, potrivit acestei viziuni, trebuie să cârmuiască, în *limitele pe care puterea învestită în ei de societate le-a pus puterii legislative*, *și prin intermediul unor legi stabile și promulgate*, ce au ca scop ultim binele oamenilor.

Filozoful englez consideră că a folosi puterea pe care a încredințat-o poporul spre răul acestuia și binele propriu este tiranie și o definește ca pe „*exercitarea puterii dincolo de drept,(...) la care nimeni nu are dreptul*"[96], indiferent cui îi este atribuită puterea, „*fără a conta dacă cei ce o folosesc astfel sunt mai mulți sau doar unul*"[97]. Cum, în accepțiunea lui Locke „*nu poate exista decât o singură putere supremă, cea legislativă*", căreia i se subordonează toate celelalte, dar „*fiind doar o putere dată în custodie pentru a acționa în anumite scopuri, în mâinile oamenilor rămâne puterea supremă de a înlătura sau de a schimba legislativul, dacă descoperă că acesta acționează contrar încrederii puse în el*"[98]. Membrii acestei puteri, dacă este alcătuită numai din reprezentanți aleși și aceștia nu mai sunt reînvestiți în aceste funcții, sunt nevoiți să „*revină la starea naturală de supuși*"[99], iar puterea „*pusă înapoi în mâinile celor care au dat-o*"[100]. Astfel, colectivitatea – poporul – „*păstrează mereu o putere supremă de a se păzi de încercările și intențiile legislatorilor ei, ori de câte ori aceștia sunt atât de nesăbuiți sau de răi încât să-și întocmească și să ducă la capăt proiecte împotriva libertăților și proprietăților*" acestora. Din acest punct de vedere „*colectivitatea este întotdeauna puterea supremă*".

O altă idee a filozofului englez este aceea a organizării de sesiuni ale puterii legislative, deoarece „*nu este necesar, nici măcar avantajos, ca legislativul să existe mereu*", iar membrii „*se pot întruni și-și pot exercita legislatura la datele pe care fie constituția originară, fie propria hotărâre le stabilește, fie când le place, dacă nu s-a stabilit o dată sau nu este prescrisă nici o altă cale de a fi convocate*"[101]. „*Frecventele întâlniri ale membrilor legislativului și continuările îndelungi ale întrunirilor lor, fără a fi necesar, nu pot decât să fie o povară*"[102] pentru popor. Cu toate acestea, „*legislativul nu constă într-un anumit număr de oameni și nici în întâlnirile lor dacă ei nu au, de asemenea, și libertatea de a discuta și răgazul pentru a pune la punct ceea ce este bine pentru societate. Atunci când acestea sunt luate sau modificate, astfel încât să lipsească societatea de exercitarea cum se cuvine a puterii lor, legislativul e cu adevărat modificat*", lăsat fără putere și se „*pune capăt cârmuirii*"[103].

Având în vedere faptul că Locke este printre primii filozofi care enunță conceptele teoriei politice moderne, acesta nu putea să omită conceptul de reprezentant al oamenilor, al poporului. Astfel, prin enunțarea conceptului de legitimitate a puterii, într-o societate compusă din *oameni liberi și egali*, dominată de necesitatea existenței *consimțământului* acestora, ca urmare a faptul că „*însăși societatea a apărut ca urmare a convenției dintre oameni de a forma o comunitate*"[104], a fost nevoit să conceapă și modul de desemnare și de exprimare a puterii legislative, indiferent de numărul celor care o compun[105].

Concepția lui Locke în această privință se bazează foarte mult pe protecția proprietății oamenilor, prezentată ca fiind „*motivul pentru care oamenii intră în societate*"[106]. Pentru aceasta „*ei aleg și autorizează un legislativ cu scopul de a face legi și stabili reguli drept paznici și ziduri de apărare ale proprietăților tuturor membrilor societății, în vederea limitării puterii și temperării stăpânirii oricărei părți*

96 Locke, *Al doilea tratat,* 179.
97 Locke, *Al doilea tratat,* 180.
98 Locke, *Al doilea tratat,* 146.
99 Locke, *Al doilea tratat,* 149.
100 Locke, *Al doilea tratat,* 146.
101 Locke, *Al doilea tratat,* 149.
102 Locke, *Al doilea tratat,* 151.
103 Locke, *Al doilea tratat,* 188.
104 Locke, *Al doilea tratat,* 111.
105 De asemenea, a enunțat, poate pentru prima oară, conceptul de drept al societății de a dizolva o asemenea adunare, dacă aceasta acționează împotriva societății.
106 Locke, *Al doilea tratat,* 191.

și oricărui membru al societății". Din acest punct de vedere, Locke consideră că „*nu poate fi presupus vreodată că voința societății*" este ca „*legislativul să aibă puterea de a distruge ceea ce intenționează să apere atunci când intră în societate*" și de câte ori „*încearcă legislatorii să ia și să distrugă proprietatea oamenilor (...), ei ajung în stare de război cu aceștia, care sunt absolviți de orice supunere*"[107]. Prin acest concept al limitării mandatului reprezentanților și chiar acordarea dreptului la revoltă pentru a putea avea un legislativ cu membrii care acționează pentru binele societății, putem afirma că Locke schițează mandatul imperativ ce ar urma să fie acordat adunării legislative. În sprijinul acestei afirmații vin și ideile cu privire la trădarea încrederii acordate sau contrar acesteia, ca urmare a influențelor puterii executive – prinț, rege, miniștrii – „*care folosesc forța, averea și funcțiile societății în vederea coruperii reprezentanților și a câștigării acestora*"[108] pentru scopurile lor.

Această teorie a puterii oamenilor de a-și asigura, pentru siguranța lor, un nou legislativ este cea mai bună pavăză împotriva revoltei și cel mai probabil mijloc de a o împiedica, căci revolta este o opoziție față de autoritate nu față de persoane[109]. Dar, Locke a avut un răspuns pentru acest posibil pericol, considerând că „*lucrurile stau chiar pe dos*"[110], pentru că „*oamenii nu-și părăsesc așa ușor tiparele lor vechi*", „*cu greu fiind convinși să îndrepte greșelile recunoscute din cadrul cu care ei s-au obișnuit*"[111]. De aceea, legislatorii care au fost stabiliți pentru protejarea și conservarea libertăților și proprietăților, le încalcă și încearcă să-i lipsească pe oameni de ele, sunt considerați de Locke ca devenind „*de-a dreptul și în mod cât se poate de serios cei mai rebeli dintre rebeli*"[112]. De aceea, puterea pe care fiecare individ a dat-o societății, atunci când a intrat în aceasta, nu se poate întoarce la indivizi atât timp cât se menține societatea, ci va continua să existe permanent în „*community*"[113], pentru că fără aceasta nu poate exista nici o colectivitate, nici o comunitate, ceea ce este contrar acordului originar. Societatea creând legislativul ca adunare a oamenilor, a stabilit că acesta „*nu se poate întoarce niciodată la oameni atât timp cât se menține cârmuirea*"[114], aceasta pentru că, „*asigurând un legislativ cu puterea de a continua la nesfârșit, ei au renunțat la puterea lor politică în favoarea legislativului și nu o pot redobândi*"[115]. Afirmând limitele puterii și faptul că autoritatea statului depinde de consimțământul popular, filozoful britanic se evidențiază ca un veritabil părinte fondator al democrațiilor moderne[116]. Astfel,

---

107 „*Prin acest abuz de încredere membrii săi își pierd dreptul la putere, drept pe care oamenii l-au așezat în ei, în cu totul alte scopuri, și îl transferă oamenilor care au dreptul de a-și recupera libertatea originară și, prin întemeierea unui nou legislativ, pot să-și asigure propria siguranță*".

108 Locke, *Al doilea tratat*, 197.

109 „*La aceasta se poate replica că poate poporul este ignorant și mereu nemulțumit și deci, a așeza temeiul cârmuirii în opinia schimbătoare și dispoziția nesigură a oamenilor înseamnă a o expune ruinei sigure. Nici o cârmuire nu va fi în stare să se mențină dacă oamenii pot stabili un nou legislativ oricând se simt înșelați de el vechi*".

110 Locke, *Al doilea tratat*, 198.

111 Locke, *Al doilea tratat*, 198.

112 Acest lucru este ca și cum „*cei care au cele mai mari privilegii și avantaje prin lege au prin acesta și puterea de încălca legile, pentru că numai ei au fost puși într-o poziție mai bună*" decât cei din popor. Prin aceasta ofensa lor este mai gravă, „*pentru că au abuzat de încrederea care le este acordată de frații lor*".

113 Guvernanții trebuie să fie permanent responsabili în fața poporului față de misiunea care le-a fost încredințată de „*comunitate*". Pentru detalii, J. P. Valette, *Le pouvoir chez John Locke*, Revue de Droit Public et de la Science Politique en France et à l'etranger, nº 1, L.G.D.J, Paris, 2001, p. 110-111.

114 Locke, *Al doilea tratat*, 206.

115 „*Dar dacă ei au impus limite duratei legislativului lor și au așezat această putere într-o adunare numai temporar (...), atunci la încheierea timpului stabilit, ea se întoarce societății, iar oamenii au dreptul să acționeze ca stăpâni supremi și să continue legislativul ei înșiși sau să aleagă o nouă formă sau să păstreze vechea formă și să o acorde altor persoane, după cum găsesc potrivit*".

116 Iliescu, „John Locke", 30.

ideea că autoritatea conducerii politice este condiționată, de consimțământul popular, și este supremă voința celor conduși, nu a celor însărcinați să conducă rămâne de o extraordinară actualitate[117].

În ceea ce privește influența lui Locke asupra democrațiilor moderne, nu poate fi omisă pledoaria lui pentru regula majorității, adică pentru principiul democratic conform căruia *„decizia aparține majorității"*, pentru egalitatea politică și juridică între cetățeni. Din acest punct de vedere se poate vorbi despre John Locke ca despre întemeietorul gândirii politice moderne, întrucât el exprimă și legitimează teoretic un ideal social caracteristic modernității: idealul de a trăi într-o comunitate care își desfășoară viața pe bază de reguli liber-consimțite[118].

BIBLIOGRAFIE

1. René Carré de Malberg, *Contribution à la Théorie générale de l'État*, Tome II (Paris: Dalloz, 2004).
2. Stéphane Rials*, Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* (Iași: Polirom, 2002).
3. Filon Morar, *Reprezentarea politică: actori și autori* (București: Paideia, 2001).
4. Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social* (București: Antet XX Press, f.a).
5. Cristian Ionescu, *Regimuri politice contemporane* (București: All Beck, 2004).
6. Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, ediția a doua (București: C.H.Beck, 2008).
7. Cristian Ionescu, Corina Adriana Dumitrescu, (coordonatori), *Constituția României. Comentarii și explicații* (București: C. H. Beck, 2017).
8. Thomas Hobbes, „Leviathanul sau Materia, forma și puterea unei comunități ecleziastice și civile"*,* în Emanuel-Mihail Socaciu (coordonator), *Filosofia politică a lui Thomas Hobbes* (Iași: Polirom, 2001).
9. Radu Carp, *Responsabilitatea ministerială* (București: All Beck, 2003).
10. Jean-Jacques Chevallier, *Histoire des institutions et des régimes politique de la France de 1789 à 1958,* 9e édition (Paris: Armand Colin, 2001).
11. John Locke, *Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranță,* traducere Silviu Culea, (București: Nemira, 1999).
12. Guy Hermet, *Cultură și democrație* (Târgoviște: Pandora-M, 2002).
13. Pierre Manent, *Originile politicii moderne*. *Machiavelli/Hobbes/Rousseau (*București: Nemira, 2000).
14. John Stuart Mill, *Despre guvernarea reprezentativă*, traducere Mona Mamulea, Ovidiu G. Grama (București: All, 2018).
15. Olivier Nay, *Istoria ideilor politice*, traducere Vasile Savin (Iași: Polirom, 2008).

117 Iliescu, „John Locke", 31.
118 Iliescu, „John Locke", 33.

Finanțele partidelor din România: între dependența de stat și delapidarea lui

■ CRISTINA MATIUȚA
[University of Oradea]

Abstract

The article aims to analyze the financial behavior of political parties in Romania and the revenues collected in recent years, on the basis of available official data, as well as the practices of embezzling public money and using state resources for electoral purposes, by referring to several corruption scandals related to their funding. It suggests that, as laws became clearer and more restrictive, the methods of those engaged in corrupt practices seem to be refined as well and that a coherent legal framework along with the firm punishment of those guilty of violating laws could lessen the scourge of corruption.

Keywords

party-state relationship; donations; subsidies; patronage; clientelism; corruption

Natura relației partide-stat

Dacă legătura partidelor românești cu electoratul este mai degrabă slabă și instabilă, cu totul diferit par să stea lucrurile în privința relației lor cu statul. Fenomenul nu e specific românesc, se întâlnește și în alte „noi democrații", iar literatura politologică investighează natura acestei relații în context post-comunist. Petr Kopecky[1], spre exemplu, observă că, în context post-comunist, partidele, slab ancorate în societate, pot fi mai bine înțelese în relația lor cu statul și analizează trei dimensiuni ale acestei relații: 1). măsura în care partidele depind de stat, exprimată de finanțarea publică a partidelor, accesul gratuit la mass-media, scutirile de taxe, ca mijloace de subvenționare sau chiar de supraviețuire a partidelor; 2). măsura în care partidele sunt conduse/administrate de către stat, referitoare la implicarea statului în reglementarea organizării, activităților și finanțării lor și 3). măsura în care partidele colonizează statul, exprimată de acapararea aparatului de stat prin patronaj, clientelism și corupție. Patronajul partidelor presupune alocarea de locuri de muncă și funcții în sectorul public, în companiile de stat,

1 Petr Kopecky, „Political Parties and the State in Post-Communist Europe: The Nature of Symbiosis", în Petr Kopecky (ed), *Political Parties and State in Post-Communist Europe* (London and New York: Routledge, 2008), 5-10.

consiliile de admnistrație, regiile autonome, chiar și în școli, universități și instiute de cercetare. Accesul la resursele statului oferă liderilor partidelor mijloacele de a clădi și apoi de a menține organizațiile de partid prin distribuirea de „stimulente selective" activiștilor și elitei de partid, în schimbul loialității lor. Patronajul devine astfel, într-o anumită măsură, o resursă pentru ancorarea partidelor în sistemul politic, care compensează rețelele organizaționale slab dezvoltate și lipsa legăturilor solide în societate. Strâns legat de patronaj, clientelismul este un fenomen și mai penetrant, în opinia lui Kopecky, el presupunând transferul selectiv al diverselor părți din resursele materiale publice (contracte, subvenții, locuințe, sponsorizări etc.) către indivizi sau anumite segmente ale societății, pentru asigurarea spijinului electoral. În timp ce în democrațiile prospere au scăzut atât domeniile și mărimea sectorului public (și deci a resurselor pe care partidele le-ar putea distribui potențialilor clienți), cât și numărul marginalizaților societății (care să voteze în schimbul unor beneficii materiale), în statele foste comuniste, sau cel puțin în unele dintre ele, cererea pentru astfel de beneficii e mare în rândul săracilor-lipiți și al comunităților rurale izolate, defavorizate.

Și patronajul și clientelismul sunt practici corupte, se leagă de corupție, deși nu epuizează conceptul. Nu întâmplător partidele politice și politicienii ocupă primele două poziții într-un clasament al percepției corupției de către cetățenii Uniunii Europene, potrivit unui Eurobarometru recent.[2] Întrebați cât de răspândite sunt mita și abuzul de putere în beneficiul personal într-o serie de instituții și servicii publice și private, 56% dintre europeni consideră partidele politice drept cele mai corupte organizații, iar 53% apreciază că faptele de corupție sunt foarte răspândite în rândul politicienilor la nivel național, regional și local. Există, firește, variații însemnate între statele membre: 36% dintre suedezi și 39% dintre finlandezi spun că partidele sunt corupte, în timp ce, la polul opus, 80% dintre spanioli și 76% dintre francezi cred asta. Românii, cetățenii cei mai afectați de corupție în viața de zi cu zi din întreaga Uniune Europeană potrivit percepției proprii (68% cred asta), plasează partidele politice pe aceeași poziție cu sistemul sanitar în topul corupției: 58% dintre români le consideră cele mai corupte pe ambele.

În ciuda percepției proaste a partidelor, democrațiile europene consolidate dispun totuși de reglementări juridice pentru controlul sporit al proveniență banilor lor și al modului în care sunt cheltuiți, care, dublate de o justiție independentă și o societate civilă articulată și avizată, sancționează derapajele și contribuie la responsabilizarea politicienilor.

România a cunoscut și ea mai multe transformări legislative în privința finanțării partidelor și a alegerilor, codificările în materie devenind mai clare și mai stricte în cele aproape trei decenii de la prăbușirea comunismului.[3] Acest articol nu face o analiză a legislației care guvernează finanțarea partidelor politice (din motive de economie a textului), ci își propune să analizeze mai degrabă comportamentul lor financiar și veniturile încasate în ultimii ani, pe baza datelor oficiale disponibile, precum și practicile de deturnare a banilor publici și de folosire a resurselor statului în scopuri electorale, prin referire la câteva scandaluri de corupție legate de finanțarea lor. Despre legislație vom spune doar că, privită în ansamblu, creează, în opinia noastră, pârghiile pentru asigurarea transparenței proveniență fondurilor partidelor și a corectitudinii competițiiilor electorale. Actuala versiune

2 Special Eurobarometer 470/ December 2017, „Corruption", disponibil la: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=SPECIAL (accesat 05.01.2018).

3 Prima lege dedicată exclusiv finanțării activităților partidelor politice și campaniilor electorale este adoptată abia în 2003 (Legea 14/2003). Anterior ei, dispozițiile legate de finanțarea partidelor și campaniilor sunt incluse în Legea partidelor politice Nr. 27/1996 sau în Legile 68 și 69/1992 pentru alegerea Camerelor Parlamentului și a Președintelui României.

a legii finanțării activităților partidelor și a campaniilor electorale[4] este cuprinzătoare, clară, conține referiri precise la sursele de finanțare, la tipurile de cheltuieli permise și publicarea lor, la mecanismele de raportare și control. Câștiguri evidente sunt și înființarea Autorității Electorale Permanente în anul 2003 ca instituție cu competență generală în materie electorală și cu atribuții clarificate și sporite de-a lungul timpului prin acte normative succesive și transparentizarea activităților contabile ale partidelor prin impunerea derulării operațiunilor financiare prin conturi bancare. Alte neajunsuri ale reglementărilor anterioare, precum cele legate de oferirea de bunuri și servicii partidelor/candidaților, au fost corectate prin includerea lor în categoria donațiilor și înregistrarea distinctă în contabilitate la valoarea de piață din momentul donației. Vom încerca să aflăm în ce măsură sunt însă respectate prevederile legii, atât în privința disciplinei și transparenței finanicare, cât și a interdicției folosirii resurselor statului prin practici corupte, printr-o radiografiere, atât cât datele disponibile ne-o permit, a finanțelor partidelor, cu accent pe ultimii ani.

Banii partidelor din cotizații, donații și subsidii de la stat

O privire asupra surselor legale de finanțare a partidelor românești atestă preponderența veniturilor private (cotizații, donații, alte venituri) în comparație cu finanțarea acordată de stat. Un raport al Autorității Electorale Permanente[5], publicat în 2015, în urma verificării veniturilor realizate în 2014 de către cele mai importante 11 partide politice ale momentului, redă grafic ponderea covârșitoare a veniturilor private: 90% din veniturile partidelor controlate provin din surse private (Fig. 1).

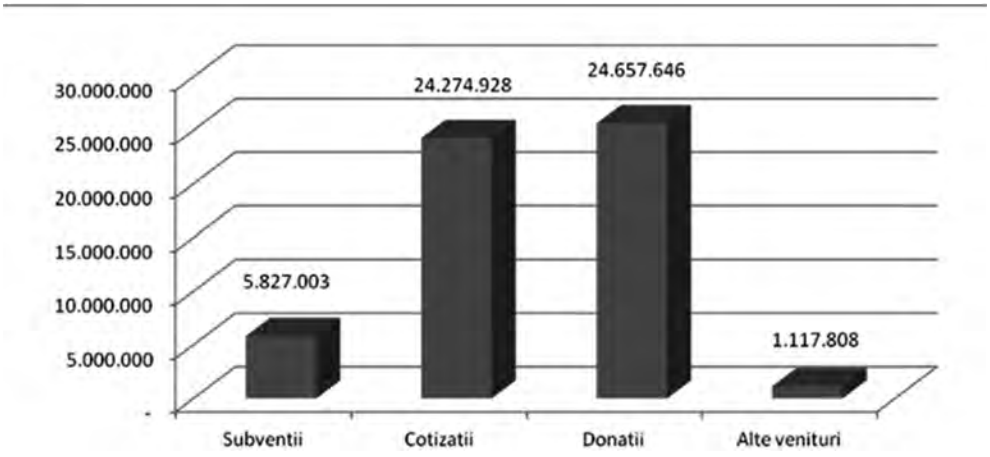

Fig. 1: Veniturile partidelor în anul fiscal 2014
(Sursa: Autoritatea Electorală Permanentă)

4 *Legea nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale*, republicată, cu modificările și completările ulterioare, text în vigoare începând cu data de 22 octombrie 2016, disponibilă pe site-ul Autorității Electorale Permanente: http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2016/05/Legea-nr.-334-2006-actualizata.pdf (accesat 06.01.2018).
5 Autoritatea Electorală Permanentă, *Raport privind activitatea desfășurată de către Departamentul de control al finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale în anul 2015*, disponibil la: http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2016/05/Raport-DCFPPCE-2015-track-MO.pdf (accesat 20.01.2018).

Faptul e confirmat și de cercetări anterioare. Spre exemplu, un studiu publicat în 2012 de Alexandra Ionașcu și Sorina Soare și care ia în calcul veniturile celor mai importante partide parlamentare (PSD, PNL, PDL și UDMR) din cotizații, donații și subsidii de la stat, în intervalul 2003-2010, constată că „în ciuda cuantumului impresionant cu care statul susține aceste formațiuni parlamentare este de remarcat că, în perioada recentă, sumele vărsate de la bugetul statului joacă mai degrabă un rol marginal, nedepășind în general 20% din totalul veniturilor declarate".[6]

Membrul de partid și donatorul sunt așadar, oficial, principalii contributori la bugetul partidelor, iar aportul lor e important în special în cazul partidelor mari. Acest lucru reiese și din rapoartele anuale de venituri și cheltuieli pe care partidele au obligația de a le publica în Monitorul Oficial, în baza legii. Din analiza raportărilor pentru anii 2015 și 2016, disponibile pe site-ul Autorității Electorale Permanente[7], constatăm câteva lucruri, chiar dacă informațiile furnizate de partide sunt incomplete. Mai întâi, că există mai multă disciplină în colectarea cotizațiilor în anul electoral 2016: PSD, partid cu peste jumătate de milion de membri[8], adună din cotizații aproape 15.000.000 lei, mai mult decât dublul anului precedent (Vezi Tabelul 1).

Partidul	2015		2016	
	Cotizații	Donații	Cotizații	Donații
PSD	6 889 528	1 216 875	14 932 817	4 095 465
PNL	6 018 772	1 678 412	8 171 658	21 549 825
PMP	268 503	2 686 761	459 201	
ALDE	-	-	1 578 942	948 150
PRU	116 763	26 622	82 195	1 640 554
USR	-	-	27 371	4 029 138
UDMR	924 194	397 830	931 186	3 367 255

Tabelul 1: Valoarea cotizațiilor și donațiilor, exprimată în lei, pentru anii 2015 și 2016 (sursa: Autoritatea Electorală Permanentă, rapoartele anuale publicate în Monitorul Oficial)

De o colectare mai sistematică a cotizațiilor, prin comparație cu anul 2015, dau dovadă și PNL și PMP, în timp ce pentru UDMR nu există variații în veniturile provenite din cotizații între cei doi ani. Între partidele nou apărute, ALDE și USR, ambele înființate în 2015, discrepanțele în această categorie de venituri sunt evidente. ALDE, întemeiat pe o structură preexistentă (prin fuziunea Partidului Conservator cu Partidul Liberal Reformator, desprins în 2014 din PNL, în frunte cu Călin Popescu Tăriceanu) strânge din cotizații mult mai mulți bani decât USR, în schimb USR adună venituri mult mai consistente din donații, compensând astfel, măcar parțial, lipsa unor organizații teritoriale solide cu membri cotizanți.

Interesant de urmărit este aportul donatorilor la bugetele partidelor. Dacă în cazul unui mare partid de stânga precum PSD donațiile sunt mai degrabă moderate (aproape cinci milioane de lei în 2016) și mult mai importantă în asigurarea veniturilor este baza partidului, membri cotizanți (aproape cincisprezece milioane de lei), la dreapta spectrului politic, mai precis la PNL, accentul cade pe veniturile din donații. PNL adună din donații în 2016 mai mult decât toate celelalte partide la un

6 Alexandra Ionașcu, Sorina Soare, „În căutarea unui Mecena. Mecanisme și procese de finanțare ale partidelor politice în România postcomunistă", *Sfera Politicii*, 169 (2012).

7 http://www.roaep.ro/finantare/raportari-obligatorii-privind-activitatea-curenta-a-formatiunilor-politice/ (accesat 21.01.2018).

8 PSD număra în decembrie 2013, data ultimei statistici disponibilă la Tribunalul Municipului București în baza legii partidelor politice în vigoare la acea dată, 509.551 membri. Date disponibile la: http://tmb.ro/index.php/partide-politice (accesat 21.01.2018).

loc (21.549.825 lei). Conform datelor publicate de partid în aprilie 2017[9], referitoare la persoanele fizice care au făcut donații a căror valoare cumulată depășește 10 salarii de bază minime pe țară, 374 donatori au furnizat partidului 18.497.621 lei. Pe listă figurează și membri cu notorietate precum Emil Boc, Raluca Turcan, Gheorghe Falcă sau Cornel Popa care au donat în 2016 sume ce depășesc salariile lor de slujbași ai statului.[10] Cu toate că restituirea unei părți din salariu este o practică (aproape) comună și acceptată în partidele din România, ea ridică și mai multe semne de întrebare atunci când donatorii sunt bugetari atât de generoși. În orice caz, membrul de partid influent, adeseori ocupant al unor posturi importante în sectorul public, este principalul contributor la bugetul partidului de proveniență, mult mai important decât sursele de finanțare externe. Din aceleași raportări (Anexa 6 la rapoartele din 2016), reiese că donațiile persoanelor juridice a căror valoare depășește 10 salarii minime însumează 924.750 lei la PNL, 225.900 lei la PSD, 125.000 lei la ALDE, 130.000 lei la USR, deci sume mult mai mici decât donațiile membrilor.

În privința subvențiilor de la bugetul de stat, calculele realizate pentru ultimii cinci ani (2013-2017), pe baza datelor publicate de Autoritatea Electorală Permanentă[11], indică o finanțare relativ constantă în 2013, 2014 și 2015 (sub 0,01% din veniturile bugetului de stat), urmată de o schimbare semnificativă în 2016, când subvenția acordată se situează peste dublul valorii anului precedent și de o nouă dublare în 2017, în raport cu 2016, ceea ce face ca sumele acordate partidelor să se apropie de pragul de 0,03% din veniturile bugetului de stat pe 2017 (vezi Tabelul 2).

Banii se îndreaptă, conform legii, spre partidele parlamentare, în raport cu mărimea lor și doar o parte insignifiantă spre cele neparlamentare (PNȚCD). Această blocare a accesului partidelor neparlamentare la fondurile publice ne duce cu gândul la teoria cartelizării sistemului de partide, dezvoltată de Richard Katz și Peter Mair,[12] potrivit căreia partidele, fiind ele însele responsabile de elaborarea, votarea și implementarea legislației în cauză și a cuantumului sumelor repartizate, vor impune reguli care le avantajează, folosind resursele statului pentru a-și asigura supraviețuirea și pentru a obține o poziție privilegiată în raport cu partidele nou-create. În acest fel, „statul se transformă într-o structură de susținere a partidelor aflate în corpul legislativ și de excludere a celorlalte".[13]

Pe lângă subvențiile lunare, partidele beneficiază de alocări bugetare pentru campaniile electorale, raportate tot la performanțele lor electorale (cel puțin 3% din voturi la nivel național sau al circumscripției pentru care se cere rambursarea). Tabelul 3 prezintă contribuțiile pentru campania electorală, cheltuielile efectuate

9 Disponibile pe site-ul Autorității Electorale Permanente, Anexa Nr. 5 la normele metodologice: http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2016/06/Partidul-National-Liberal.pdf (accesat 26.01.2018).

10 Emil Boc (poziția 37 pe listă) donează partidului, la data de 04.05.2016, 100.000 de lei, sumă care excede veniturile sale de primar și cadru didactic la Universitatea Babes-Bolyai, potrivit declarației de avere disponibilă pe site-ul Primăriei Cluj-Napoca. Raluca Turcan donează PNL 73.150 lei, iar indemnizația sa de parlamentar în 2016, conform declarației de avere de la Camera Deputaților, este de 65.814 lei. Gheorghe Falcă donează 85.000 de lei, în timp ce indemnizațiile sale de primar al Aradului și lector la Universitatea Vasile Goldiș însumează puțin peste 58.000 de lei (familia adunând însă venituri substanțiale din dividende), iar Cornel Popa donează PNL 63.000 de lei, deși indemnizația sa de președinte al Consiliului Județean Bihor în anul 2015 era de doar 58.419 lei, conform declarației de avere de pe site-ul instituției.

11 Subvențiil lunare acordate partidelor politice, potrivit legii, sunt disponibile pe pagina web a Autorității Electorale Permanente: http://www.roaep.ro/finantare/arhiva/ .Valorile din Tabelul 2 sunt date prin însumarea subvențiilor lunare.

12 Richard S. Katz, Peter Mair, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics*, No 1(1995): 5-28.

13 Silviu-Dan Mateescu, „Impactul cartelizării sistemului de partide din România asupra sistemului democratic", *Sfera Politcii*, Nr. 162 (2011).

PARTIDUL	ANUL				
	2013	2014	2015	2016	2017
PSD	2.194.634,74	2.194.634,74	2.441.710,51	6.245.760,65	16.449.371,3
PNL	1.525.228,57	1.525.108,56	2.923.196	6.951.336,15	8.072.689,27
PD-L	1.066.223,82	1.066.223,81	87.423,05	-	-
PC	213.303,7	213.321,74	237.322,84	43.212,57	-
PP-DD	922.203,42	922.204,09	1.026.026	186.824,45	-
UNPR	100.350,17	100.350,18	111.647	434.447,94	-
Forța Civică	36.965,72	36.965,72	-	-	-
PNȚCD	18.482,86	18.482,86	20.563	3.744,35	-
USR	-	-	-	-	2.315.426,06
ALDE	-	-	-	592.421,18	1.923.042,27
PMP	-	-	-	-	1.273.390,71
TOTAL	6.077.393	6.077.291	6.847.888,4	14.457.747,29	30.033.919,61

Tabelul 2: Subvenții de la bugetul de stat, exprimate în lei, acordate partidelor politice între anii 2013-2017 (sursa: Autoritatea Electorală Permanentă)

Tip competitor	Total contribuții	Total cheltuieli	Suma din cererea de rambursare	Sumă rambursată prin decizie	Sumă nerambursată prin decizie
Total partide politice	50.549.345, 44	49.813.759, 12	45.281.616, 64	42.516.437,65	2.765.178,99
Total minorități naționale	207.204,00	160.526,53	153.751,35	99.005,21	54.746,14
Total candidați independenți	1.000.255,77	930.940,08	126.243,09	88.938,33	37.304,76
TOTAL	51.756.805,21	50.905.225,73	45.561.611,08	42.704.381,19	2.857.229,89

Tabelul 3: Veniturile, cheltuielile, sumele solicitate prin cererea de rambursare și cheltuielile validate și rambursate la alegerile parlamentare din 2016
(Sursa: Autoritatea Electorală Permanentă)

de partide, sumele solicitate de la bugetul de stat prin cererea de rambursare și cele rambursate, la cele mai recente alegeri legislative din decembrie 2016.[14]

Observăm că statul a plătit 93% din totalul solicitărilor și că sub 1% din sumele solicitate și rambursate revine organizațiilor minorităților naționale și candidaților independenți. Sumele rambursate partidelor politice revin, în ordine descrescătoare, PNL (14.711.455,79 lei), PSD (13.754.370,16 lei), PMP (5.224.052,62 lei), ALDE (4.947.367,93 lei), USR (1.260.099,08 lei), UDMR (1.333.166,50 lei) și PRU (1.285.925,57 lei).[15] Dacă luăm în calcul și sumele rambursate de la bugetul de stat competitorilor electorali la alegerile locale din 2016, de aproximativ zece milioane

14 Cifrele sunt preluate din *Raportul Autorității Electorale Permanente privind controlul finanțării activității curente a partidelor politice și a campaniilor electorale în anul 2017*, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, Nr. 303 din 27 aprilie 2017.

15 Conform Anexei 4 la *Raportul Autorității Electorale Permanente privind controlul finanțării activității curente a partidelor politice și a campaniilor electorale în anul 2017*, publicat în *Monitorul Oficial al României,* Partea I, Nr. 303 din 27 aprilie 2017.

de euro (45.934.183,22 lei), constatăm că valoarea subvențiilor pentru cheltuielile de campanie (locală și parlamentară) este de peste șase ori mai mare decât cea a subvențiilor anuale curente pentru 2016.

Procentul mare de acordare a finanțării în raport cu solicitările poate fi considerat un indiciu al conformării competitorilor electorali la regulile de finanțare din timpul campaniilor electorale. Cu toate acestea, Departamentul de control al finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale din cadrul Autorității Electorale Permanente a constatat (și sancționat) numeroase abateri de la prevederile legii, atât referitoare la veniturile partidelor (depășiri ale plafoanelor legale, contribuții electorale care provin din alte surse decât cele permise de lege sau depuse după încheierea campaniei electorale, reduceri de preț care depășesc 20% din valoarea bunurilor sau serviciilor oferite etc.), cât și la utilizarea banilor (depășiri ale procentelor pe tipuri de cheltuieli, plăți efectuate pentru alte cheltuieli decât cele permise de lege, cheltuieli mai mari decât contribuțiile constituite, documente justificative incomplete etc.).[16]

Mai gravă decât indisciplina fiscală este însă încălcarea legii prin comiterea unor fapte de corupție. Și, pe măsură ce legile au devenit mai clare și mai restrictive, metodele celor angajați în practici corupte par să se rafinat și ele. Ultima parte a acestui articol face referiri la câteva din practicile de delapidare a statului.

Dincolo de cadrul legal: practici de delapidare a statului

Cele mai răspândite forme ale corupției politice și electorale în anii post-comunismului sunt folosirea abuzivă a resurselor materiale și umane ale instituțiilor publice în scop politic/electoral; alocarea discreționară a banilor publici de către partidul aflat la putere; mita electorală și finanțarea ilegală a partidelor/campaniilor electorale pentru beneficii ulterioare nelegitime.

Cu toate că legea interzice folosirea resurselor financiare, umane și tehnice aparținând instituțiilor publice pentru sprijinirea activităților partidelor politice și a campaniilor electorale ale acestora, au fost numeroase cazurile semnalate de mass-media în care mijloacele din dotarea instituțiilor publice pe care aleși locali, parlamentari sau miniștri le reprezentau erau folosite în scopuri electorale sau în interesul partidului lor. O anchetă de notorietate publică referitoare la folosirea resurselor, de această dată umane, ale instituțiilor publice în beneficiul unui partid îl vizează pe liderul PSD Liviu Dragnea. Acesta, în fosta sa calitate de președinte al Consiliului Județean Teleorman, ar fi intervenit pentru menținerea în funcție și plata salariilor a două angajate ale Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului (DGASPC) Teleorman, deși știa că acestea nu s-au prezentat la serviciu și nici nu prestau vreuna din activitățile înscrise în contractul lor de muncă, ele lucrând de fapt la organizația PSD Teleorman. Acest dosar al angajărilor fictive, în care Liviu Dragnea este acuzat de instigare la abuz în serviciu și instigare la fals intelectual, se află încă pe rolul instanțelor de judecată,[17] dar el atrage atenția asupra unui fenomen, cel al folosirii abuzive a funcțiilor de către așa-numiții „baroni locali", pentru care orașul/județul în fruntea căruia se află devine o feudă.

În același registru, al abuzului de prerogativele funcției, se înscrie și alocarea discreționară a banilor publici de către partidele aflate la putere. Spre exemplu, o monitorizare realizată de Expert Forum, organizație neguvernamentală specializată

16 Departamentul de control al finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, „Implementarea mecanismelor de control și rambursare a cheltuielilor în campaniile electorale din anul 2016", în revista *Expert Electoral,* editată de Autoritatea Electorală Permanentă, Nr. 1 (14)/ 2017: 45-46.

17 Vezi http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21986771-nou-termen-dosarul-angajarilor-fictive-lui-liviu-dragnea-inalta-curte.htm (accesat 30.01.2018).

în politici publice și reforma administrației, cu privire la alocarea de fonduri către autoritățile locale în intervalul 2004-2011, constată că este de trei ori mai probabil să primești fonduri publice dacă ești primar din arcul puterii decât dacă reprezinți un partid de opoziție. Monitorizarea, pe baza căreia a fost calculat și un indice al clientelismului politic (vezi Fig. 2), ia în calcul fondurile naționale pentru proiecte de investiții alocate administrațiilor locale prin intermediul a șase instrumente financiare de transfer de la bugetul de stat (altele decât veniturile proprii ale autorităților locale sau cotele partajate din impozite care ajung la primării sau la consiliile județene ca finanțări pentru diverse cheltuieli), și anume: fondul de rezervă al Guvernului, cel pentru drumuri județene și comunale, fondul de mediu, fondurile pentru școli, sumele distribuite prin ministerele Lucrărilor Publice și/sau Dezvoltării pe baza unei hotărâri de guvern pentru sistemele de apă în mediul rural și drumuri comunale și cele distribuite în baza unei ordonanțe de urgență din 2006 (la început ca o urgență în urma inundațiilor), pentru poduri, canalizare și terenuri de sport la sate.[18] Lipsa totală de imparțialitate în alocarea banilor și dependența comunelor din România de finanțarea de la centru a încurajat de-a lungul anilor migrația ("traseismul politic") aleșilor locali spre partidul la putere, la o scară greu de conceput într-o democrație.

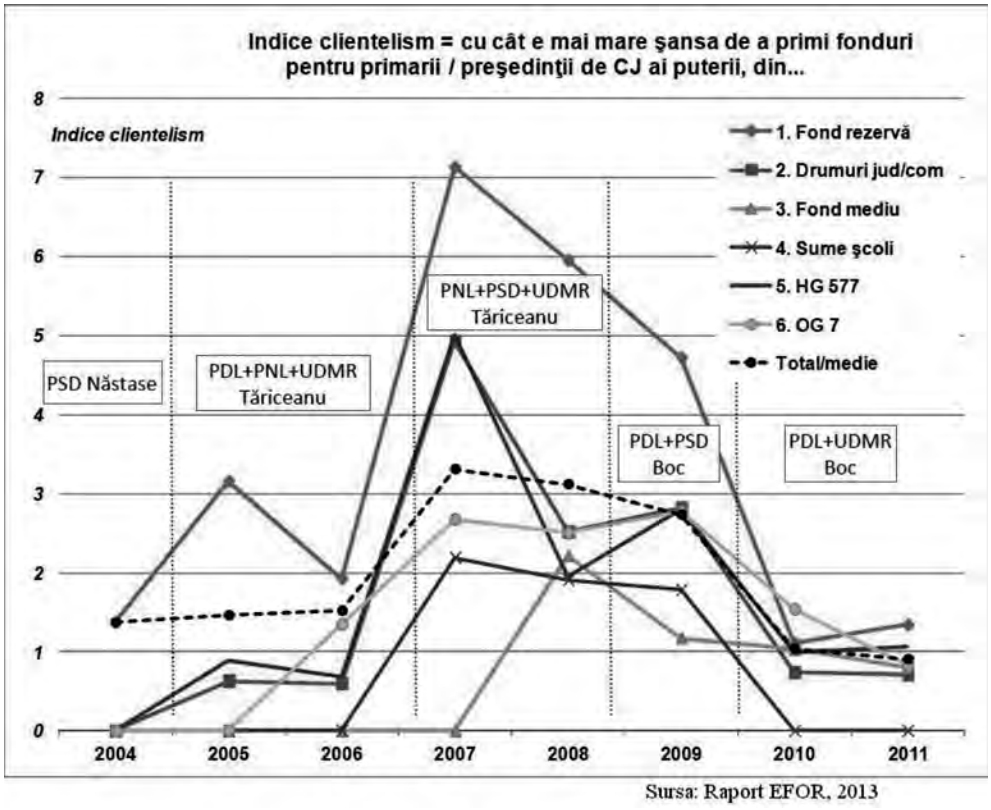

Figura 2: Indice Clientelism politic (sursa: Expert Forum)

18 Raportul Expert Forum este disponibil aici: http://expertforum.ro/extra/harta-bugetelor/EFOR-rap-anual-2013.pdf (accesat 30.01.2018).

Chiar dacă legislația a devenit mai clară și mai aspră în pedepsirea celor care se fac vinovați de încălcarea ei, partidele și-au perfecționat și ele metodele și instrumentele prin care o nesocotesc. De la formele „nevionovate" (și mai puțin costisitoare) ale mitei electorale (mititei, bere, pachete cu alimente, găleți, fulare sau căciuli), ajungem la altele „mascate", care iau chipul unor contracte publice, la prețuri supraevaluate, executate de firme agreate, urmând ca o parte din bani să se întoarcă la partid pentru finanțarea ilegală a campaniilor electorale sau în buzunarele politicienilor. Asemenea practici, recurente în anii post-comunismului, s-au soldat în unele cazuri cu scandaluri de corupție și condamnări răsunătoare. Spre exemplu, unul din cele mai cunoscute dosare de corupție legate de finanțarea ilegală a unei campanii electorale s-a încheiat cu condamnarea fostului prim-ministru Adrian Năstase la doi ani de închisoare, fiind acuzat că a luat mită și a fost beneficiarul unui mecanism complex de spălare de bani pentru campania sa prezidențială din 2004. Concret, în cursul anului electoral 2004, Inspectoratul de Stat în Construcții (ISC) a inițiat un simpozion intitulat „Trofeul Calității în Construcții" care, prin instituirea unor taxe de participare consistente, reprezenta de fapt un paravan pentru strângerea de bani pentru campania electorală a lui Adrian Năstase. Sumele adunate de la instituțiile publice și companiile de stat participante (dintre care multe nu aveau legătură cu construcțiile, precum Agenția Națională Sanitar-Veterinară sau Regia Națională a Pădurilor Romsilva), consistente ca valoare (peste 1.7 milioane euro), nu s-au făcut venituri la bugetul ISC, ci au fost încasate de câteva societăți private, în schimbul unor servicii fictive. O parte a banilor a fost folosită pentru achiziționarea materialelor de propagandă electorală a lui Adrian Năstase (caiete, fulare, tricouri, calendare, pliante, brichete personalizate).[19]

Un alt exemplu de finanțare ilegală a campaniei electorale l-a vizat pe omul de afaceri Ioan Niculae, condamnat definitiv în 2015 pentru că ar fi finanțat ilegal cu un milion de euro campania prezidențială a lui Mircea Geoană din 2009. Potrivit procurorilor anticorupție, pentru a se disimula destinația reală a banilor, ocolindu-se dispozițiile legale referitoare la finanțarea partidelor și a campaniilor electorale, sumele erau folosite pentru achitarea plăților către diferiți furnizori de servicii ce aveau legătură cu campaniile electorale, inclusiv instituții implicate în realizarea de sondaje de opinie publică. În schimbul banilor oferiți, Ioan Niculae ar fi solicitat ca, în cazul câștigării alegerilor de către candidatul PSD, să fie desemnate persoane care să îi susțină interesele la conducerea Ministerului Economiei, Comerțului și Mediului de Afaceri și al societăților Transgaz și Romgaz, pentru a obține prețuri avantajoase pentru gaz.[20]

Nu ne-am propus înșiruirea cât mai multor cazuri de corupție, sunt foarte numeroase și transpartinice, exemplele sunt însă ilustrative pentru deslușirea unor mecanisme de delapidare a statului, departe de a le epuiza. Ca remarcă finală, o privire cuprinzătoare asupra acestor mecanisme oferă un alt raport al celor de la Expert Forum, din septembrie 2017[21], axat pe legăturile dintre achizițiile publice și partidele politice. Raportul inventariază o mulțime de cazuri de natură penală în care partidele și politicienii apelează la manipularea procedurilor de achiziții

19 http://www.mediafax.ro/social/adrian-nastase-deferit-justitiei-3775044 (accesat la 30 ianuarie 2018).

20 http://www.mediafax.ro/politic/dosarul-mita-la-psd-trei-ani-si-doi-ani-si-sase-luni-de-inchisoare-cu-executare-pentru-bunea-si-niculae-instanta-a-mai-decis-confiscarea-sumei-de-641-000-de-lei-de-la-ioan-niculae-14104291 (accesat la 31.01. 2018).

21 *Banii și politica. Legăturile dintre achizițiile publice și partidele politice*, Policy Brief 61/ Septembrie 2017, disponibil la: http://expertforum.ro/wp-content/uploads/2017/09/PB-61_ro.pdf (accesat 02.02.2018).

publice și la „sifonarea" resurselor de la companiile de stat pentru îmbogățirea personală și obținerea de fonduri pentru partid. Tabloul include practici precum plata de comisioane de către oamenii de afaceri (de regulă 10-20% din valoarea contractelor) către președintele de consiliu județean, primar, director, ministru etc., pentru a câștiga o achiziție publică (precum lucrări de modernizare și/sau întreținere a drumurilor) sau solicitarea de mită de către decidenți pentru aprobarea unor plăți pentru lucrări deja executate de companii (unul dintre exemplele de acest fel este dosarul „Gala Bute", în care Elena Udrea a fost condamnată pentru coordonarea unui sistem prin care apropiații săi au primit bani de la mai multe firme pentru a le garanta plata la timp a lucrărilor finanțate de conducerea Ministerului Dezvoltării Regionale și Turismului, la conducerea căruia se afla la acea dată.[22] O parte din sume ar fi ajuns la filiala București a Partidului Democrat-Liberal, fiind folosite inclusiv pentru finanțarea unor campanii de defăimare a adversarilor sau jurnaliștilor).

Concluzii

Strategiile de finanțări ilicite ale partidelor și politicienilor sunt diverse, se modifică în permanență și se adaptează schimbărilor legislative. Contractele supraevaluate (inclusiv contracte de consultanță și studii de fezabilitate), serviciile fictive, numirea unor persoane apropiate partidului/partidelor la putere în posturi-cheie din companiile de stat pentru a facilita atribuirea preferențială de contracte din bani publici, alocările abuzive, clientelare de fonduri sunt modalitățile preferate de delapidare a statului. Una din concluziile rapoartelor Expert Forum citate aici este aceea că fondurile naționale sunt mai vulnerabile la acte de clientelism decât cele europene (deși frauda și clientelismul nu lipsesc nici din finanțările europene), datorită controlului managerial și de performanță mai scăzut. Așadar, întărirea capacității administrative a statului, inclusiv printr-un cadru legal coerent (modificarea repetată a legii achizițiilor publice, supralegiferarea sunt exemple de rele practici) și prin utilizarea transparentă și corectă a sistemelor informatice (e-guvernarea funcționează bine în condiții de onestitate, responsabilitate, competență a administrației publice), dublată de pedepsirea fermă a celor vinovați de încălcarea legilor ar putea diminua flagelul corupției.

Și, pentru că eforturile anti-corupție sunt cel mai adesea o problemă de acțiune colectivă[23], ele trebuie să urmărească și dezvoltarea capacității electoratului de a sancționa practicile corupte ale partidelor, această sancțiune netraducându-se în absenteism la urne, ci în creșterea intoleranței față de favoritisme și corupție. Schimbarea ar trebui să vină, firește, și din direcția partidelor politice, pentru că legile, oricât de aspre, nu vor reuși probabil să acopere toate manevrele inventate pentru eludarea lor. Dacă partidele nu vor înțelege că voturile primite în alegeri (la un nivel de participare electorală care le plasează la/sub limita legitimității politice) nu le dau și dreptul de a clienteliza administrația și de a abuza de resursele publice, ruptura între ele și societate se va adânci și mai mult, iar șansele de a se transforma în organizații respectabile vor scădea pe măsură.

22 Vezi:http://www.mediafax.ro/social/elena-udrea-trimisa-in-judecata-in-dosarul-gala-bute-fostul-ministru-coordona-un-sistem-prin-care-apropiatii-sai-luau-mita-de-la-firme-pentru-contracte-cu-mdrt-14133119 (accesat 02.02.2018).

23 Alina Mungiu-Pippidi, *În căutarea bunei guvernări. Cum au scăpat alte țări de corupție?* (Iași: Polirom, 2017): 231.

BIBLIOGRAFIE:

1. Sergiu Gherghina, Mihail Chiru, Fernando Casal Bertoa, „Resursele statului și bani de buzunar: Finanțarea partidelor politice românești în perioada postcomunistă", în Sergiu Gherghina (editor), *Voturi și politici. Dinamica partidelor românești în ultimele două decenii*, Iași: Institutul European, 2011, p. 235-257.

2. Alexandra Ionașcu, Sorina Soare, „În căutarea unui Mecena. Mecanisme și procese de finanțare ale partidelor politice în România postcomunistă", în *Sfera Politicii*, Nr. 169/2012.

3. Richard S. Katz, Peter Mair, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", Party Politics, No 1/1995.

4. Petr Kopecky (ed), *Political Parties and State in Post-Communist Europe*, London and New York: Routledge, 2008.

5. Peter Mair, „What is Different about Post-Communist Systems?" în *Party System Change. Approaches and Interpretations*, Clarendon Press, Oxford, 1997, p. 175-199.

6. Silviu-Dan Mateescu, „Impactul cartelizării sistemului de partide din România asupra sistemului democratic", *Sfera Politcii*, Nr. 162/2011.

7. Alina Mungiu-Pippidi, *În căutarea bunei guvernări. Cum au scăpat alte țări de corupție?,* Iași: Polirom, 2017.

Surse online:

1. Autoritatea Electorală Permanentă: http://www.roaep.ro/finantare/arhiva/

2. Autoritatea Electorală Permanentă, Raport privind activitatea desfășurată de către Departamentul de control al finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale în anul 2015: http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2016/05/Raport-DCFPPCE-2015-track-MO.pdf

3. European Commission, Special Eurobarometer 470/ December 2017, „Corruption": http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=SPECIAL

4. Expert Forum, Banii și politica. Legăturile dintre achizițiile publice și partidele politice, Policy Brief 61/Septembrie 2017, disponibil la: http://expertforum.ro/wp-content/uploads/2017/09/PB-61_ro.pdf

5. Expert Forum, Raport Clientelismul Politic, http://expertforum.ro/extra/harta-bugetelor/EFOR-rap-anual-2013.pdf

6. Legea nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, republicată, cu modificările și completările ulterioare, text în vigoare începând cu data de 22 octombrie 2016, disponibilă pe site-ul Autorității Electorale Permanente: http://www.roaep.ro/legislatie/legislatie-electorala/finantarea-partidelor-politice-si-a-campaniei-electorale/

7. http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21986771-nou-termen-dosarul-angajarilor-fictive-lui-liviu-dragnea-inalta-curte.htm

8. http://www.mediafax.ro/social/adrian-nastase-deferit-justitiei-3775044

9. http://www.mediafax.ro/politic/dosarul-mita-la-psd-trei-ani-si-doi-ani-si-sase-luni-de-inchisoare-cu-executare-pentru-bunea-si-niculae-instanta-a-mai-decis-confiscarea-sumei-de-641-000-de-lei-de-la-ioan-niculae-14104291

10. http://www.mediafax.ro/social/elena-udrea-trimisa-in-judecata-in-dosarul-gala-bute-fostul-ministru-coordona-un-sistem-prin-care-apropiatii-sai-luau-mita-de-la-firme-pentru-contracte-cu-mdrt-14133119

Corporatism in the Romanian Tradition: Top-down and Bottom-up Lineages

■ VICTOR RIZESCU
[The University of Bucharest]

Abstract

The article traces the beginnings of corporatist advocacy and politics in interwar Romania to two distinct – however interrelated – paths of development: the top-down one, of ideological imports from the milieus of the rising right-wing political regimes with corporatist credentials, primarily that of fascist Italy; and the bottom-up one, leading from the grass-roots associational structures with petty entrepreneurial and white collar constituencies – themselves placed at the crossroads of the changing, and overlapping, legislative designs for the representation of professional interests – to projects of overall political reconstruction. The contextualization of Mihail Manoilescu's theory of corporatism and of the corporatist conception of professional representation itself is the larger target of the inquiry.

Keywords

corporatism; syndicalism; right-wing advocacies; professional associations; social policies

The corporatist theory exposed by Mihail Manoilescu most consistently in his *Le siècle du corporatisme* of 1934 is deemed to lack a genuine tradition behind it. International scholarship has referred to it as pertaining essentially to the intellectual context of contemporary Europe as a whole – and as mainly addressed to foreign audiences – , denying to it any national roots of significance[1] (otherwise relying heavily on it for the sake of forging the neo-corporatist theorizing meant to diagnose and advocate peculiar welfare arrangements of the post-war world[2]). Local fascism has itself been depicted for long as displaying only limited interferences with the corporatist ideas and politics,[3] to the same extent as older and recent comparative surveys of the latter trends have always tended

1 Philippe C. Schmitter, „Reflections on Mihail Manoilescu and the Political Consequences of Delayed-Dependent Development on the Periphery of Western Europe", in Kenneth Jowitt (ed.), *Social Change in Romania, 1860-1940. A Debate on Development in a European Nation* (Berkeley: University of California, Institute of International Studies, 1978), 117-139.

2 Philippe C. Schmitter, „Still the Century of Corporatism?," *The Review of Politics* 36 (1974): 1, 85-131; Wyn Grant (ed.), *The Political Economy of Corporatism* (Basingstoke: Macmillan, 1985).

3 Henry L. Roberts, *Rumania. Political Problems of an Agrarian State* (Hamden, Conn.: Archon Books, 1969 [1951]), 231.

to disregard the milieu of the ideologist reputed for his tight articulation of protectionist economic views and corporatist political conceptions.[4] Romanian scholarship, otherwise, has never proceeded to treat the activity of Manoilescu in the field – promoted within the folds of his journal *Lumea nouă*, founded in April 1932, and of his National Corporatist League, initiated in November 1933 – as more than one (rather marginal) incarnation of right-wing politics, failing to relate it consistently to developments in the interrelated domains of social policies and of the structures of professional representation (thus perceiving syndicalism alone as a genuine modern design for the representation of professional interests).

Staying in continuation to other interventions meant to disclose the real scope of corporatist advocacies and practices in pre-communist Romania – by relating them to their syndicalist alternatives, but also to the interplay between the politics of professional representation and the growth of social policies approached in general terms[5] – , the present article traces the two sources of the tradition staying behind the figure of Manoilescu, with a view to clarify the meanings of their interconnections. Certainly, corporatism – of the modern style – was propagated here top-down, by the means of intellectual imports derived from the flow of political development set on the drive to right-wing radicalization in interwar Europe. It also emerged, however, from bottom up, getting first incubated within the welter of grass-roots associational movements of the professional groups and acquiring specific ideological expressions in this context, before being translated into public discourses with a wider impact. For sure, the merger of the two lineages of Romanian corporatism – identified to have taken place on the threshold of the years 1932-1933 – is no less significant than their previous separateness.

Corporatism in interwar Romania: the top-down lineage

It is precisely in 1926, at a time when the capital-labor relations started to be refashioned in Italy according to the corporatist model,[6] that one can encounter the first testimonies of the Romanian acquaintance with the Italian developments involved. They came in the journal *Cuvântul*, and in the footsteps of previous articles advancing a favorable assessment of the political experiment underway in the sister Latin country, praising the „constructive ideology of fascism"[7] in order to then recommend the periodical as staying „under the aegis of Rome" (by opposition to the ideological visions emanating from the democratic Paris and the communist Moscow).[8] The fascist refashioning of syndicalism is here depicted as „conducive to a victory in the war of economic restoration", provided that fascism itself has to be understood as a synthesis between an attitude of dedication to the welfare of the masses and a wise intimation of capitalism as a necessary endowment

4 Gaetan Pirou, *Néo-liberalisme, néo-corporatisme, néo-socialisme* (Paris: Gallimard, 1939), 73-124; Matteo Pasetti (ed.), *Progetti corporativi tra le due guerre mondiali* (Roma: Carocci Editore, 2006); Antonio Costa-Pinto (ed.), *Corporatism and Fascism. The Corporatist Wave in Europe* (London: Routledge, 2017).

5 Victor Rizescu, „Social Policy and the Corporatist Design: a Romanian Experience of Reluctant Intermingling," *Sfera politicii* 24 (2016): 2, 22-30; Victor Rizescu, „De la emanciparea muncii la protecția socială: politica reprezentării profesionale în România la începutul secolului XX," *Polis. Revistă de științe politice* 4 (2016): 4 (n. s.), 175-184.

6 L. Rosenstock-Franck, *L'économie corporative fasciste en doctrine et en fait. Ses origines historiques et son evolution* (Paris: Librairie Universitaire J. Gambler, 1934), 49-115; Gianpasquale Santomassimo, *La terza via fascista. Il mito del corporativismo* (Roma: Carocci Editore, 2006), 101-105.

7 Pamfil Șeicaru, „Ideologia constructivă a fascismului," *Cuvântul*, June 16, 1926, 1.

8 Pamfil Șeicaru, „Fascismul *Cuvântului*," *Cuvântul*, July 3, 1926, 1.

of society.[9] The design of the corporatist state is recommended by the influential journalist Pamfil Șeicaru as a fetter against endemic corruption, on account of the fact that „the whole of the productive categories constituting the nation cannot be bribed" in the same fashion as the minority of politicians whose aggrandizement is the real meaning of democratic parliamentarianism".[10] At the beginning of the following year, Șeicaru comes back to the topic, giving a rejoinder to a criticism of corporatism formulated in the great daily newspaper *Universul* and instead advocating the design as a necessary corrective to the parliamentary state undergoing a crisis.[11] Soon thereafter, in February, the director of the periodical, Titus Enacovici, vindicates the corporatist state as enabling a better organization of national defense, further defining it as „emerging spontaneously from the confrontation between the view of the bourgeois state and that of the socialist one",[12] in order to then restate his support for the idea when commenting, in April, upon the *Carta di Lavoro* of 1927 and asserting that „Mussolini places economic production on appropriate bases", shaping his policies „in between the school of bare individualism and non-interventionism and the one of collectivism and statist interventionism".[13]

After launching his own newspaper *Curentul* in 1928, Pamfil Șeicaru continues to underscore the transmutation of syndicalism into corporatism as staying at the center of the fascist political experiment, thus explaining in March 1929 how „fascism rests on a great social experimentation", in so far as „the former revolutionary syndicalist Mussolini creates the conditions for a new balance of antagonistic forces in society".[14] Earlier, in May 1928, the periodical had advertised „the third congress of the fascist syndicates", expressing the conviction that „the present century can only be dominated by the corporatist economy, in the same way as the previous one was dominated by the capitalist one", the revolutionary change leading from an economic form to another being understood as resting on „placing capital and labor on the same footing".[15] It is to note that the two forums with a right-wing orientation were both nourished by the irradiations of the journal *Gândirea*, founded in 1921, adopting a nationalist traditionalist stance in 1924 and coming under the directorship of the traditionalist ideologist Nichifor Crainic in 1926. However, it was Crainic's own newspaper *Calendarul* – launched in January 1932 – which antedated with several months Manoilescu's *Lumea nouă* with a genuine sustained dedication for promoting the cause of corporatism.

From the very beginning, Crainic takes here as a matter of fact the failure of party-based politics,[16] in order to then clarify that „the new form of public life" which he envisions „can only come from replacing the state of the parties with the state of the guilds".[17] The journal rejects trade unionism with a socialist slant as a perversion of genuine professional representation, teaching the workers that „only together with all the other professional organizations they will manage to obtain an effective representation of their interests, and only in such circumstances true syndicalism will prevail".[18] There is advanced a strenuous claim for refashion-

9 Ion Biciolla, „Sindicalismul fascist," *Cuvântul* July 8, 1926, 1.
10 Pamfil Șeicaru, „Statul corporativ," *Cuvântul*, August 4, 1926, 1.
11 Pamfil Șeicaru, „Stat corporativ?," *Cuvântul*, January 23, 1927, 1.
12 Titus Enacovici, „Apărarea națională reclamă statul corporative," *Cuvântul*, February 10, 1927, 1.
13 Titus Enacovici, „Statul corporativ. 'Charta Muncii'," *Cuvântul*, April 29, 1927, 1.
14 Pamfil Șeicaru, „Experiența fascist," *Curentul*, March 15, 1929, 1.
15 (unsigned) „Al treilea congres al sindicatelor fasciste. Dl. Mussolini despre sindicalismul Italian," *Curentul*, May 10, 1928, 5.
16 Nichifor Crainic, „Falimentul partidelor," *Calendarul*, February 9, 1932, 1.
17 Nichifor Crainic, „Spre statul breslaș," *Calendarul*, February 25, 1932, 1.
18 Radu Dragnea, „Muncitorii și organizațiile profesionale," *Calendarul*, February 9, 1932, 1.

ing the electoral system according to corporatist principles,[19] which are themselves presented as a third option staying between liberalism and socialism.[20] The existing version of parliamentary state is shown to act as an instrument for draining economic resources for the sole benefit of the political class[21] and political parties are contrasted negatively to professional bodies[22] – being also depicted as „reflecting in the field of politics the atomistic tendencies of the century which brought them into being"[23] – , with the implication that „the parliament has to be the institution of the producers and of the professions, not of the political parasites".[24] A part of the strategy pursued for accomplishing this goal consists in urging professional groups to stop acting as „mere annexes of the parties" and to „build their own civic consciousness, such as to become the real public opinion in the country".[25]

The fresh Iron Guard convert Mihail Polihroniade then delivers here elaborate series of articles dedicated first to the presentation of the Italian political system, with an emphasis upon its corporatist dimension – from August to November 1932, focusing on Italy but also pointing to the current developments in Germany and to the evolution of the Nazi party following the elections of July 31, 1932[26] – , and of the corporatist doctrine itself – between May and June 1933.[27] After disclosing the premises of the corporatist view in relation to the overall fascist program,[28] the exploration moves on to consider in greater depth the economic implications of the latter, showing in this connection that „the corporatist system allows for disciplining and harmonizing social life and economy under the direct control of the state"[29] and warning against the tendency of thinking about fascism as „non-innovative in the economic field, as a political regime based on capitalism or even as a capitalist reaction".[30]

One can easily contrast this with Manoilescu's original attitude – expressed in *Lumea nouă* – of prudently asserting that „the future state will have to allow for the appropriate national integration of social-economic categories",[31] of warning against those „superficial thinkers" subscribing to „a full identification of Italian fascism with corporatism" – due to the fact that „the only version of generalized corporatism existing in contemporary states is the fascist one" – and of arguing that „in agrarian countries like Romania, corporatism can only take peculiar forms, allowing peasant interests to assert themselves".[32] As late as 1934, in his main book on the topic, he conjoins a basic departure from liberal democracy – thus looking forward to a new type of political regime „replacing equality by justice and liberty by organization"[33] – with the determination of relegating the Italian fascist model to the inferior status of „subordinated" corporatism – on account of employing „the

19 Dragoș Protopopescu, „Cerem votul breslelor," *Calendarul*, March 5, 1932, 1.
20 Roger F. Nicolescu, „Liberalism, socialism, corporatism," *Calendarul*, September 14, 1932, 1.
21 Nichifor Crainic, „Lichidarea politicianismului parazitar," *Calendarul*, March 6, 1932, 1.
22 Nichifor Crainic, „Partide și brelse," *Calendarul*, March 14, 1932, 1.
23 Radu Dragnea, „Întregimi sociale și fracțiuni politice," *Calendarul*, March 3, 1932, 1.
24 Radu Dragnea, „Mistificarea reprezentanței professionale," *Calendarul*, February 21, 1932, 1.
25 Radu Dragnea, „A doua opinie publică," *Calendarul*, February 28, 1932, 1.
26 The series opened with Mihail Polihroniade, „Fascism," *Calendarul*, August 25, 1932, 1-2. It was drawn to an end with Mihail Polihroniade, „Concluziuni," *Calendarul*, November 10, 1932, 1-2.
27 Opening with Mihail Polihroniade, „Corporatism," *Calendarul*, May 19, 1933, 1; ending with Mihail Polihroniade, „Concluzie," *Calendarul*, June 24, 1933, 1.
28 Mihail Polihroniade, „Premisele statului corporativ," *Calendarul*, September 18, 1932, 1-2.
29 Mihail Polihroniade, „Sindicate și corporații," *Calendarul*, September 22, 1932, 2.
30 Mihail Polihroniade, „Economia fascistă," *Calendarul*, September 29, 1932, 1.
31 Mihail Manoilescu, „Anticipare," *Lumea nouă*, April 1932, 2.
32 Mihail Manoilescu, „Corporatism românesc," *Lumea nouă*, June 1932, 3, 5.
33 Mihail Manoilescu, *Le siècle du corporatisme: doctrine du corporatisme integral et pur* (Paris: Félix Alcan, 1934), 111.

corporations as auxiliary organs, subordinated to the state"[34] – , by comparison to the „pure" one that he advocates (and which envisions the welter of corporations as constituting the ultimate source of public authority).

An (always unstable) fusion between the National-Corporatist League and the fascist Iron Guard on the same political platform is forged in 1936-1937, with Manoilescu paying homage in *Lumea nouă* to the fascist leaders Corneliu Zelea-Codreanu, Ion I. Moța and Vasile Marin[35] and contributing to the Iron Guardist periodical *Buna vestire*,[36] but also with members of the other trend giving corporatist pronouncements in their own journal,[37] as well as in the one entirely dedicated to promoting the creed.[38] At the level of abstract theory, this conversion is sealed by Manoilescu's appeal to the design of the single-party state – exercising a control over the corporatist structure of society – as to a necessary intermediate stage on the road to the integral and pure corporatism desired.[39] An evasive statement on the question is given by Codreanu in January 1938[40] – before the beginning of the Carolist persecutions against the fascist party – , later to be proudly appropriated by Manoilescu in December 1940 – under the regime of the National Legionary State – , in the journal *Chemarea vremii.*[41]

Corporatism in interwar Romania: the bottom-up lineage

Corporatist advocacy on the Italian model took place against the entrenched legislative framework of professional representation, as it had developed in Romania since the end of the XIXth century, in correlation with the shaping of social policies. The process involved the abolition of traditional guilds by virtue of a government decree of June 1873. Nevertheless, the state of disarray installed in the economic segment of craftsmanship and small commerce ensued soon thereafter in efforts of institutional reconstruction, predicated on the model of (quasi-)mandatory corporatist associations of a public character and taking inspiration from German, Austrian and Hungarian policies and legislation, a vision grounded first in the 1902 Law for the Organization of Professions and then in the 1912 Law for the Organization of Professions, Credit and Social Insurance.[42] While abolishing the provisions of the latter in order to install the conception of syndical freedom – thus setting itself within the paradigm of the French law with the same content of 1884 and of the vision promoted by the International Labor Office of the League

34 Mihail Manoilescu, *Le siècle du corporatisme*, 92.

35 Mihail Manoilescu, „Cartea Căpitanului," *Lumea nouă* 5 (1936): 10-11, 453-459; Mihail Manoilescu, „De la Lord Byron la Ion Moța," *Lumea nouă* 6 (1937): 1, 3-5.

36 Mihail Manoilescu, „Mussolini și evreii," *Buna vestire*, March 25, 1937, 1; Mihail Manoilescu, „O nouă constituție," *Buna vestire*, March 30, 1937, 1, 3; Mihail Manoilescu, „Românismul partidelor și românismul corporațiilor," *Buna vestire*, June 17, 1937, 1, 3.

37 (unsigned) „Spirit corporativ," *Buna vestire*, March 3, 1937, 1; Petre Șt. Creștinu, „Finalități corporative," *Buna vestire*, April 8, 1937, 2; M. Dorneanu, „Corporatismul se impune pretutindeni," *Buna vestire*, June 24, 1937, 5.

38 Mihail Polihroniade, „Capitalism și democrație," *Lumea nouă* 7 (1938): 1-2, 25-27.

39 Mihail Manoilescu, „Partidul unic," *Lumea nouă* 5 (1936): 7, 319-323; Mihail Manoilescu, „Partidul unic, instituție politică a regimurilor noi," *Lumea nouă* 5 (1936): 12, 513-517; Mihail Manoilescu, *Le parti unique. Institution politique des régimes nouveaux* (Paris : Les Oéuvres Françaises, 1937).

40 (unsigned) „Un interview cu dl. Corneliu Zelea Codreanu. Omul nou. Spre corporatism. Guvernul. Minoritățile," *Buna vestire*, January 26, 1938, 1.

41 Mihail Manoilescu, „Știința economică față de statul legionar," part. 4, *Chemarea vremii*, December 19, 1940, 5.

42 Constantin C. Numian, *Breslele vechi și breslele noi* (Pitești: n. p., 1915).

of Nations[43] – the Trancu-Iași regulation for the creation of professional syndicates of 1921 established a line of policy which was certainly exposed to the pressures aiming at the politicization of syndical organizations, coming from the Left.[44] To the same extent, it was unable to curb down immediately the welter of guilds and corporations erected within the previous legislative framework. Instead, the period that followed up to 1933 witnessed the contradictory coexistence between the development of professional associations created under the new provisions and the agonic survival of the guilds and corporations established on the basis of the pre-war arrangements.

The phenomenon was partly due to the difficulties of legislative unification in the field among the provinces brought together in Greater Romania, with the Hungarian and Austrian regulations of a (semi-)corporatist nature dating from 1884, respectively 1907, continuing to stay in place in Transylvania, respectively Bukovina, and the situation in the formerly Russian province of Bessarabia constituting a void terrain that invited vacillating experimentations. Besides, in the Old Kingdom itself, the corporatist bodies continued to perform, as they had been entrusted by the law of 1912, their responsibilities in the field of professional training, also continuing to act as the basic units for the organization of social insurance (originally set as such under the supervision of a Central House of Professions, Credit and Social Insurance that was placed under the authority of the Ministry of Industry and Commerce and constituting the matrix from which the Ministry of Labor eventually emerged). Accordingly, the much delayed unification of the systems of social insurance throughout the country by a law of April 1933 – predated by the law for the establishment of the Chambers of Labor in October 1832 – meant the third successive death of the corporatist structures on Romanian soil, after the moments 1873 and 1921. (The bodies of a corporatist nature confusingly tolerated up to that moment being dismantled for good by a decision of the Ministry of Labor in July 1933, with the mission of administering professional education shifted to the Chambers of Labor and the structure of insurances reconstructed on a nation-wide base in the framework of the Ministry of Labor.) At the time, the public space was marked – as shown above – by growing advocacies in favor of the modern corporatist economic and political design. Other demands for abandoning the wisdom of syndicalism in favor of the vertically branded structures of representation were advanced, however, precisely from within the horizon of professional life described.

Indeed, no matter how confusing – and entirelly neglected by the specialized surveys of the field taken in the pre-communist period as well as during the later ages[45] – , the realities of legislative and institutional contradiction depicted above went into the open with a movement giving voice to the bodies lingering since 1921. This one came to be translated into an advocacy for the official re-entrenchment of the corporatist type of professional representation with the foundation of the journal *Gazeta meseriilor*, in 1929. Led by M. Roșu and C. Arsenie, the periodical was inaugurated in January of that year with elusive calls for the „organization of labor",[46] followed, over a period of several months, by articles on the subject

43 *La liberté syndicale*, vol 1: *Étude internationale* (Genève: Bureau International du Travail, 1927).

44 George Strat, *La liberté syndicale en Roumanie* (București: Institutul de Arte Grafice și Editură „Curierul Judiciar" S. A., 1927).

45 I. Răducanu et al., *Zece ani de politică socială în România, 1920-1930* (București: Eminescu S. A., 1930); Emilian Bold et al., *Concesii și restricții în legislația muncii din România, 1920-1940* (Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 1980); Ilie Marinescu, *Politica socială interbelică în România. Relațiile dintre muncă și capital* (București: Ed. Tehnică, 1995).

46 M. Marinescu, „Organizarea muncii," *Gazeta meseriilor*, January 27, 1929, 4.

devoid of a clearly distinguishable orientation.[47] It only clarified sharply its stance in December, with an article that took a retrospective look at the developments after 1921, disclosing the legal and institutional inconsistency of the coexistence between „the professional organizations based on the principle of the freedom of association (syndicates or professional associations) and those based on the principle of mandatory association (guilds and corporations)".[48] After taking several other vacillating inroads into the problem,[49], the journal announces in July 1930 the „bankruptcy of syndicalism", maintaining that „the guild, harmonizing the interests of the employers and the workers, is to be preferred to the syndicate, that cultivates the cult of contestation",[50] in order to then host a call for the convocation of a „congress of the guilds",[51] to report about its proceedings taking place on September 28-30, 1930 and to advertise the creation of a General Confederation of the Guilds with that occasion.[52]

Disclosing the phenomenon of the life after death enjoyed by the old corporatist institutions from 1921 to 1933 only sheds light on a segment of the legislative and institutional intricacies marking the domain of professional representation in interwar Romania. Another part of the story is constituted by the case of the General Union of the Small Entrepreneurs and Craftsmen from Greater Romania (*Uniunea Generală a Micilor Industriași și Meseriași Patroni din România Mare*), created on the basis of a special law of October 1921 (thus circumventing the provisions of the Trancu-Iași law but nevertheless evolving within the horizon created by the latter and therefore staying in opposition to the interest groups gathered around *Gazeta meseriilor*). Launched in March 1922, its periodical, entitled *Glasul micii industrii*, originally invokes the friendly collaboration with „those committees of the existing corporations which had understood the role" that the new body was expected to play,[53] in order to then take in May 1923 – under the signature of the president Alexandru Samoil himself – a negative stance on the outdated corporatist institutions, blamed for their obsolescence, denunciated as venues of corruption and moreover shown as legally incongruent with the provisions of the law of professional syndicates (nevertheless clarifying that the conception presiding upon the foundation of the Union was meant to offer to the small industrialists precisely an alternative – of a different order – to the same general regulations for the structuring of professional life).[54] Other critical departures of the sort would follow.[55]

Both the movement of the old corporations and the organization of Samoil arose from within the social and economic segment of craftsmanship and petty industry, and their vision of professional representation was certainly different from that of the worker constituencies supporting syndical activism in connection with the socialist and communist political trends. A genuine clear-cut crystallization of a corporatist discourse set in plain opposition to the politics of the Left on the issue

47 Șerban Casetti, „Introducerea asigurărilor sociale în România," *Gazeta meseriilor*, November 11, 1929, 1, 3; M. Barasch, „Legislația muncii în România. Mișcarea legislativă de după război," *Gazeta meseriilor*, November 18, 1929, 1.

48 (unsigned) „Corporații și bresle. Ce politică facem?," *Gazeta meseriilor*, December 16, 1929, 1.

49 Eugen Dascălu, „Politica socială și muncitorească," *Gazeta meseriilor*, December 30, 1929, 6; M. Marinescu, „Bresle, corporații și camera de meserii," *Gazeta meseriilor*, April 1, 1930, 11.

50 M. Roșu, „Falimentul sindicalismului," *Gazeta meseriilor*, July 28, 1930, 1.

51 C. Arsenie, „În preajma congresului breslelor," *Gazeta meseriilor*, August 25, 1930, 1.

52 (unsigned) „Constituirea Confederației Generale a Breslelor. Congresul de la 28, 29 și 30 septembrie. Discursurile rostite," *Gazeta meseriilor*, October 20, 1930, 1, 3.

53 (unsigned) „Scopul Uniunei," *Glasul micii industrii*, March 1, 1922, 1-2.

54 Al. Samoil, „Inutilitatea corporațiilor. Ele funcționează și ilegal," part 2, *Glasul micii industrii*, May 28, 1923, 1.

55 Al. Samoil, „Apărătorii corporațiilor. Bastonul magic al d-lui A. V. Gâdei," *Glasul micii industrii*, July 2, 1923, 1.

can only be discovered in the period, however, within the fold of a movement of the professions dominated by white collar elements: the General Confederation of Professional Associations, created in June 1930 – but tracing back its origins to 1929 – , expressing the views of organizations created on the basis of the principle of free association and benefitting in the beginning from the support of the Union of Small Entrepreneurs.[56] Led by I. D. Enescu, the president of the Society of Romanian Architects, it had as a (more longer running) offshoot the Confederation of the Associations of Intellectual Professionals, initiated in February 1933. Issued from 1930 to 1934 by the first of these two confederations, the journal *Drum nou* operated a revolutionary departure from the paradigm of corporatist theory and politics set in continuation to the traditional arrangements, its stance being predicated, indeed, on the modern conception of dissociating professional representation from horizontally branded class strife, thus demanding the demolition of parties-based parliamentarianism and its replacement with a new kind of parliamentary representation drawing on the more fundamental fact of professional affiliation. This one was intended to „redeem the fatherland from the leprosy of politics"[57] and to get „crystallized and consecrated the organic realities, liberated by all parasitism", provided that „the nation can only obtain its definitive and complete expression through corporatism".[58] The call was driven, moreover, by the desire of purging society of budgetary parasytism and chronic corruption and cleaning economy from suffocating political interference (highlighting to this extent that „state interventionism is not a necessity of economic life, but on the contrary, […] is a consequence of the politicization of our entire economic structure", having as a result „the forced labor of the great masses of the people for sustaining the political clientele").[59]

The confederation of 1930 also constituted the context from which the first political party with a corporatist program emerged: the Citizens Block for the Salvation of the Country, founded in June 1932[60] – considerably in advance of Manoilescu's National-Corporatist League – , led by the schoolteacher Grigore Forțu, intent on „taking over state power and ruling away immediately all political parties"[61] – thus cleaning „the field of the heather of politics […] such as to allow the Confederation to build the state of tomorrow on this ground"[62] – and eventually turned to supporting a fascist discourse in conjunction with the Iron Guard (in the same fashion as Enescu was to join the National Christian Party, created in 1935). The overall right-wing politicization of the movement of professional associations came partly from its cohabitation with the newspaper *Calendarul*, with members of the two groups participating to common ventures[63] and with Crainic mention-

56 (unsigned) „Marea întrunire publică a Confederației Generale a Asociațiilor Profesionale," *Glasul micii industrii*, July 15, 1930, 3-4.

57 I. D. Enescu, „Ideea corporativă," *Drum nou*, June 21, 1932, 1. See also I. D. Enescu, „Mica industrie și încurajarea construcțiilor," *Glasul micii industrii*, July 15, 1930, 1.

58 I. D. Enescu, *Corporatism și partidism* (București: Ed. Secției de Studii a Confederației Asociațiilor Profesionale, 1932), 30, resp. 29.

59 I. D. Enescu, „Etatism," *Drum nou*, August 16, 1931, 1. Also I. Ghiulea, „Economia științifică împotriva economiei dirijate," *Drum nou*, January 15, 1933, 1, 3; Ferdinand Kosca, „Naționalism economic," *Drum nou*, July 9, 1933, 1.

60 Grigore Forțu, „Blocul Cetățenesc pentru Mântuirea Țării. Chemare," *Drum nou*, June 15, 1932, 2.

61 (unsigned) „Lozinca momentului," *Drum nou*, June 21, 1932, 2.

62 (unsigned) „Blocul și confederația duc acțiune comună," *Drum nou*, July 15, 1932, 2.

63 Nichifor Crainic, „Conferințele noastre despre corporatism," *Drum nou*, November 28, 1932, 2; the same article in *Calendarul*, November 29, 1932, 1; (unsigned) „Critica democrației. Conferința d-lui prof. Dragoș Protopopescu," *Drum nou*, December 12, 1932, 2; (unsigned) „Reacțiunea creatoare a corporatismului. Conferința d-lui Mihail Polihroniade," *Drum nou*, January 1, 1933, 2.

ing Enescu, in 1937, as „the first militant for the corporatist idea in Romania, acting within the movement of the free professions".[64]

Conclusions

It is at this juncture that one can certify the existence of a deep intertwining between the process of the grass-roots emergence of corporatism in Romania and that of its entrenchment by virtue of ideological imports. It is also of significance to notice how *Drum nou* depicts Manoilescu in September and November 1932 as a newcomer to the field of corporatist advocacy – whose stance is moreover suspect in so far as he is embracing the doctrine „after rejecting it as a childish one two years before"[65] and dares to „place the beginnings of corporatism in Romania just six months beforehand, at the moment of his conversion"[66] – , or else how *Calendarul* welcomes him sarcastically in February 1933 as somebody who „has got enrolled in the young Romanian corporatism movement".[67] One can encounter Enescu defending his primacy in the field in March 1938, in the National-Christian journal *Țara noastră*, by opposition to *Lumea nouă*.[68] For sure, such a vindication of a pioneering role should have better been advanced not on his own behalf, but in the name of the entire movement of the pretty entrepreneurial and white collar professional associations carrying the legacy of the traditional guilds and of their turn-of-the-century partial reincarnations into the age of modern corporatist ideology and practice.

Before getting translated into a program of overall political reconstruction pertaining to the larger constellation of the interwar Romanian Right and staying in resonance with the contemporary European political trends of the kind, the corporatist model was articulated in the local context as a design for the representation of professional interests, participating in this capacity to the shaping of social policies, in interrelation to both the liberal and the socialist understandings of syndicalism. It is only by highlighting thus its role as an integral component of the national pedigree of the welfare state that one can disclose the full meaning of Mihail Manoilescu's theories and of their international impact.

REFERENCES

BOLD, Emilian et al., *Concesii și restricții în legislația muncii din România, 1920-1940*, Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 1980.

Buna vestire (1937-1938)

Calendarul (1932-1933)

Chemarea vremii (1940)

COSTA-PINTO, Antonio, ed., *Corporatism and Fascism. The Corporatist Wave in Europe*, London, Routledge, 2017.

CRAINIC, Nichifor, *Programul statului etnocratic*, București, Tipografia Ziarului *Universul*, [1937].

64 Nichifor Crainic, *Programul statului etnocratic* (București: Tipografia Ziarului *Universul*, [1937]), 7.

65 (unsigned) „Manifestări corporatiste," *Drum nou*, September 1, 1932, 2.

66 (unsigned) „Un succes," *Drum nou*, November 1, 1932, 3.

67 Mihail Polihroniade, „*România, stat corporativ* de Mihail Manoilescu," *Calendarul*, February 23, 1933, 1, commenting upon Mihail Manoilescu, *România, stat corporativ: de ce și cum trebuie transformat statul nostru* (București: Tipografia Modernă, 1933).

Curentul (1928-1929)

Cuvântul (1926-1927)

Drum nou (1931-1933)

ENESCU, I. D., *Corporatism și partidism*, București, Ed. Secției de Studii a Confederației Asociațiilor Profesionale, 1932.

Gazeta meseriilor (1929-1930)

Glasul micii industrii (1922-1923, 1930)

GRANT, Wyn, ed., *The Political Economy of Corporatism*, Basingstoke, Macmillan, 1985.

La liberté syndicale, vol 1: *Étude internationale*, Genève, Bureau International du Travail, 1927.

Lumea nouă (1932, 1936-1938)

MANOILESCU, Mihail, *România, stat corporativ: de ce și cum trebuie transformat statul nostru*, București, Tipografia Modernă, 1933.

MANOILESCU, Mihail, *Le siècle du corporatisme: doctrine du corporatisme integral et pur*, Paris, Félix Alcan, 1934.

MANOILESCU, Mihail, *Le parti unique. Institution politique des régimes nouveaux*, Paris, Les Oéuvres Françaises, 1937.

MARINESCU, Ilie, *Politica socială interbelică în România. Relațiile dintre muncă și capital*, București, Ed. Tehnică, 1995.

NUMIAN, Constantin C., *Breslele vechi și breslele noi*, Pitești, n. p., 1915.

PASETTI, Matteo, ed., *Progetti corporativi tra le due guerre mondiali*, Roma, Carocci Editore, 2006.

PIROU, Gaetan, *Néo-liberalisme, néo-corporatisme, néo-socialisme*, Paris, Gallimard, 1939.

RĂDUCANU, I. et al., *Zece ani de politică socială în România, 1920-1930*, București: Eminescu S. A., 1930.

RIZESCU, Victor, „Social Policy and the Corporatist Design: a Romanian Experience of Reluctant Intermingling," *Sfera politicii* 24 (2016): 2, 22-30.

RIZESCU, Victor, „De la emanciparea muncii la protecția socială: politica reprezentării profesionale în România la începutul secolului XX," *Polis. Revistă de științe politice* 4 (2016): 4 (n. s.), 175-184.

ROBERTS, Henry L., *Rumania. Political Problems of an Agrarian State*, Hamden, Conn., Archon Books, 1969 [1951].

ROSENSTOCK-FRANCK, L., *L'économie corporative fasciste en doctrine et en fait. Ses origines historiques et son evolution*, Paris, Librairie Universitaire J. Gambler, 1934.

SANTOMASSIMO, Gianpasquale, *La terza via fascista. Il mito del corporativismo*, Roma, Carocci Editore, 2006.

SCHMITTER, Philippe C., „Still the Century of Corporatism?," *The Review of Politics* 36 (1074): 1, 85-131.

SCHMITTER, Philippe C., „Reflections on Mihail Manoilescu and the Political Consequences of Delayed-Dependent Development on the Periphery of Western Europe", in Kenneth Jowitt, ed., *Social Change in Romania, 1860-1940. A Debate on Development in a European Nation*, Berkeley, University of California, Institute of International Studies, 1978, 117-139.

STRAT, George, *La liberté syndicale en Roumanie*, București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Curierul Judiciar" S. A., 1927.

Țara noastră (1938)

Imigrația și procesele de integrare sistemică și socială

■ **ABDULLAH DEMIR**
[The National University of Political Studies and Public Administration]

Abstract

David Lockwood highlights the distinction between systemic and social integration. While social integration focuses on variables such as cultural values, traditions, habits, identities, systemic integration operates with the economic, legal and political rules, which assure that the society/ community is functioning. Depending on economic and cultural contexts, the systemic integration can complete, determine or frontload the social integration and vice versa. This paper highlights the relationship between the two types of integration and how it accompanies the historical trajectory of migration processes.

Keywords

systemic integration; social integration; immigration; rules; cultural values; plural societies; assimilation

1. Dimensiunea socială și normativă în cercetările despre migrație

Orice proces de socializare are ca scop final integrarea socială și sistemică. Socializarea este, la rândul său, procesul psiho-social de transmitere – asimilare a unor valori, coduri și norme în vederea formării, adaptării și în final a integrării individului.[1] Integrarea socială/sistemică reprezintă ansamblul interacțiunilor dintre un individ/un grup și un mediu specific (mediu profesional, educațional, comunitate, societate). Altfel spus, se poate vorbi de un set de relații, schimburi, interacțiuni (relații funcționale) între un sistem care *integrează* și un sistem care *se integrează*. Important de subliniat este faptul că la nivelul celor două sisteme care se află în interacțiune se produc mutații, schimbări care transformă cele două sisteme. Sistemul care dorește să se integreze, fie acesta un individ sau un grup social, va urma un set de etape și anume acomodarea, adaptarea, participarea și integrarea propriu zisă[2].

1 Cătălin Zamfir & Lazăr Vlăsceanu (coordonatori), *Dicționar de sociologie* (București: Ed. Babel, 1993), 555.

2 A Dictionary of Sociology (Oxford: Oxford University Press, 1998) http://www.encyclopedia.com/social-sciences/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/social-integration-and-system-integration, accesat 07.02.2018.

Integrarea poate avea loc fie prin *asimilarea* culturii sistemului, fie prin *schimbări permanente* între partea care se integrează și cea care integrează. În primul caz, cel al asimilării, individul/grupul devine parte a culturii unde dorește să se integreze, fără a exista diferențe semnificative între acesta și ceilalți membri autohtoni. În cel de-al doilea caz, se produce procesul de aculturație, care presupune interacțiunea a două culturi specifice care permit celor doi actori ai integrării să coexiste, fără a rezulta însă, o cultură nouă.

O altă precizare de ordin conceptual este legată de confuzia frecventă care se realizează între imigrant și refugiat. Convenția de la Geneva[3] precizează criteriile care stau la baza încadrării unei persoane în categoria de refugiat: persoana care are „ ... temeri justificate de a fi persecutată datorită rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opiniilor sale politice ...". O serie de cauze de ordin politic și social se regăsesc la baza actului de emigrație forțată: persecuțiile politice, insecuritatea personală și a membrilor familiei, reținerile extrajudiciare, corupția generalizată care blochează funcționarea în folosul cetățeanului a instituțiilor statului, lipsa resurselor pentru traiul zilnic, lipsa accesului la servicii de sănătate și educație, crizele umanitare determinate de conflicte armate, foamete, boli, violări masive ale drepturilor omului.

Imigrantul[4] reprezintă persoana care în urma unui act voluntar decide să emigreze (din țara de origine) și să muncească în altă țară pentru a-și îmbunătăți calitatea vieții. În ceea ce privește efectele procesului de migrație asupra persoanelor care au decis *voluntar* să emigreze, nu există suficiente studii despre gradul de satisfacție al imigrantului, întrucât probabil se presupune că migrația poartă cu sine automat și împlinirea personală și profesională. În schimb, o serie de studii analizează efectele pe care le are procesul de migrație asupra *cetățenilor din societatea gazdă*. Bojas[5] împarte aceste studii în două categorii: cercetători care consideră că imigranții afectează negativ piața muncii întrucât amenință locurile de muncă ale cetățenilor autohtoni; cercetători care consideră că efectele proceselor de imigrație sunt benefice. Pe linia celei de-a doua serii, Portes[6] face anumite precizări logice și anume faptul că piața muncii poate fi împărțită în mai multe sectoare și ca atare există mai multe categorii de locuri de muncă și tipuri de inserție pe piața muncii. În *sectorul primar*, Portes include profesiile cu calificări înalte, locuri de muncă decente, salarii mari, posibilități de avansare iar *în sectorul secundar*, categoria de locuri de muncă care nu necesită un înalt grad de pregătire profesională, care nu au posibilitatea să se grupeze în sindicate pentru a-și apăra drepturile, care au condiții precare de muncă și salarii mici. În funcție de nivelul de pregătire și în funcție de competențele imigranților, aceștia pot fi incluși în una dintre cele două categorii, cu precădere în cea de-a doua, conform lui Portes. Portes, alături de Wilson și Shafer[7] precizează că există și un al treilea sector în afara celor primar și secundar și anume „enclava etnică". Enclava etnică cuprinde grupuri de imigranți concentrate pe un anumit spațiu geografic unde se regăsesc și întrepinderi unde aceștia pot lucra. Aceste *enclave*

3 *Convention and Protocol Relationg to the Status of Refugees* (Geneva: UNHCR, 2010), http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf, accesat 08.02.2018.

4 Chris Lee „Sociological Theories of Immigration: Pathways to Integration for U.S. Immigrants", *Journal of human Behavior in the Social Environment*, 19(6) (2009): 730-744.

5 George Borjas, *Friends or Strangers: The Impact of Immigration on the US Economy* (New York: Basic Books, 1990), 47-60.

6 Alesandro Portes, „Migration and development: Reconciling opposite views", *Ethnic and Racial Studies*, 32(1) (2009): 5-22.

7 Alesandro Portes & Steven Shafer, „Revisiting the enclave hypothesis: Miami twenty – ve years later", *The Center for Migration and Development*, Working Paper nr. 06-10, (Princeton: Princeton University Press, 2006).

etnice pot deveni „angajatoare" pentru alte categorii de imigranți de etnii diferite, existând și posibilitatea de avansare, pe baza recunoașterii muncii depuse.

***

Decizia unei persoane de a imigra poartă cu sine și disponibilitatea acesteia de a se integra sistemic și social,[8] în noua comunitate/societate de primire. Cunoștințele de limbă, respectarea regulilor după care societatea de primire funcționează reprezintă condiții ale integrării sistemice. Pe de altă parte, integrarea socială operează cu valori, tradiții, coduri culturale, identități care, într-o societate a diferențelor, pot fi atât elemente de distincție cât și punți de comunicare cu ceilalți.

O serie de cercetări s-au constituit ca puncte de susținere pentru teoriile actuale privind migrația. Printre aceste cercetări se regăsesc și cele care se concentrează pe dimensiunea *individuală* și anume pe decizia voluntară a indivizilor de a imigra. Acest set de cercetări evidențiază aspectele de ordin social ale migrației (identitate, valori, atașament, relații personale, familiale). Aceste dimensiuni de ordin social antrenează la rându-le și mecanismele *integrării sistemice* (respectarea regulilor instituțiilor, societăților unde imigrantul activează). Spre exemplu, Sjaastad[9] consideră *capitalul uman* ca fiind reprezentat de investițiile pe care imigrantul le face în procesul de migrație cât și progresul uman și material care încununează opțiunea individuală de a imigra. Everett Lee[10] consideră pe de altă parte că relațiile personale, grupurile de prieteni pe care imigrantul le are în locul de imigrare sunt importante. Acestea sunt numite de Lee, *oportunități intermediare*. La rândul lor, Monica Boyd și Douglas Massey (anii 90) s-au concentrat pe studiul *rețelelor* în procesele de migrație. Monica Boyd consideră *rețelele* ca elemente de mediere între individ și macrosistem, elemente care creează o legătură între locul de emigrare și cel de imigrare. O atenție aparte este acordată familiei și rolului acesteia ca nucleu al rețelelor sociale. Douglas Massey explică legătura dintre migrație și rețele sociale, subliniind că migrația a fost inițiată de rețelele sociale (cunoștințe, prieteni, familie – cu rol decisiv în alegerea de a imigra) și se menține tot prin intermediul acestora. Un alt set de cercetări sunt cele ale lui Wilbur Zelinski,[11] cercetări pe care le-am putea cataloga ca îndrăznețe întrucât conturează o punte către teoriile modernității. Dacă până în acel moment (anii 70) studiile demografice se ocupau doar de natalitate, fertilitate și mortalitate, Zelinski a introdus o altă variabilă în teoriile demografice clasice: migrația devine parte a ecuației (fertilitate, natalitate, mortalitate); migrația individuală este abordată sub o nouă lumină, devenind o componentă a *regimului demografic.*

O altă categorie de cercetări explică cum *factorii sistemici*, precum mediul economic, tehnologia, factorii politici reprezintă cauza pentru care un individ decide să imigreze. Aceste cercetări evidențiază modul cum *integrarea sistemică* – respectarea regulilor economice, politice, juridice, învățarea limbii țării unde individual decide să imigreze – antrenează *integrarea socială* – a cărei nucleu central este reprezentat de identitate, valori, norme –. Abordarea sistemică se

8 David Lockwood, „Social Integration and System Integration", în Lockwood, David (coordonator), *Solidarity and Schism. The Problem of Disorder in Durkheimian and Marxist Sociology* (Oxford: Oxford University Press, 1992), 399–412.

9 Larry Sjaastad, „The costs and returns of human migration", *Journal of Political Economy,* 70 (5) (1962): 80-93.

10 Everett Lee, „A theory of migration", *Demography*, 3(1) (1966): 47-57.

11 Wilbur Zelinsky, „The hypotheses of the mobility transition", *The Geographical Review*, 61 (1971): 219-249.

cristalizează în jurul anilor 70 și este asociată cercetătorului Akin Mabogunje[12] care identifică elementele mediului înconjurător care pot să cauzeze/influențeze mișcările migratorii. Simmons,[13] de asemenea, consideră că abordarea sistemică permite o mai bună înțelegere a migrației internaționale, în directă legătură cu procesul de globalizare. După anii 2000 numeroase articole științifice au argumentat asupra rolului *rețelelor transnaționale* și a influenței acestora în procesele migratorii. O altă caracteristică a abordării sistemice, descrisă și teoretizată de Burawoy[14] este *circularitatea*: mecanismul de menținere a forței de muncă într-o zonă (numită *de emigrare*) și reînnoirea acesteia în alte zone geografice (numite *de imigrare*), mecanism pus în funcțiune prin intermediul economiei precum și a instituțiilor politice și juridice. Lipsa de resurse pentru traiul zilnic obligă membrii familiilor să emigreze în regiuni unde piețele de muncă au potențialul de a le oferi noi oportunități profesionale și personale. Massey[15] menționează că noilor piețe de muncă au nevoie de forță de muncă nouă, generând astfel procesul de emigrație a indivizilor care lasă în urmă societatea preindustrială. Saskia Sassen,[16] pe de altă parte, a dezvoltat conceptul de *oraș mondial* prin intermediul căruia economia mondială ar putea fi gestionată. Printre alte caracteristici, se amintește că acest tip de oraș mondial își reorganizează producția industrială în diferite moduri (spre exemplu, ateliere exploatând munca de lucru clandestină și munca la domiciliu). Studiul lui Oberai și Manmohan[17] (1980) subliniază existența legăturilor între imigranți și zonele de emigrare, prin intermediul noțiunii de *transferuri monetare*, considerate un efect pozitiv direct al imigrației, cu precădere în țările în curs de dezvoltare. În Raportul editat în 2016 de Word Bank Group[18] se menționează că transferurile monetare către aceste țări au crescut începând cu anul 2010, cea mai mare rată înregistrându-se în Africa subsahariană. Tot în cadrul acestor *cercetări sistemice*, se regăsesc și lucrări care analizează fenomenul transnaționalismului.[19] Întrucât viața imigranților traversează frontierele naționale, reunind două societăți într-un singur câmp social, se creează punți transnaționale, legături între oameni, familii, țări, transferuri de bunuri, de capital, de idei și valori. Aceste punți transnaționale sunt considerate a fi partea pozitivă a procesului de migrație, fapt recunoscut și diseminat de rapoarte ale diferitelor organizații precum Banca mondială, Organizația internațională pentru migrație, diversele instanțe ale ONU.

---

12 Akin Mabogunje, „Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration", *Geographical Analysis*, 2(1) (1970):1-18, http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1538-4632.1970.tb00140.x/epdf, accesat 05.02.2018.

13 Alan B. Simmons, „Mondialisation et migration internationale : tendances, interrogations et modèles théoriques", *Cahiers québécois de démographie. L'immigration*, 31(1) (2002): 7-33.

14 Michael Burawoy, „The Functions and Reproduction of Migrant Labor: Comparative Material from Southern Africa and the United States", *American Journal of Sociology*, 81(5) (1976): 1050-1087.

15 Douglas S. Massey, „Towards an integrated model of international migration", *Eastern Journal of European Studies*, 3(2) (2012): 9-35, http://www.ejes.uaic.ro/articles/EJES2012_0302_MAS.pdf, accesat 07.12.2017.

16 Saskia Sassen, *The Global City: Enabling Economic Intermediation and Bearing Its Costs*, (New York: Columbia University 2016), http://saskiasassen.com/PDFs/publications/Sassen%2C%20City%20%26%20Community%2C%20The%20Global%20City.pdf, accesat 08.02.2018.

17 A.S. Oberai & Manmohan Singh, „Migration remittances and rural development: Findings of a case study in the Indian Punjab", *International Labor Review,* 119 (1990): 229-241.

18 *Remittances to Developing Countries Edge Up Slightly in 2015*, World Bank (2016), http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/04/13/remittances-to-developing-countries-edge-up-slightly-in-2015, accesat 12.01.2018.

19 Steven Vertovec, *Transnationalism* (Abingdon: Routledge, 2009), 118.

2. Imigrația versus procesele de integrare sistemică și socială

Până în jurul anilor 60 migrația era caracterizată printr-o deplasare a cetățenilor din regiunile agricole către zonele industriale. Dimensiunea *economică* era centrală, munca reprezenta principalul scop al integrării într-o societate omogenă, uniformă. Un individ se bucura de recunoaștere și respect din partea celorlalți și a societății dacă era util din punct de vedere economic. Se producea o *asimilare* automată a imigranților de către cultura de bază, nepunându-se accent pe diferențe culturale și identitare. Cultura gazdă asimila noii veniți iar imigrantul care provenea din mediul rural, la rândul său, internaliza valorile mediului industrializat, devenind „muncitorul" care avea ca scop principal exercitarea profesiei.

În anii 70 o serie de transformări în plan economic, politic și cultural determină la rându-le noi forme de dezbateri privind migrația și integrarea imigranților. În plan cultural, anii 70 marchează debutul unei societăți plurale, multietnice, cu identități și valori încrucișate. De asemenea, economia globalizată se dezvoltă cu rapiditate și ia locul economiei industriale, configurându-se astfel și un nou tip de piață a muncii, flexibilă, cu servicii noi, cu cerințe noi, cu spirit întreprinzător și inovativ. Noile cerințe sunt diferite de cele ale anilor precedenți când piața muncii era axată pe siguranță, fiabilitate, omogenitate.

Se produce astfel decuplarea între *integrarea sistemică și integrarea socială.* Se avansează ideea conform căreia nu doar munca contribuie la integrarea imigrantului. Un set nou de valori, precum cele identitare, se impun a fi luate în considerare. *Asimilarea* caracteristică anilor 60 nu mai corespunde cu ideea de societate plurală, fapt pentru care se impune un *nou tip de politică de integrare*. Acest nou tip de politică de integrare se conturează în contradicție cu politica *asimilaționistă* a anilor precedenți care era bazată pe valorile industrializării și care nu acorda atenție specială angajaților, indiferent dacă aceștia erau sau nu imigranți.

Mai mult, începând cu anii 80 putem observa o societate din ce în ce mai plurală, construită pe baza diferențelor dar și dezvoltarea din ce în ce mai mult a economiei flexibile.

Ce înseamnă toate aceste schimbări pentru imigrant? Pe de o parte acesta resimte nevoia de securitate și repliere către cultura sa de origine, către identitatea sa, iar pe de altă parte beneficiază de stabilitatea economică și socială regăsite în noua societate gazdă, acestea din urmă constituind *opțiuni* identitare suplimentare, dincolo de identitatea culturală de origine. La nivelul proiectului migraționist societal, se înțelege faptul că persoana „străină" (imigrantul) nu este și nu poate deveni identică cu cea autohtonă, întrucât are identitatea sa de origine. Devine astfel evident că ideea unei integrări sub forma amestecului într-o comunitate omogenă nu este realistă și nu poate funcționa decât la nivel teoretic.

În această nouă societate plurală, dimensiunile socială respectiv sistemică ale integrării se pun sub o altă formă. *Integrarea socială la nivel de macrostructură* nu se mai rezumă la capacitatea statului de a proteja social cetățenii săi (statul providență) și de a oferi stabilitate financiară. Se avansează ideea unui *nou tip de societate*, ceea ce reprezintă mai mult decât a pune laolaltă sau a solidariza o societate de producători.[20] Pe de altă parte, *la nivel individual*, în această societate supusă schimbării și transformărilor permanente, valorile și normele învățate pe parcursul socializării primare (familie și grupuri de prieteni foarte apropiate familiei) ajută imigrantul să își definească repere în raport cu sine, cu *celălalt*, dar și cu noua societate, în ansamblul său. Valorile învățate în familie reprezintă o bază identitară pentru individ.[21] Același individ este nevoit să trăiască împreună cu alți indivizi ale

20 Jacques Donzelot, „L'avenir du social", *Esprit*, 3 (1996): 58–81.

21 Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity* (Cambridge: Polity Press, 2000), 16-53.

căror identități și sisteme valorice sunt diferite. Altfel spus, imigrantul va fi nevoit să învețe și să înțeleagă noile reguli politice care creează jocul democratic al pluralismului cât și regulile economice ale pieței globalizate.

Imigrantul se confruntă cu o provocare de ordin valoric, identitar și pe de altă parte cu o provocare de ordin tehnic, în directă legătură cu regulile de bază ale comunității unde a decis să imigreze. Astfel, în baza setului de valori învățate în familia de origine, imigrantul construiește un nou tip de identitate, departe de locul său de origine*: identitate deteritorializată*.[22] Valorile învățate în familia de origine reprezintă o bază de susținere, considerată a fi utilă în configurarea *identității deteritorializate*, indispensabilă în proiectul de integrare socială a imigrantului. În același timp, în scopul unei integrări *economice*, imigrantul este nevoit să cunoască *regulile* societății/comunității unde se află, *limba instituției* unde muncește, *funcționarea instituțiilor*, *sistemele de sănătate* sau de *educație* din țara gazdă. Acestea din urmă reprezintă regulile *integrării sistemice*. Integrarea sistemică este supusă logicii învățării regulilor jocului fie că este vorba de noul context de viață (integrare *politică și civică*) sau de limbaj, fără de care nu se poate realiza integrarea *economică*.

***

În plan științific, încă de la începutul secolului XX, Emile Durkheim și Max Weber, conștienți de faptul că societatea modernă nu poate fi una unitară, au introdus spre dezbatere problema integrării sociale a diverselor categorii de indivizi, diferiți din punct de vedere cultural și etnic. Proiectul modernității, aflat în directă legătură cu consolidarea democrațiilor, a debutat odată cu epoca luminilor și are ca obiectiv central gestionarea rațională a societăților. Dacă ar fi să folosim limbajul lui Durkheim (1930), acest proiect a adus cu sine și raporturi sociale diferite între oameni, ierarhizări, altfel spus o societate unde raporturile dintre indivizi sunt mai distante, o societate caracterizată de *solidaritate indirectă*, „organică."[23] Legăturile sociale au devenit nesigure, îndepărtându-se de ceea ce reprezentau raporturile caracteristice comunităților descrise de Ferdinand Tonnies (gemeinschaft) dar și de solidaritatea mecanică menționată de Durkheim și valabilă pentru societățile omogene, primitive.

Această schimbare a societății care devine fragmentată, stratificată, complexă din punct de vedere al raporturilor sociale și economice este explicată de George Simmel în lucrarea sa Philosophie des Geldes apărută în anul 1900, Frankfurt: Suhrkamp și republicată în limba engleză (The Philosophy of Money, în 1978, 1990, 2004) și de Talcott Parsons (1937)[24] care explică cauzele pentru care o astfel de societate nu se poate bucura de un grad înalt de integrare.

Ulterior, pe măsură ce societățile au devenit plurale și piețele de muncă flexibile, științele sociale au încercat să răspundă la rându-le acestor provocări. Pe de o parte s-a închegat o dezbatere despre *recunoașterea diferențelor într-o societate pluralizată* (Taylor 1992)[25] care pune în discuție importanța de a fi acceptat pentru a exista. Pe de altă parte, Amartya Sen[26] dezvoltă un alt gen de dezbatere care a avut ca subiect central *limitele unui stat social puternic* în a rezolva problemele sociale și economice dintr-o societate, precum și *dezvoltarea de șanse egale pentru*

22 Thomas Faist, *Social citizenship for whom?Young Turks in Germany and Mexican Americans in the United States* (Aldershot: Avebury, 1995), 29-37.

23 Durkheim, Emile, *De la division du travail social*, (Paris: PUF, 1986 [1930]), 122.

24 Parsons Talcott, *The Structure of Social Action* (Glencoe Illinois: Free Press, 1961 [1937]).

25 Taylor Charles, *Multiculturalism and The Politics of Recognition* (Princeton: Princeton University Press, 1992).

26 Amartya Sen, *Inequality reexamined* (New York; Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992).

toți cetățenii, inclusiv pentru cei de etnii diferite. Aceste două abordări sunt complementare într-o societate care se fundamentează pe respectul pentru diferențe și pe egalitatea de șanse între cetățeni cu status profesional similar. Interpretate în practică, aceste două perspective menționate, conduc la o politică de integrare care deschide drumul către o participare la viața socială și politică fără apriori cultural, însă pe baza învățării respectului și a recunoașterii diferențelor, dincolo de acceptarea superficială a *celuilalt*. Această politică de integrare contribuie la configurarea unei *societăți a diferențelor*, susținută prin intermediul unor strategii clare, prin politici antidiscriminatorii, prin deschidere sistematică a accesului la poziții economice și politice pentru „celălalt" în general: alteritate în termeni de etnie, de gen, de apartență, de identitate. Acest tip de societate nu poate exista decât dacă meritocrația și ascensiunea socială reprezintă motoarele care motivează actorul social fie el clandestin, refugiat, muncitor, medic, om de afaceri, director de companie precum și întreaga societate. Motorul central este reprezentat de integrarea pe baza competențelor, a capacităților profesionale și a disponibilității imigrantului de a învăța valorile culturale și normele sociale ale societății gazdă în care dorește să se integreze. În această societate plurală, bazată pe competențe și meritocrație, integrarea *sistemică* și *culturală* se completează reciproc.

3. Concluzii

Alan Simmons[27] subliniază importanța redefinirii migrației și a reașezării teoriilor care explică și descriu acest proces, în funcție de contextul istoric. În ceea ce privește redefinirea migrației, Simmons consideră că alături de *schimbarea reședinței* (prima variabilă), procesul de migrație implică de asemenea și *schimbarea locului de muncă sau a profesiei* în anumite cazuri (a doua variabilă), precum și *schimbarea relațiilor sociale* (a treia variabilă). Autorul subliniază de asemenea faptul că procesele migratorii înglobează o multitudine de factori, devenind din ce în ce mai complexe. Așa cum am subliniat în lucrarea de față, internalizarea *regulilor* sistemului integrator dar și a *valorilor culturale* care se pot grefa pe identitatea deja existentă, însoțesc procesele de migrație în societățile plurale. Dacă în societățile omogene ale anilor 60, era necesară învățarea regulilor sistemului integrator fără a se acorda atenție variabilelor de ordin cultural și diferențelor identitare, anii 70 prezintă limitele focusării doar pe integrarea sistemică *bazată pe asimilare culturală*. Tipul ideal de individ al societății plurale are o mai mare capacitate de autocontrol, flexibilitate, adaptabilitate, creativitate. Pe de altă parte, tipul ideal de societate plurală oferă indivizilor posibilitatea de a se insera social pentru a putea exista din punct de vedere identitar, dar și economic, pentru a-și asigura condiția materială.

BIBLIOGRAFIE

1. Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity Press, 2000.

2. Borjas, George, *Friends or Strangers: The Impact of Immigration on the US Economy*, New York: Basic Books, 1990.

3. Burawoy, Michael, „The Functions and Reproduction of Migrant Labor: Comparative Material from Southern Africa and the United States", *American Journal of Sociology*, 81(5) (1976): 1050-1057.

4. Castels, Stephen & Kosac, Godula, „The function of labour immigration in Western European Capitalism", *New Left Review*, 73 (1972): 3-21.

27 Alan Simmons, „Mondialisation", 7-33.

5. Donzelot, Jacques „L'avenir du social", *Esprit*, 3 (1996): 58–81.

6. Durkheim, Emile, *De la division du travail social*, Paris: PUF, 1986 [1930].

7. Faist, Thomas, *Social citizenship for whom? Young Turks in Germany and Mexian Americans in the United States*, Aldershot: Avebury, 1995.

8. Lee, Chris, „Sociological Theories of Immigration: Pathways to Integration for U.S. Immigrants", *Journal of human Behavior in the Social Environment*, 19(6) (2009): 730-744.

9. Lee, Everett, „A theory of migration", *Demography*, 3(1) (1966): 47-57.

10. Lockwood, David, „Solidarity and Schism. The Problem of «Disorder»" in Lockwood, David (coordinator) *Durkheimian and Marxist Sociology*, Oxford: Oxford University Press, 1992 (1964).

11. Mabogunje, Akin, „Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration", *Geographical Analysis*, 2 (1) (1970): 1-18.

12. Massey S. Douglas „Towards an integrated model of international migration", *Eastern Journal of European Studies*, 3(2) (2012): 9-35.

13. Oberai, A.S. & Singh, Manmohan, „Migration remittances and rural development: Findings of a case study in the Indian Punjab", *International Labor Review,* 119 (1990): 229-241.

14. Parsons, Talcott, *The Structure of Social Action,* Glencoe Illinois: Free Press, 1961 [1937].

15. Portes, Alesandro, „Migration and development: Reconciling opposite views", *Ethnic and Racial Studies*, 32(1) (2009): 5-22.

16. Portes, Alesandro & Shafer, Steven, „Revisiting the enclave hypothesis: Miami twenty- ve years later", The Center for Migration and Development, Princeton: Princeton University, Working Paper nr. 06-10, 2006.

17. Sassen, Saskia, *The Global City: Enabling Economic Intermediation and Bearing Its Costs*, New York: Columbia University, 2016.

18. Sen, Amartya, *Inequality reexamined*, New York; Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992.

19. Simmel, Georg, *Philosophie des Geldes*, Frankfurt: Suhrkamp, 2001 [1900].

20. Simmons, Alan, „Mondialisation et migration internationale: tendances, interro- gations et modèles théoriques", *Cahiers québécois de démographie*, 31(1) (2002): 7-33.

21. Sjaastad, Larry, „The costs and returns of human migration"*, Journal of Political Economy,* 70(5) (1962): 80-93.

22. Skeldon, Ronald, „International migration as a tool in development policy: A passing phase?", *Population and Development Review*, 34(1) (2008): 1-18.

23. Taylor, Charles, *Multiculturalism and „The Politics of Recognition"*, Princeton: Princeton University Press, 1992.

24. Tönnies, Ferdinand, *Gemeinschaft und Gesell – schaft. Grundbegriffe der reinen Soziologie*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1968 [1887].

25. Vertovec, Steven, *Transnationalism*, Abingdon: Routledge, 2009.

26. Zamfir, Cătălin & Vlăsceanu, Lazăr (coordonatori), *Dicționar de sociologie*, Ed. Babel, București, 1993.

27. Zelinsky, Wilbur, „The hypotheses of the mobility transition", *The Geographical Review*, 61(1971): 219-249.

Imaginea Agenției Naționale de Integritate în Rapoartele Mecanismului de Cooperare și Verificare din perioada 2007-2015

■ DIANA CARLA BENEA
[The University of Bucharest]

Abstract

This article will pursue the image of the National Agency of Integrity as outlined in the Mechanism for Cooperation and Verification reports from 2007 to 2015, through which we can identify the perception of the European Union about ANI and about the activity of this institution in Romania. I will follow the series of criticisms, assessments and recommendations that the European Commission brings to the Agency. It is also important to look at the need of the Union to justify the existence and the relevance of ANI, based on one of the objectives of the MCV. The activity of the Agency is closely monitorized by the European Union, in order to strengthen its position, increase the number of solved cases and the success in the anti-corruption fight. The role of the MCV reports is to identify the threats to which ANI is exposed and to provide recommendations to deal with them.

Keywords

European Union; integrity; corruption; rule of law; reform

Scurtă introducere

Una dintre condițiile aderării României la Uniunea Europeană a fost de a rapoarta către UE cu o frecvență anuală starea lucrurilor privind lupta anticorupție, eficiența sistemului judiciar și a organelor de aplicare a legii. Acest proces a fost posibil prin înființarea unui mecanism de cooperare și verificare[1] a progreselor înregistrate de România, în baza unor obiective specifice prestabilite. Comisia Europeană analizează aceste rapoarte și revine cu un document clarificator în care indică atât critici cât și recomandări privind activitatea analizată. Comisia își pune la dispoziție sprijinul tehnic, putând oricând să fie consultată de către statul român și să intervină pentru a ajuta autoritățile, prin acțiuni precum trimiterea unor experți în misiune.

27 iunie 2007

Primul raport MCV apare în anul aderării României și Bulgariei la Uniunea Europeană, creionând contextul politic

1 Decizia 2006/928/CE a Comisiei din 13 decembrie 2006 de stabilire a unui mecanism de cooperare și de verificare a progresului realizat de România în vederea atingerii anumitor obiective specifice în domeniul reformei sistemului judiciar și al luptei împotriva corupției (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 354, 14.12.2006) 56.

și instituțional din momentul aderării. Raportul analizează generic situația din momentul postaderării, abordând toate domeniile în care au fost aplicate măsuri de acompaniere, cu atenție sporită privind sistemul judiciar și lupta anticorupție. Principalele informații sunt furnizate de către Guvernul României, completate cu detalii din surse precum Reprezentanța Comisiei Europene, organizații ale societății civile și asociații de expertiză. Comisia s-a documentat și pe teren, organizând misiuni în România înainte de redactare, pentru a se asigura că oferă un punct de vedere obiectiv, dar în deplină cunoștință de cauză.[2]

României îi sunt recunoscute progresele înregistrate până în acest moment, statul român aflându-se în proces de însușire a obiectivelor MCV[3]. Comisia amintește că aceste obiective sunt în strânsă legătură și că progresele înregistrate pentru fiecare dintre acestea au efecte asupra celorlalte. În raportul de față contextul este acela al recentei înființări a Agenției și a modificării Legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea ANI, printr-o ordonanță de urgență a Guvernului. OUG nr. 138/2007 este publicată în contextul întârzierii operaționalizării ANI. Raportul prezintă această situație și faptul că modificarea legii „îi conferă Agenției competențele de verificare a averii, a incompatibilităților și a potențialelor conflicte de interese, cu privire la un număr mare de înalți funcționari publici și reprezentanți aleși."[4]

23 iulie 2008

Un an mai târziu apare al doilea raport MCV, cu o structură diferită de a primului. Secțiunea dedicată reformei statului tratează rezultatele României din anul anterior, conchizând cu îmbunătățirile necesare în continuare și justificând necesitatea acestei cooperări: „În ciuda unei perioade de intense dezbateri politice și presiuni, guvernul a reușit să dea un impuls reformei și să reinstaureze o stabilitate relativă a cadrului juridic de combatere a corupției. Numirea unui nou ministru al justiției reprezintă un element important în acest sens."[5]

După un an și jumătate de la aderare, percepția Uniunii față de ANI este reținută, așteptând rezultate palpabile pentru a putea evalua activitatea instituției. Deși statul a instituit elementele fundamentale ale unui sistem care funcționează, deciziile privind corupția sunt politizate. Comisia constată că la fiecare pas pe care România îl face în direcția bună, se declanșează o dezbatere politică internă care produce diviziuni, consolidând insecuritatea juridică. Totodată, instituțiile și organismele relevante în acest proces de reformă nu se implică în mod egal. Printre exemplele date se regăsește politizarea cazurilor de corupție de către Parlamentul României și incapacitatea sistemului judiciar de a pronunța sentințe în cazurile de corupție la nivel înalt.[6]

Comisia Europeană insistă asupra consolidării statului de drept. Argumentele fac trimitere la cetățenii români care merită să beneficieze de toate aspectele

2 Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind evoluția măsurilor de acompaniere în România după aderare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 27.06.2007) 1-2.

3 Laura, Ștefan și Septimius, Pârvu, *Conflicte de interese și incompatibilități în România (*Expert Forum, București, România, 2013), 8. Această lucrare insistă asupra contextului în care a apărut Mecanismul de Cooperare și Verificare, accentuând efectele pe care acesta le are asupra statului român, în toate ramurile structurii.

4 Raport MCV 2007, 13.

5 Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 23 iulie 2008) 3.

6 Raport MCV 2008, 6-7.

pozitive ale calității de membru al UE. Această calitate ar trebui să reprezinte traiul într-o țară fără probleme de corupție, cu încredere în statul de drept și cu premise bune pentru dezvoltarea economiei. Uniunea dorește ca România să aibă o administrație funcțională, fiind un interes extins al comunității europene. Se ține cont în raport de faptul că instituțiile românești trebuie să se adapteze schimbării, iar noile instituții să își dovedească eficacitatea într-un ritm susținut.[7]

22 iulie 2009

Cel de-al treilea raport este ajutat de contextul noilor evenimente: adoptarea noului Cod Civil și noului Cod Penal. O secțiune generoasă le este atribuită reformei sistemului judiciar și discuției despre noile Coduri, în timp ce ANI este tratată într-un capitol concentrat, dar mult mai detaliat decât în rapoartele discutate până acum. Se discută despre o instituție operațională, care a întreprins „o serie de măsuri privind declarații de avere ale membrilor guvernului, ale magistraților, ale funcționarilor care au funcții de conducere și de control și ale tuturor funcționarilor publici."[8]

Deși MCV este un instrument de sprijin privind progresul României în vederea reformei și atingerii obiectivelor, România este singura răspunzătoare de rezultatele pe care le va înregistra și de modul în care beneficiază de ajutorul disponibil din partea Uniunii. Mecanismul nu este un scop în sine, nu înlocuiește măsurile pe care autoritățile române trebuie să și le asume pentru a alinia sistemul la standardele generale ale Uniunii.[9] Viziunea CE este obiectivă, încercând să analizeze punctele forte și vulnerabilitățile ANI. Instituției îi este recomandat să se asigure că organismele judiciare iau măsurile necesare în timp util, în privința cazurilor înaintate de ANI în baza celor trei competențe: confiscarea averilor, conflicte de interese și incompatibilități.[10] Deși ANI înaintează un număr mare de dosare în instanță, durata procesului este îndelungată, trecând câțiva ani până la aflarea unei decizii definitive și irevocabile.

Comisia admite prin intermediul acestui raport faptul că Guvernul României a prezentat propuneri importante de reformă, dar poate demonstra caracterul sustenabil al procesului de reformă ce vizează sistemul judiciar doar dacă acesta rămâne nepolitizat. Astfel, toți actorii implicați trebuie să colaboreze în vederea scopului comun, pentru ca sistemul judiciar să poată funcționa transparent și independent. Este importantă și eficiența acestui sistem, care trebuie să desfășoare anchete imparțiale privind cazurile suspectate de corupție, luând hotărâri corecte.[11]

20 iulie 2010

Anul 2010 îi aduce României un raport preponderent negativ, primul care indică deficiențe clare în eforturile de a îndeplini obiectivele MCV. „România nu a demonstrat un angajament politic suficient de a sprijini procesul de reformă și de a imprima direcția acestui proces".[12] Comisia ia în calcul și contextul politic al acestor

7 Raport MCV 2008, 7.

8 Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 22 iulie 2009) 5.

9 Raport MCV 2009, 5.

10 Raport MCV 2009, 8.

11 Raport MCV 2009, 9.

12 Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 20 iulie 2010), 3.

deficiențe, reforma legislativă majoră, adoptarea în Parlament a Codului de procedură civilă și a Codului de procedură penală, la 22 iunie 2010.[13]

Comisia face trimitere la momentul aprilie 2010, când CCR a declarat neconstituționale articole din Legea nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea ANI. Senatul adoptă o nouă lege, nr. 176/2010, care modifică și completează legea inițială. În raportul MCV apare îngrijorarea că această lege poate compromite eficacitatea procesului de verificare, de sancționare și de confiscare a bunurilor nejustificate.[14] Comisia consideră că noua lege întrerupe evoluția încurajatoare a ANI și nu este conformă cu angajamentele asumate de România la momentul aderării.

În acest context legislativ, Comisia consideră că sunt amenințate progresele importante făcute de ANI în procesul de luptă anticorupție, noua lege reprezentând un pas înapoi. În continuare rămân o amenințare și procesele de lungă durată, așa cum indica raportul anterior. Deciziile definitive și irevocabile sunt puține, iar excepțiile de neconstituționalitate întârzie judecarea cauzelor de corupție la nivel înalt. O altă situație problematică este aceea care vizează proiectul de lege prin care se elimină obligativitatea suspendării procedurilor judiciare atunci când sunt invocate excepții de neconstituționalitate și care așteaptă să fie adoptat în Parlament.[15]

Pornind de la o analiză care nu pune România într-o imagine bună, Comisia face noi recomandări, de această dată mai multe și mai bine structurate. Agenția se află în vizorul CE, o serie de recomandări având ca subiect îmbunătățirea activității instituției. Deoarece Comisia s-a exprimat în repetate rânduri că noua lege ANI e un pas înapoi privind procesul de reformă, raportul recomandă în continuare corectarea acestei legi conform angajamentelor asumate de România în actul de aderare. Este foarte important ca Agenția Națională de Integritate să își dezvolte și să își extindă activitatea, iar statului român îi este recomandat să o susțină și promoveze în continuare, în special prin modificări ale dispozițiilor legislative privind Consiliul Național de Integritate[16].

Discursul MCV în cadrul rapoartelor anterioare era echilibrat dar totuși rezervat, dat fiind faptul că România era la început de drum în procesul de reformă. Putem observa că în cadrul raportului din iulie 2010[17] discursul ia o formă vehementă, atrăgând atenția asupra faptului că a trecut o perioadă de timp suficientă pentru schimbări majore care nu au avut loc. România nu și-a îndeplinit până în acest moment angajamentul luat față de Uniunea Europeană în momentul aderării. Comisia nu consideră că statul român trebuia să îndeplinească deja obiectivele MCV, ci că progresul înregistrat în anii postaderare este nesemnificativ față de așteptările existente.

20 iulie 2011

Raportul MCV din iulie 2011[18] marchează o perioadă de încercări pentru statul român. Peste un an de la acest raport, când se vor împlini cinci ani de la înființarea MCV, va avea loc o evaluare globală privind progresele României, iar raportul de

13 Raport MCV 2010, 3.
14 Raport MCV 2010, 5.
15 Raport MCV 2010, 7.
16 Raport MCV 2010, 8.
17 Ștefan și Pârvu, *Conflicte de interese și incompatibilități*, 12. Părerile exprimate de către CE prin rapoartele MCV au condus și la efecte secundare. Elementul corupției a fost adus ca argument în discuții din alte zone ale negocierilor de la nivel european, precum accesiunea la spațiul Schengen sau de fondurile europene.
18 Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 20 iulie 2011), 1.

față formulează o serie de recomandări care să ajute statul român în pregătirile ce vor avea loc. Spre deosebire de raportul anterior, cel de față punctează faptul că de la ultima evaluare România a luat măsuri importante pentru a îmbunătăți eficiența procedurilor judiciare.[19]

În discuția despre lupta anticorupție Comisia amintește cât de important este rolul Parlamentului. Sprijinul politic pe care instituția legislativă îl poate acorda celorlalte instituții implicate în acest proces este esențial. Există cazuri care dovedesc că o astfel de luptă poate fi de succes dacă autoritățile implicate cooperează și se susțin reciproc. Deși Comisia Europeană a făcut o recomandare similară în raportul anterior care viza Parlamentul, în ultimul an evaluat acesta „a votat împotriva începerii urmăririi penale pentru acuzații de corupție împotriva unui fost ministru, actualmente membru al Parlamentului, a refuzat să aprobe cererile de percheziție în cadrul unei alte anchete, aflată în curs, și a refuzat arestarea preventivă a unui alt membru al Parlamentului."[20]

Activitatea Agenției este analizată în cadrul capitolului privind lupta anticorupție. Sunt punctate rezultatele bune ale instituției, care a înaintat o serie de cazuri instanțelor de judecată, din toate categorille de competență pe care le deține: confiscări de avere, conflicte de interese și incompatibilități. Sigur că aceștia sunt doar primii pași, așteptările Comisiei din partea acestei instituții fiind mult mai mari. Comisia exemplifică faptul că din 82 de decizii de incompatibilitate care au fost confirmate de instanțele de judecată, au fost aplicate doar 14 sancțiuni de către comisiile disciplinare. Toate acestea au rezultat în cinci demiteri și cinci avertismente.

Raportul MCV din iulie 2011 aduce în discuție comisiile de cercetare a averilor create în temeiul Legii ANI revizuite, la nivelul curților de apel. Comisia Europeană consideră că procedura care implică hotărârea acestor comisii de cercetare în privința fondului cazurilor transmise de ANI duce la întârzieri mari în luarea unor decizii și se suprapun peste rolul curților de apel care dețin de fapt competența rezolvării cazulor ANI. Prin urmare, efectele legii nr. 176/2010 cauzează dificultăți ale sistemului juridic și proceduri îngreunate. Recomandările Comisiei în acest sens sunt de a se face cât mai curând modificări la nivel legislativ, astfel încât Agenția să poate face recurs la hotărârile Comisiei de cercetare a averilor.[21]

Acest raport prezintă o secțiune nouă de recomandări, numită *Integritate* și dedicată doar Agenției. În cadrul acesteia indică direcții clare care pot ajuta România să pregătească evaluarea globală din iulie 2012. Faptul că recomandările Comisiei privind Agenția nu mai sunt incluse în capitolul „lupta împotriva corupției" ci într-un nou capitol dedicat, este o dovadă că acest concept de integritate începe să devină un principiu important pentru statul român. Dacă până în momentul aderării chestiunea integrității era străină sistemului juridic românesc, odată cu rapoartele MCV putem observa cum această tendință prinde contur și cum în anul 2011 se discută despre o Agenție complet operațională, cu rezultate de impact.

18 iulie 2012

Pe parcursul discuției menționam că anul 2012 va însemna pentru România mai mult decât până acum, la cinci ani după aderare evaluându-se dacă obiectivele MCV au fost atinse. Evaluarea este însoțită de un raport tehnic care prezintă cele

19 Raport MCV 2011, 2-3.

20 Raport MCV 2011, 4. Această perioadă este caracterizată de instabilitate legislativă și un număr semnificativ de amendamente care au afectat capacitatea ANI de a funcționa corespunzător. Este o perioadă intensă, în care s-au înregistrat conflicte frecvente între Agenție și Parlament.

21 Raport MCV 2011, 7-8.

mai importante progrese făcute de România. Comisia face cunoscut faptul că acest raport este adoptat într-un moment de încercare, deoarece la nivel internațional se pun întrebări legate de respectarea statului de drept și de independența sistemului judiciar în statul român.[22] Introducerea punctează faptul că Guvernul României a adoptat recent anumite măsuri care au generat preocupare în rândul statelor membre ale Uniunii, privind respectarea principiilor fundamentale.[23]

Evaluarea generală prezintă situația de facto, România înregistrând rezultate esențiale în fiecare direcție de reformă MCV. Deși anumite situații recente au pus probleme acestui proces, nu pot fi anulate acțiunile concrete de până acum, acțiuni la care Direcția Națională Anticorupție și Agenția Națională de Integritate sunt recunoscute ca instituții care au contribuit decisiv. Cu toate aceste eforturi semnificative, celor două instituții angajate puternic în lupta împotriva corupției li s-a contestat de mai multe ori autoritatea și temeiul juridic.[24] CE recunoaște eforturile instituțiilor mai sus menționate ca fiind eficiente în lupta anticorupție, însă constată că piedicile în calea unor rezultate și mai bune vin din interiorul sistemului.

În cadrul capitolului care prezintă analiza asupra combaterii corupției, Agenția are un subcapitol dedicat, numit *Integritate*. Analizând discursul Comisiei Europene observăm că în continuare instiuția se bucură de recunoaștere și susținere din partea reprezentanților Uniunii. Discursul Comisiei în privința rezultatelor mai slabe ale Agenției este unul îndreptat mai degrabă către amenințări din interiorul sistemului pe care instituția le-a întâmpinat, nu pe slăbiciuni proprii. Comisia consideră că rezultatele Agenției ar fi fost mai semnificative dacă progresele acesteia nu erau încetinite de diferite obstacole întâmpinate în interiorul sistemului.[25]

Comisia conchide asupra faptului că România nu a prezentat încă progresele necesare pentru a îndeplini obiectivele MCV prestabilite. Pentru ca intervenția MCV să nu mai fie necesară, autoritățile române trebuie să demonstreze că progresul este incontestabil. Statul român trebuie să demonstreze un caracter durabil, Comisia așteptând cu interes finalizarea procesului MCV în România. În aceste condiții, un nou raport va fi relevant la finalul anului 2012.[26] Recomandările făcute de Comisie indică faptul că cel mai important este ca Guvernul și instituțiile principale din statul român să militeze pentru statul de drept și pentru independența sistemului judiciar, prin adoptarea unor măsuri urgente și eficiente.[27]

30 ianuarie 2013

Următorul raport MCV a fost întocmit pentru o perioadă de șase luni de la ultima evaluare. Evaluarea din 2013 debutează cu mențiunea că din cele zece recomandări făcute de Comisie în raportul anterior, o parte au fost aplicate, privind restabilirea statului de drept și a independenței sistemului judiciar.[28] Privind

22 Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare, (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 18 iulie 2012), 2.

23 Raport MCV 2012, 3.

24 Raport MCV 2012, 8-13.

25 Ștefan și Pârvu, *Conflicte de interese și incompatibilități*, 12. Decizia CCR nr. 415/2010 a reprezentat un regres ce a invalidat articole cheie ale Legii 144/2007. Această deliberare a reprezentat un blocaj care a afectat puternic activitatea Agenției. Decizia a atras nemulțumirea instituțiilor europene și internaționale. Chiar dacă Agenția a fost sprijinită de o parte a clasei politice, organizații puternice ale societății civile și părți ale mass media, rolul său a fost regândit și limitat, în special cu privire la controlul averilor.

26 Raport MCV 2012, 21-22.

27 Raport MCV 2012, 24-25.

28 Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 30 ianuarie 2013) 2-3.

chestiunea integrității, Comisia afirmă că „persoanele aflate în funcții de conducere trebuie să demonstreze că îndeplinesc standarde ridicate în materie de integritate. În cazul în care autoritățile judiciare constată că această condiție nu este îndeplinită, nerespectarea hotărârilor judecătorești implică o lipsă de respect față de statul de drept."[29]

Instituțiile vizate în această precizare sunt Parlamentul și Guvernul, despre care Comisia consideră că nu au respectat pe deplin acest principiu. CE consideră că este important ca membrii acestor două instituții să fie exemple pentru opinia publică privind respectarea normelor de integritate. Discutând despre credibilitatea Parlamentului, instituția are nevoie de proceduri mai clare privind gestionarea dosarelor în care membrii săi sunt acuzați de corupție sau lipsă de integritate. Privind raportul dintre Parlament și ANI, Comisia recomandă ca Parlamentul să recunoască Agenția ca singura instituție cu autoritatea de a verifica posibilele incompatibilități ale funcționarilor. Totodată, se consideră că Parlamentul contestă hotărâri judecătorești, ceea ce duce uneori la sesizarea Curții Constituționale de către Consiliul Superior al Magistraturii.[30]

În continuare există o preocupare a Comisiei față de slăbiciunile Agenției, prezentate tot ca și amenințări din interiorul sistemului. Conchizând asupra raportului din ianuarie 2013, Comisia recomandă accelerarea procesului de îndeplinire a obiectivelor MCV de către România, concentrându-se pe reforma sistemului judiciar și pe procesul de luptă împotriva corupției. Astfel, raportul de față a fost unul intermediar, cu scopul de a grăbi procesul de formă din România și de a da un semnal de alarmă privind situația delicată în care statul român se afla la acel moment.

22 ianuarie 2014

Avem de-a face cu un nou subcapitol în raportul din 2014, numit *Cadrul de integritate,* redat de instituții și norme care se asigură că mijloacele de prevenție și sancționare ale corupției și sunt puse în aplicare de către autoritățile responsabile. Accentul Comisiei este pus pe atacurile cu care s-a confruntat conducerea Agenției în ultimul an și care coincideau cu cazurile pe care ANI le pornise împotriva anumitor oameni politici. Deși Comisia constantă că instanțele s-au familiarizat cu cadrul de integritate, în continuare există o problemă de jurisprudență neuniformă la nivelul curților de apel dar și al Înaltei Curți de Casație și Justiție. Există hotărâri contradictorii, iar procedurile de derulare a dosarelor în instanță durează foarte mult.[31]

În continuare se consideră că Parlamentul încearcă subminarea eficacității acestui cadru de integritate, modificând norme ce reglementează incompatibilitatea în cazul reprezentanților aleși la nivel local și încercările mai recente de modificare a Codului penal. Parlamentul este instituția care îi pune probleme Agenției, prin refuzul de a pune în aplicare o decizie pronunțată asupra unui caz ANI prin hotărâre judecătorească.[32] Prezentul raport este unul mai îngăduitor, cu accent pe progresele realizate de România în perioada parcursă de la ultima evaluare. Sunt aduse în discuție și chestiunile delicate și amenințările care în continuare există, însă pentru acestea sunt formulate noi recomandări, cu mențiunea că ritmul implementării acestora trebuie să fie unul mai accelerat.

29 Raport MCV 2013, 5.
30 Raport MCV 2013, 5.
31 Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 22 ianuarie 2014) 2, 7-8.
32 Raport MCV 2014, 8.

28 ianuarie 2015

Raportul Comisiei urmărește să identifice domeniile în care anumite reforme au devenit ireversibile.[33] În urma unor sondaje de opinie tip Eurobarometru, aplicate în toamna anului 2014, a reieșit faptul că importanța MCV a fost recunoscută în rândul societății românești. Opinia publică apreciază momentul aderării la UE ca pe un demers de încredere important privind lupta anticorupție și independența sistemului judiciar din România. Odată cu creșterea încrederii opiniei publice în MCV, a crescut și în privința instituțiilor însărcinate cu îndeplinirea obiectivelor.[34]

ANI a continuat cu rezultatele bune, numărul de cazuri crescând considerabil în 2014. „294 cazuri de incompatibilitate, 161 conflicte de interese, 29 cazuri privind constatarea unor diferențe nejustificate între averea dobândită și veniturile realizate și 29 cazuri referitoare la constatarea indiciilor privind săvârșirea unor fapte penale"[35]. Deși se luptă cu contestarea majorității cazurilor ajunse în instanță, ANI reușește să obțină câștig de cauză pentru aproape toate acestea. Progresul este posibil odată cu implementarea sistemului informatic numit PREVENT, care verifică *ex ante* posibila existență a unor conflicte de interese în domeniul achizițiilor publice.[36]

În loc de încheiere

Analiza rapoartelor MCV din perioada 2007-2015 evidențiază progresele și încercările statului român privind atingerea obiectivelor de membru. În continuare există amenințări privind independența sistemului judiciar din România, din cauza unor situații de rezistență la măsurile de integritate și anticorupție. Acestea au fost conturate de momentul modificării netransparente a Codului penal, în decembrie 2013, imagine care atrage ideea că procesul de reformă din România nu poate fi durabil. Comisia a tratat ANI cu același tip de discurs pe parcursul celor nouă rapoarte, oferindu-i susținere și încredere. Necesitatea UE de a justifica existența ANI este nevoia de o instituție europeană model, capabilă de progres într-un stat cu mari încercări.

Chestiunea reformei în contextul luptei anticorupție este un aspect care diferă în funcție de sistemul politic. Deși fiecare exemplu necesită o soluție particulară, problema poate fi înțeleasă doar dacă este studiată în profunzime. Problema nu ține doar de alegerile politice făcute, ci și de așteptările setate la început. Este important să plecăm la drum cu întrebarea *ce ne așteptăm să realizeze reformele anticorupție și cum ne putem da seama dacă au succes?* Această discuție nu va oferi soluția perfectă, însă această abordare oferă perspective asupra modului de a alege între măsuri de reformă familiare, îmbinate adecvat în contextul particular al contrastului instituțional.[37]

---

33 Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 28 ianuarie 2015) 2.

34 Raport MCV 2015.

35 Raport anual de activitate (Agenția Națională de Integritate, 2014), 3.

36 Raport MCV 2015, 9-10.

37 Michael, Johnston, *Syndromes of Corruption: Wealth, Power and Democracy* (Cambridge University Press, UK, 2005) 186. În această lucrare este dezbătută noțiunea de reformă și posibilitatea aplicării acesteia indiferent de tipul de sistem politic, cu accent pe anumite valori șicaracteristici care trebuie să existe într-un stat deschis spre o astfel de schimbare.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare

1. Decizia 2006/928/CE a Comisiei din 13 decembrie 2006 de stabilire a unui mecanism de cooperare și de verificare a progresului realizat de România în vederea atingerii anumitor obiective specifice în domeniul reformei sistemului judiciar și al luptei împotriva corupției (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 354, 14.12.2006).

2. Raport anual de activitate (Agenția Națională de Integritate, 2014).

3. Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind evoluția măsurilor de acompaniere în România după aderare, (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 27.06.2007)

4. Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind evoluția măsurilor de acompaniere în România după aderare, (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 27.06.2007).

5. Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 20.7.2010).

6. Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 20.7.2011).

7. Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 18.7.2012).

8. Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 30.1.2013).

9. Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 22.1.2014).

10. Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind progresele realizate de România în cadrul mecanismului de cooperare și verificare (Comisia Comunităților Europene, Bruxelles, 28.1.2015).

Lucrări de specialitate

1. Laura, Ștefan și Septimius, Pârvu, *Conflicte de interese și incompatibilități în România (*Expert Forum, București, România, 2013)

2. Michael, Johnston, *Syndromes of Corruption: Wealth, Power and Democracy* (Cambridge University Press, UK, 2005).

3. Brian Z., Tamanaha, *On the Rule of the Law*. *History, Politics, Theory* (Cambridge University Press, 2004).

Armenians on Azerbaijanis in the Nagorno-Karabakh conflict. Shaping the image of the enemy

■ LAVINIA BĂDULESCU
[The National University of Political Studies and Public Administration]

Abstract

The Nagorno-Karabakh conflict is an intractable conflict that has been the agenda of the international community for over two decades, has gone through sporadic outbreaks of violence, as well as multiple and failed peace mediation attempts. Hence, despite the resolution efforts, the conflict persists, sustaining the parties' main grievances and entailing victimization, long-lasting trauma, and disruption. This paper aims at exploring how the image of the enemy is reflected in the official discourse of the Armenian leaders about Azerbaijanis during 2004-2016, and how trauma and victimization shape this type of image. For the present paper, I have selected 10 speeches belonging to the Armenian Presidents and Foreign Ministers in office and held at various national meetings and international forums which I collected from governmental and non-governmental websites.

Keywords

enemy images; intractable conflicts; trauma; victimization; the Nagorno-Karabakh conflict

1. Introduction

Intractable conflicts are broadly defined as being protracted, opposing multifarious mediation attempts and presenting occasional violent episodes fluctuating in intensity.[1] They often involve identity differences, high-stakes resources or struggles for power and self-determination and lead to widespread mortality, grievances, trauma, injustice, and victimization for the societies involved.[2] The long-lasting conflicts between Israel and Palestine, Armenia and Azerbaijan over Nagorno-Karabakh, Greek Cypriots and Turkish Cypriots in Cyprus, Tamils and Singhalese in Sri Lanka or India and Pakistan over Kashmir region are just a few examples.

In addition to the above-mentioned aspects, intractable conflicts entail a large share of psychosocial factors

1 Louis Kriesberg, „Nature, Dynamics, and Phases of Intractability", in Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, and Pamela Aall (eds.), *Grasping the Nettle. Analyzing Cases of Intractable Conflict*, (Washington, DC: United States Institute of Peace, 2005), 66-68.
2 Peter T. Coleman, Robin R. Vallacher, Andrzej Nowak, Lan Bui-Wrzosinska, „Intractable Conflict as an Attractor. A Dynamical Systems Approach to Conflict Escalaton and Intractability", *American Behavioral Scientist,* 50 (2007): 1456.

which accompany their internal, less visible sides, and ensure their uniqueness.[3] The images that the conflicting parties hold of each other and themselves, and of the conflict as such, are cases in point. The concept of images, defined as representations of a social object in a person's cognitive system, comprising of an affective and behavioural component, has been used in the context of intractable conflicts to capture the mutual perception of enemy and self.[4] In this type of protracted and destructive conflicts, the enemy is portrayed as the perpetrator of unjust harm and solely responsible for the suffering and failure of individual tracts. Also, commonly encountered, he is dehumanized and represented as evil, aggressive, immoral, conspiratorial, opportunistic or predisposed to violence. Dehumanization is a mechanism through which the enemy is described as possessing inhuman traits and manifests itself in discourse by using terms such „uncivilized savage", „demon", „monster", „devil."[5] Once a group is denied of humanity, actions such as expulsion, dispossession, ethnic cleansing or genocide appear as justified. For instance, research on the Israeli-Palestinian conflict has demonstrated that „dehumanization of Palestinians, expressed as disgust and contempt toward them, in a national sample of Israeli Jews, was related to support for coercive policies toward Palestinians, such as administrative detention, the use of rubber bullets, demolishing homes, and torture."[6] Such enemy images contain a strong emotional dislike, reduce empathy, foster a win-lose mentality between the conflicting parties, and in time become resistant to change, thus contributing to the escalation and self-perpetuating dynamic of the conflict.[7]

* * *

In the following sections, after briefly presenting the background of the Nagorno-Karabakh conflict, I highlight how the image of the enemy is reflected in the official discourse of the Armenian leaders about Azerbaijanis, and how trauma and victimization shape this type of image. For this purpose, I have selected the following speeches: President Robert Kocharian's speech at The Parliamentary Assembly of The Council of Europe, 23 June 2004; President Serzh Sargsyan's statement at the 63rd session of United Nations General Assembly (UNGA), 25 September 2008; President Serzh Sargsyan's remarks at The Organization for Security and Cooperation in Europe Summit, 2 December 2010; President Serzh Sargsyan's congratulatory address on the occasion of the 20th anniversary of the creation of the Armed Forces of Armenia, 28 January 2012; President Serzh Sarkisian's statement at the 69th session of UNGA, 24 September 2014; President Serzh Sargsyan's address at the 3rd International Forum of Moscow State Institute of International Relations, 23 October 2015; President Serzh Sargsyan's statement at the 70th session of UNGA, 29 September 2015; Foreign Minister Edward Nalbandian's speech at University of Helsinki, 2 May 2016; Foreign Minister Edward Nalbandian's speech at Stanford University, 28 September 2016; President Serzh Sargsyan's statement at the commemoration of the Armenian „genocide" victims, 24 April 2016.

3 Daniel Bar-Tal, *Intractable Conflicts: Socio-Psychological Foundations and Dynamics* (New York: Cambridge University Press, 2013), 137-213.

4 Ronald J. Fisher, Herbert C. Kelman, „Perceptions in Conflict", in Daniel Bar-Tal (ed.), *Intergroup Conflicts and Their Resolution*, (New York: Taylor and Francis Group, 2011), 65.

5 Daniel Bar-Tal, Phillip L. Hammack, „Conflict, delegitimization, and violence" in Linda Tropp (ed.), *The Oxford handbook of intergroup conflict,* (New York: Oxford University Press, 2012), 30.

6 Fisher, Kelman, „Perceptions," 67.

7 Herbert C. Kelman, „A social-psychological approach to confict analysis and resolution" in D. Sandole, S. Byrne, I. Sandole-Staroste, J. Senehi (eds.), *Handbook of conflict analysis and resolution*, (London and New York: Routledge 2008), 180.

2. Background to the Nagorno-Karabkh conflict

Nagorno-Karabakh – located in Azerbaijan and inhabited mainly by ethnic Armenians – is a landlocked region which in 1992 declared itself an independent republic. The secession attempt led to a war between Azerbaijan and the Nagorno-Karabakh forces backed by Armenia which resulted in roughly 30.000 casualties and hundreds of thousands of refugees and internally displaced persons. The parties signed a ceasefire agreement in 1994 when Armenia managed to gain control over Nagorno-Karabakh and other seven adjacent regions, meaning over approximately 20% of the Azerbaijani territory. Since then, the two countries have embarked on a long peace process for solving the conflict, but without any positive results. Currently, there is no peace agreement signed between Armenia and Azerbaijan.

The OSCE Minsk Group, co-chaired by France, the Russian Federation and the United States, has been mediating the conflict since 1994. Nevertheless, the various peace proposals advanced by the mediators and representing different methodologies of resolution (e.g. the „package solution", the „step-by-step" solution or the „common state" solution) failed one after another.

Against a backdrop of a long period of tried-and-failed attempts at resolution, Armenia and Azerbaijan have engaged in frequent violent clashes along the Line of Contact and at the border that gradually became part of the „new normal" of this conflict. The deadliest clashes between Armenia and Azerbaijan took place in April 2016 and caused the highest number of casualties since the signing of the ceasefire. Even if this outburst was included in the cycle of sporadic episodes of violence characterizing the Nagorno-Karabakh conflict, it was unprecedented in its intensity and in the type of armament used. For the first time in years, Azerbaijani troops managed to cross the Line of Contact and regain a portion of the territory. The fights continued for four days and ended with the signing of the Moscow truce.[8]

The peace process between Armenia and Azerbaijan has become in time „an arena for redefining issues rather than a means for adjudicating them."[9] Following the lack of progress in the official mediation and the repeated violations of the ceasefire agreement, the two sides remained locked in an adversarial frame and fixed in fundamental grievances.

3. The image of Azerbaijanis in the Armenian official discourse

The enemy images Armenians have about Azerbaijanis contain the following elements: a) the dehumanization of the „other"; b) the tendency to overlap the image of the current enemy to the image of the historical enemy and the current experiences of victimization to other past traumatic experiences; c) the fear of national annihilation.

3.1 The dehumanization of the „other"

Armenian leaders represent Azerbaijanis as the evil enemy, aggressor and inhumane, capable of committing massacres intentionally directed against Armenians with the purpose of eliminating or banishing them. „Aggression", „aggressive", „large-scale attack", „military offensive", „bomb/bombardment", „annexation",

8 The Economist, A frozen conflict explodes, April 9, 2016 https://www.economist.com/news/europe/21696563-after-facing-decades-armenia-and-azerbaijan-start-shooting-frozen-conflict-explodes , accessed on February 6, 2018.

9 Edward E. Azar, Paul Jureidini, Ronald McLaurin, „Protracted Social Conflict. Theory and Practice in the Middle East", *Journal of Palestine Studies*, 8 (1978): 51.

„mercenaries", „unleash", „slaughter", „ethnic cleansing", „atrocities", „massacre", „cruelty", „expel" are just a few examples of words through which the enemy is dehumanized: *„The war of 1992-94 was launched by **the aggression** of the Azeri authorities, which attempted to implement **ethnic cleansing** of the territory of Nagorno Karabagh with the purpose of its **annexation**"* (President Robert Kocharian, The Parliamentary Assembly of The Council of Europe, 23 June 2004); *„Only in 1920, 40 thousand Armenians were **slaughtered** and **expelled** from Shushi – the cultural center of the region. That terrific massacre left a thorough and bleeding wound … Azerbaijan … repeated the practice of 1918, initiating an **aggressive** action against Nagorno-Karabakh, **bombing** peaceful cities and villages, **slaughtering** and **expelling** Armenians … Furthermore, in the winter of 1993-1994, Azerbaijan initiated the most **large-scale attack** on Nagorno-Karabakh"* (President Serzh Sargsyan, 3rdInternational Forum of Moscow State Institute of International Relations, 23 October 2015*); „Just a few days ago in the bordering area of Armenia three women fell victim to Azerbaijani **bombardment**. The question that comes up to one's mind is whether there is any reasonable person that can demonstrate any unflawed logic of that **cruelty**. It is obvious for us that the Azerbaijani leadership has irreversibly **lost both the sense of reality and of norms of human conduct**"* (Serzh Sargsyan, UNGA, 70th session, 29 September 2015)" ; *„Azerbaijan has for decades carried out a policy of **ethnic cleansing** towards Nagorno-Karabakh, menacing the physical security of the Nagorno-Karabakh people, then **unleashing** an open **aggression** against Nagorno-Karabakh using **mercenaries** closely linked to the international terrorist organizations"* (Foreign Minister Edward Nalbandian, University of Helsinki, 2 May 2016); *„Azerbaijan continued with large scale **military offensive** against Nagorno-Karabakh committing new **atrocities**. **The heavy, indiscriminate use of force, massacres and ethnic cleansing** perpetrated by Azerbaijan against the Armenian population was yet another confirmation that the struggle of the people of Nagorno-Karabakh was existential and legitimate"* (Foreign Minister Edward Nalbandian, Stanford University, 28 September 2016).

Armenians' portrayal of Azerbaijanis as aggressive and inhuman are clear and straightforward and contain a certain evaluative stance for what happened during the Nagorno-Karabakh war. The constant references to the „massacres", „atrocities", „ethnic cleansing" of the Armenian people, together with words such as „slaughter" or „cruelty" which imply not just simply killing, but killing in an indiscriminate and cruel manner, allude to the „evil" nature of Azerbaijanis and encourage the audience to adopt negative attitudes towards them. Furthermore, as seen from the above examples, Armenian leaders claim that during the Nagorno-Karabakh conflict, Azerbaijanis „repeated the practice of 1918" which left Armenians with a „thorough and bleeding wound." Thus, they also bring into discussion past traumatic episodes and victimization feelings, non-related to the Nagorno-Karabakh conflict, in order to depict Azerbaijanis as „murderers" who have committed „atrocities" against the Armenian people.

3.2. The tendency to overlap the image of the current enemy to the image of the historical enemy and the current experiences of victimization to other past traumatic experiences

The official Armenian discourse towards Azerbaijanis is built around the past traumas and victimization lived by the Armenian people during its history either *at the hands of* Azerbaijanis and/or other groups. Specifically, Armenians evoke the traumatic experiences connected to the Nagorno-Karabakh conflict (such as those from 1988-1990 that took place in Sumgait, Baku and Kirovabad and which they consider a „pogrom"), and other two major traumas that happened in a distant past, but without any connection to the conflict in question (the events from

1918-1920 seen as „massacres" committed by Azerbaijanis against Armenians and those from the First World War considered a „genocide" committed by the Ottoman Turks). For instance, in an address from 23 October 2015 held at the 3rd International Forum of the Moscow State Institute of International Relations, President Serzh Sargsyan claims that: *„**From 1918 to 1920,** Azerbaijani military formations committed **massacres** of the Armenian population. Only in 1920, 40 thousand Armenians were **slaughtered** and **expelled** from Shushi – the cultural center of the region. Azerbaijan was carrying out a policy of **systematically eliminating** the Armenian population and **exterminating** Armenian cultural monuments".* Within the same speech, Serzh Sargsyan also states that *„Azerbaijan … **repeated the practice of 1918,** initiating an aggressive action against Nagorno-Karabakh, bombing peaceful cities and villages, **slaughtering and expelling** Armenians. Academician Andrei Sakharov characterized the **pogrom** of Armenians in Sumgait, Baku and Kirovabad as an **attempt to commit a new genocide** against Armenians".*

The „massacres" from the 1918-1920 period, the „pogrom" from 1988-1990, and the „Armenian genocide" represent a prism through which Armenians evaluate the enemy and other threatening events that they went through during the Nagorno-Karabakh conflict. Furthermore, the above-mentioned excerpt from President Serzh Sargsyan's speech points to the tendency of Armenians to overlap the image of the current enemy (of Azerbaijanis) to the image of the historical enemy (of Ottoman Turks) and the current experience of victimization to other traumatic past experiences. Specifically, Armenians living in Nagorno-Karabakh and in Armenia associate Azerbaijanis with Turks.[10] As Professor Denis Sandole explains, „via transference from the past to the present, Armenians view the conflict over Nagorno-Karabakh as an effort by Turks to finish off the final solution they started in 1915."[11] The encounter and exposure to another tragic, traumatic and threatening event such as the assault of Armenians from Sumgait, Baku and Kirovabad within the context of the Nagorno-Karabakh conflict reactivate and reinforces the past trauma of the „genocide" and the fear that it could be repeated: *„Academician Andrei Sakharov characterized the pogrom of Armenians in Sumgait, Baku and Kirovabad as an attempt to commit a new genocide against Armenians".* The same connection between the Armenian „genocide" and the Nagorno-Karabakh conflict is again expressed by President Serzh Sargsyan during a speech held on 28 January 2012: *„There was an imperative to thwart the **imminent danger of a genocide** looming over the Armenian people and, particularly, over the Armenians of Artsak.*[12]"

The insertion of several traumatic events within the same speech indicates the centrality of trauma and the powerful orientation of Armenians toward the past. Of additional significance to the way in which Armenians construct the image of the enemy is the sense of victimization generated by the collective past traumas Armenians lived which left deep, painful marks in their collective memory. For instance, president Serzh Sarkisian refers to the Armenian „genocide" as being *„a crime that continues to be an unhealed scar for each Armenian"* (statement at the UNGA, 24 September 2014) and to the 1918-1920 events as being a

10 For instance, in a sociological survey undertaken by the Center for Strategic Analysis Spectrum in 2007 on the territory of Armenia, the majority of the respondents identified Azerbaijanis with Turks. „Mainly owing to historical experience and memory, Azerbaijanis, because of Turkic ethnicity, were included into the enemy category in the perceptions of broad cross sections of Armenians" See Gayane Novikova, „The Nagorno-Karabakh Conflict through the Prism of the Image of the Enemy", *Transition Studies Review,* 18 (2012): 552.

11 Denis J. D. Sandole, „Identity Under Siege: Injustice, Historical Grievance, Rage and the 'New' Terrorism", in Daniel Rothbart, Karina V. Korostelina (eds.), *Identity, Morality and Threat. Studies in Violent Conflict* (Lanham, MD: Lexington Books, 2002), 79.

12 Armenians refer to the Nagorno-Karabakh region using the name Artsakh.

„terrific massacre" which *„left a thorough and bleeding wound"* (address at the 3rd International Forum of the Moscow State Institute of International Relations, 23 October 2015).

3.3 The fear of national annihilation

The images Armenians have about Azerbaijanis contain also the fear of being annihilated which is anchored in the collective memory of the Armenian nation. The Armenians leaders use frequently in their speeches words such as „eliminate", „exterminate", „extinction", „deportation", „purge" or „ethnically cleanse" which indicates their view that the Armenian people have been oppressed and persecuted: *„The people of Nagorno-Karabakh, who followed the legal path in declaring their desire for self-determination, were subjected to a **brutal war**. For years they hovered on the brink of **extinction**"* (President Serzh Sargsyan, UNGA, 63rd session, 25 September 2008); *„In response to the policy of **ethnic cleansing** and full-fledged military aggression unleashed by Azerbaijan against Karabakh in 1992 … Nagorno-Karabakh, in the face of **imminent extinction** of its people, was forced to resort to its right to self-defense in full compliance with the norms of international law"* (Serzh Sargsyan, OSCE Meeting of the Heads of State or Government, 2 December 2010); *„The true objective, or more precisely dream of Azerbaijan is to occupy Artsakh and **ethnically cleanse** it from Armenians. It implies that the population of Artsakh should be **partly purged, partly deported**"* (Serzh Sargsyan, commemoration of the victims of the 1915 „genocide", April 24, 2016). Furthermore, the fear of annihilation was transferred into the need for struggle and survival and received the meaning of preventing „another Armenian genocide", as it emerges from the same statement of President Serzh Sargsyan held on April 24, 2016: *„Today, on April 24, 2016, I declare for the entire world to hear: there will be neither **extermination nor deportation** of the Armenians in Artsakh. **We will not tolerate another Armenian genocide.**"*

4. Conclusions

The research approach of this paper attained its objectives, namely it highlighted how the image of the *Azerbaijani enemy* is reflected in the official Armenian discourse and how trauma and victimization shape this type of image.

Armenians portray Azerbaijanis as the main enemy, the perpetrator of a series of violent and repeated acts, anchored in their „evil" nature, unjustly directed towards the Armenian people with the intention to „annihilate" them. Azerbaijanis are thus placed in the category of subhuman and depicted as possessing extreme negative traits. Hence, dehumanization and the fear of national annihilation are part of the images Armenians have about Azerbaijanis. Furthermore, against the backdrop of some traumatic experiences lived in a distant past, Armenians tend to overlap the image of the current, main enemy to the image of the historical enemy and the current experience of victimization connected to the Nagorno-Karabakh conflict to other traumatic past experiences.

The Armenian official discourse about Azerbaijanis revolve around some specific collective traumas encoded in the collective memory of the Armenian nation and engendering strong feelings of victimization: the „massacres" from the 1918-1920 period, the „pogrom" from 1988-1990, and the Armenian „genocide." These represent a prism through which Armenians evaluate the enemy and other threatening events that they went through during the Nagorno-Karabakh conflict at the hands of Azerbaijanis. Hence, trauma and victimization are salient in the experiences Armenians have about Azerbaijanis and contribute to the shaping of the enemy image.

The content analysis indicate that Armenians developed in time and maintained the same type of negative image towards Azerbaijanis. Against the backdrop of a continued lack of resolving the conflict, this enemy image has petrified and has become an accurate representation of reality. Its persistence has made it increasingly resistant to change, hence contributing to the escalation and further perpetuation of the Nagorno-Karabakh conflict.

REFERENCES

Daniel Bar-Tal, *Intractable Conflicts: Socio-Psychological Foundations and Dynamics* (New York: Cambridge University Press, 2013).

Daniel Bar-Tal, Phillip L. Hammack, „Conflict, delegitimization, and violence" in Linda Tropp (ed.), *The Oxford handbook of intergroup conflict,* (New York: Oxford University Press, 2012), 29-52.

Denis J. D. Sandole, „Identity Under Siege: Injustice, Historical Grievance, Rage and the 'New' Terrorism", in Daniel Rothbart, Karina V. Korostelina (eds.), *Identity, Morality and Threat. Studies in Violent Conflict* (Lanham, MD: Lexington Books, 2002), 59-101.

Edward E. Azar, Paul Jureidini, Ronald McLaurin, „Protracted Social Conflict. Theory and Practice in the Middle East", *Journal of Palestine Studies*, 8 (1978): 41-60.

Gayane Novikova, „The Nagorno-Karabakh Conflict through the Prism of the Image of the Enemy", *Transition Studies Review,* 18 (2012): 550-569.

Herbert C. Kelman, „A social-psychological approach to conflict analysis and resolution" in D. Sandole, S. Byrne, I. Sandole-Staroste, J. Senehi (eds.), *Handbook of conflict analysis and resolution*, (London and New York: Routledge 2008), 170-183.

Louis Kriesberg, „Nature, Dynamics, and Phases of Intractability", in Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, and Pamela Aall (eds.), *Grasping the Nettle. Analyzing Cases of Intractable Conflict*, (Washington, DC: United States Institute of Peace, 2005), 65-97.

Peter T. Coleman, Robin R. Vallacher, Andrzej Nowak, Lan Bui-Wrzosinska, „Intractable Conflict as an Attractor. A Dynamical Systems Approach to Conflict Escalaton and Intractability", *American Behavioral Scientist,* 50 (2007): 1454-1475.

Ronald J. Fisher, Herbert C. Kelman, „Perceptions in Conflict", in Daniel Bar-Tal (ed.), *Intergroup Conflicts and Their Resolution*, (New York and London: Taylor and Francis Group, 2011), 61-81.

The Economist, A frozen conflict explodes, April 9, 2016 https://www.economist.com/news/europe/21696563-after-facing-decades-armenia-and-azerbaijan-start-shooting-frozen-conflict-explodes , accessed on February 6, 2018.

The Armenian official discourses used in the analysis section:

Speech by Robert Kocharian, President Of The Republic Of Armenia, At The Parliamentary Assembly Of The Council Of Europe, 23.06.2004, available at http://www.mfa.am/en/speeches/item/2004/06/23/president/

Statement by President Serzh Sargsyan at the UNGA, 63rd session, 25.09.2008, available at http://www.un.org/ga/63/generaldebate/pdf/armenia_en.pdf

Remarks by The President of the Republic of Armenia Serzh Sargsyan at the OSCE Meeting of the Heads of State or Government (Summit), 02.12.2010, available at http://www.president.am/en/press-release/item/2010/12/02/news-1339/

Congratulatory Address by President Serzh Sargsyan on the occasion of the 20th anniversary of the creation of the Armed Forces of Armenia, 28.01.2012, available at http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2012/01/28/news-126/

Statement by President Serzh Sargsyan at the UNGA, 69th session, 24.09.2014, available

at http://www.president.am/en/press-release/item/2014/09/24/President-Serzh-Sargsyan-New-York-speech/

Statement by the President of the Republic of Armenia Serzh Sargsyan at the UNGA, 70th session, 29.09.2015, available at http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2015/09/29/President-Serzh-Sargsyan-UN-General-Assembly-speech/

Address by President Serzh Sargsyan during the 3rd International Forum of the MSIIR Alumni, 23.10. 2015, available at http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2015/10/23/President-Serzh-Sargsyan-speech-at-Moscow-Internation-Relations-Institute-Forum/

Statement by President Serzh Sargsyan on the Day of Commemoration of the Victims of the Armenian Genocide, 24.04.2016, available at http://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2016/04/24/President-Serzh-Sargsyan-speech-April-24/

Speech by Foreign Minister Edward Nalbandian delivered at the University of Helsinki, 2.05. 2016, available at http://www.mfa.am/en/press-releases/item/2016/05/02/min_helsinki_university_aleksanteri/

Speech by Foreign Minister Edward Nalbandian at Stanford University, 28.09.2016, available at https://armenpress.am/eng/news/861882/nalbandian-delivers-speech-in-stanford-university---visible-solution-to-the-nagorno-karabakh-%20conflict.html

Luminarea și *Pacea eternă*: problematizări privind proiectele filosofice kantiene

■ **VLADIMIR-ADRIAN COSTEA**
[The University of Bucharest]

Abstract

This paper aims to critically analyze the major projects of Kantian philosophy in relation to the ideal of Aufklärung *and the establishment of* Eternal Peace*. The main objective of the research is to analyze the originality and boundaries of Kantian projects both at the level of the practical (moral) rationale and at the level of the relations of power and interests of the state actors on the international political scene. We aim to identify the boundaries of the Kantian approach in order to establish* Eternal Peace*, applying the logic of the power relations existing on the international political scene. The secondary objective of the research is to identify how the individual and the state are projected into Kantian philosophy.*

The original aspect of this article is the decoding of Kantian critical thinking in relation to the project of Aufklärung *and the establishment of* Eternal Peace*. The main result of the research is that the tension of reasoning applied by philosopher Immanuel Kant regarding the definition of human nature and the relationship of forces on the international political scene. Applying the practical (moral) rationale used to define the individual's inclination to get out of the minority state (by knowledge) becomes problematic at the time of the Kantian approach to justify the (political) necessity of* Eternal Peace*.*

Keywords

Aufklärung; Eternal Peace; Immanuel Kant; human nature; international political scene

„*Luminarea este ieșirea omului dintr-o stare de minorat, de care se face vinovat el însuși. Minoratul* (Unmündigkeit) este neputința de a te servi de inteligența proprie fără a fi condus de un altul. Acest minorat constituie o vină ca atare, atunci când cauza lui nu se află într-o lipsă a inteligenței, ci în lipsa hotărârii și a curajului de a se servi de ea fără a se lăsa condus de un altul. *Sapere aude !* Îndrăznește să te servești de propria ta inteligență ! Iată deci deviza luminării. Lenea și lașitatea sunt cauzele care explică de ce o parte atât de mare a oamenilor, după ce natura i-a dezlegat de mult de sub conducere străină (*naturaliter maiorennes*), rămân totuși de bunăvoie minori întreaga lor viață; aceste cauze explică și de ce alții pot deveni atât de lesne tutori ai lor (ai oamenilor). Este așa de comod, să fii minor".[1]

1 Immanuel Kant, *Ideea critică și perspectivele filosofiei moderne*, traducere de Alexandru Boboc și Liviu Stroia (București: Paideia, 2000) 29-30.

„AUFKLÄRUNG ist der Ausgang des Menschen aus seiner selbstverschuldeten Unmündigkeit. Unmündigkeit ist das Unvermögen, sich seines Verstandes ohne Leitung eines anderen zu bedienen. Selbstverschuldet ist diese Unmündigkeit, wenn die Ursache derselben nicht am Mangel des Verstandes, sondern der Entschließung und des Mutes liegt, sich seiner ohne Leitung eines andern zu bedienen. Sapere aude! Habe Mut, dich deines eigenen Verstandes zu bedienen! ist also der Wahlspruch der Aufklärung". [2]

„Politica spune: «*Fiți perspicaci ca șerpii*»; morala mai adaugă (ca o condiție restrictivă): «*și sinceri ca porumbeii*». Când cele două nu pot fi incluse în aceeași poruncă are loc un conflict real între politică și morală: însă când amândouă sunt într-adevăr unite, conceptul opus este absurd, iar întrebarea cu privire la aplanarea conflictului nu se mai pune ca problemă".[3]

Aufklärung subliniază faptul că valoarea-ghid a mișcării politice și culturale iluministe a fost aceea a libertății, a ieșirii omului de sub orice tutelă menită să-i dicteze din afară destinul. Starea de minorat a omului e aceea în care el acceptă sau chiar tânjește după a fi condus de alții, asistat de un stat atotputernic, protejat de un „tătuc" binevoitor și înțelept, manipulat de diverși formatori de opinie cu chipuri angelice, îndrumat de o elită intelectuală și religioasă care deține monopolul moral, devenind astfel starea în care omul se complace în non-libertate.[4] Cu toate acestea, Immanuel Kant atrăgea atenția că vina pentru perpetuarea acestei stări vegetale rămâne exclusiv celor care o ocupă:

„pentru luminare nu se cere însă nimic altceva decât libertate, chiar cea mai inofensivă din toate ceea ce se poate numi libertate, anume: de a face în toate privințele din rațiunea proprie un uz public".[5]

Astfel, observația filosofului german este întemeiată, legitimă din punct de vedere filosofic, întărită de faptul că în exercițiul ei liber, gândirea filosofică își produce în mod cu totul paradoxal, atât instrumente de cunoaștere, cât și mijloace de autosuspendare.[6]

Prin urmare, orice cunoaștere, după Kant, e o judecată sau un raport între două reprezentări, din care una (predicatul) afirmă sau neagă ceva despre alta (subiectul).[7] Cele două cazuri posibile sunt: sau predicatul este cuprins în subiect și atunci judecata îl face explicit, sau predicatul e străin și atunci judecata face relația dintre el. De aceea, teoria lui Kant este privită drept o conciliere între empirism și raționalism.[8]

---

2 Immanuel Kant, *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?,* german edition essay, (Königsberg in Preußen, den 30. Septemb. 1784) 481–494.

3 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă, Un proiect filosofic, Înștiințare asupra încheierii apropiate a unui tratat în vederea păcii eterne în filosofie, Încercare asupra unor considerații privind optimismul*, traducere, studiu introductiv, studiu asupra traducerii de Rodica Croitoru, ediția a II-a revăzută și adăugită (București: ALL, 2008) 103.

4 Immanuel Kant, *Ideea critică*, 29-31.

5 Immanuel Kant, *Ideea critică*, 32.

6 . Viorel Cernica, *Proiectele filosofiei kantiene* (Iași: Institutul European, 2004), 64-76, 147-164.

7 Mircea Florian, „Immanuel Kant", în Vasile Morar și Nicolae Năstase (ed.), *Filosofie. Analize și interpretări* (Oradea: Antet, 1998) 159-196.

8 Fragmente din Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure,* editia a II-a, traducere de N. Bagdasar și E. Moisuc (București: Editura Științifică, 1969), apud. Alexandru Surdu, *Filosofia modernă. Orientări fundamentale* (București: Paideia, 2002) 291-340.

„Fără sensibilitate, scrie Kant, nu ne-ar fi dat nici un obiect și fără intelect n-ar fi nici unul gândit. Idei fără conținut sunt goale, intuiții fără concepte sunt oarbe".[9]

În plus, Kant considera faptul că opiniile sunt problematice – convingeri asertorice –, în timp ce cunoașterea cuprinde numai enunțuri apodictice. De aceea, metoda folosită de Kant se numește transcendentală sau critică. Spre deosebire de termenul transcendent, care are sens metafizic și înseamnă ce depășește experiența, termenul transcendental are sens epistemologic și vizează nu obiectele, ci cunoașterea acestora, mai precis, o cunoaștere a priori a obiectelor. În același timp, Kant a schimbat sensul platonician al ideilor definite drept modele suprasensibile[10], imuabile, eterne ale lucrurilor particulare, sensibile efemere, atribuindu-le un sens epistemologic.[11]

În schimb, pentru Platon, „lumea ideilor este reală, în timp ce lumea fizică materială care există în spațiu și în timp este aparentă. (...) Lumea sensibilă este o copie palidă a lumii ideilor, o lume de umbre și de păreri ce nu au realitate decât dacă se împărtășesc (teoria participației) din idei, eternele prototipuri ale lucrurilor".[12]

Simultan, Platon subliniază capacitatea omului de a se „mira"[13], de a-și pune întrebări despre cele mai izbitoare evidențe, demonstrând faptul că gândirea implică un nivel ce nu provine din experiență, dar de care depinde relația noastră cu experiența.[14]

Analog reflecției platoniciene, judecata carteziană „Cogito, ergo sum" stipulează faptul că, într-un mod paradoxal, cel care se îndoiește de toate lucrurile, așa cum procedau scepticii, obține totuși o certitudine, anume faptul că nu se poate îndoi de faptul că se îndoiește. Prin urmare, se poate extrage o certitudine din îndoială, care are, asemenea axiomelor din geometrie, proprietatea de a fi adevărată prin evidență, și anume, existența eului cugetător.[15]

În același timp, pentru Descartes, în ele însele, atât intelectul, cât și voința nu pot fi cauza erorilor noastre. Ceea ce ne face să greșim este numai proasta întrebuințare a facultăților amândurora, în exercițiul lor comun. Dacă voința care e cu mult mai întinsă decât intelectul, nu înțelege să se restrângă la limitele acestuia și încearcă să ajungă chiar la lucrurile pe care nu le cunoaștem lămurit, atunci mintea noastră se rătăcește.[16]

„Această concluzie, scrie Descartes, gândesc, deci sunt, este prima și cea mai sigură ce se prezintă celui care își conduce gândurile în ordine".[17]

---

9 Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure* (București: Editura Științifică, 1969) 92, apud. Tomiță Ciulei, *Mic tratat de gnoseologie* (Iași: Lumen, 2009) 311.

10 Pierre Hadot, *Ce este filosofia antică*, traducere de George Bondor și Claudiu Tipuriță (Iași: Polirom, 1997 [1995]) 83-98.

11 Mircea Florian, „Immanuel Kant" în Ion Zalomit, *Principiile și meritele filosofiei lui Kant*, traducere din limba franceză de Maria Michiduță (Craiova: SimArt, 2008) 88-99.

12 A se vedea Mircea Florian, *Îndrumare în filosofie* (București: Editura Științifică, 1992) 77, apud. Grigore Spermezan, *Introducere în gândirea unor mari filosofi*, ediția a II-a (București: Editura Didactică și Pedagogică, 2006) 28-34.

13 Jeanne Hersch, *Mirarea filosofică, Istoria filosofiei europene*, traducere de Drăgan Vasile (București: Humanitas, 1994 [1981]) 28-42.

14 Valentin Mureșan, *Comentariu la Republica lui Platon* (București: Metropol, 2000) 93-99.

15 Alexandru Surdu, *Filosofia modernă*, 27-38.

16 Alexandru Surdu, *Filosofia modernă*, 39-44.

17 René Descartes, *Discurs despre metoda de a ne conduce bine rațiunea și a căuta adevărul în științe*, traducere de Daniela Rovența-Frumușani si Al. Boboc, Note, comentarii și bibliografie de Al. Boboc (București: Editura Academiei, 1990) 82, apud. Tomiță Ciulei, *Mic tratat*, 166.

Cu toate acestea, critica adusă gândirii carteziene privește contingența lui „eu gândesc". Acest „eu gândesc" a început cândva și el nu poate furniza nici o dovadă că va continua să existe neîntrerupt.[18]

> „Căci, scrie Locke, în primul rând, este evident că toți copii și idioții nu au nici cea mai mică idee sau cel mai neînsemnat gând despre ele, și această lipsă este suficientă pentru a desființa acel asentiment universal care trebuie neapărat să însoțească toate adevărurile înnăscute; deoarece mie îmi pare fi aproape o contradicție să se spună că există adevăruri întipărite în suflet de care acesta nu știe sau pe care nu le înțelege; întrucât, întipărirea, dacă înseamnă ceva, nu constă în nimic altceva decât în a face ca anumite adevăruri să fie cunoscute".[19]

În acest sens, „o particularitate importantă a percepției la om este înțelesul ei. Percepând un obiect sau fenomen, îl raportăm la o anumită categorie de obiecte denumite verbal, formulăm aprecieri despre calitatea acestuia. Forma cea mai simplă de înțelegere a obiectului este recunoașterea, respectiv identificarea lui cu un obiect perceput anterior sau diferențierea dintr-o clasă de obiecte relativ asemănătoare. În acțiunea de recunoaștere un rol însemnat îl au cuvintele. Uneori simpla denumire a unui obiect poate evoca imaginile legate de el. Percepția este completată și mijlocită într-o anumită măsură și de cunoștințele dobândite din experiența anterioară".[20]

Spre deosebire de pledoaria pentru *Luminare*, prin intermediul proiectului filosofic intitulat *Spre pacea eternă* – publicat în anul 1795 – Kant își propune să contureze starea excepțională la care trebuie să ajungă relațiile dintre oameni și dintre state.[21] În anii imediat următori, Immanuel Kant a definitivat ideea de maximum, abordată în două mici eseuri: „Înștiințare asupra încheierii apropiate a unui tratat în vederea păcii eterne în filosofie" (*Verkiindigung des nahen Abschlusses eines Traktats zum ewigen Frieden in der Philosophie*, 1796), respectiv „Încercare asupra unor considerații privind optimismul" (*Versuch einiger Betrachtungen liber den Optimismus*, 1799).[22] În ambele eseuri identificăm evoluția ideii de perfectibilitate a lumii – „cea mai bună lume posibilă dată" –, ca rezultat al strădaniei umane.[23]

Pentru înțelegerea mesajului de pace și echitate universală, este important să menționăm faptul că demersul kantian a fost inspirat de pacea de la Basel din 5 aprilie 1795, moment istoric de seamă care marchează, în viziunea lui Kant, soluționarea problemelor dintre Franța și Prusia.[24] Proiectul filosofic kantian al *păcii eterne* a generat un mare impact, devenind una dintre cele mai citite și mai citate lucrări din scrierile lui Immanuel Kant.[25] Editura lui Friedrich Nicolovius a publicat în acel an eseul lui Kant în 2.000 de exemplare, care au fost ulterior suplimentate cu încă 1.500 de exemplare, iar anul următor, editura a publicat o ediție nouă.[26]

Cele două eseuri marchează perioada care încununează drumul spre consacrare a operele filosofului Kant, aspect care evidențiază elaborarea eseurilor politice la scurt timp după finalizarea propriul sistem filosofic reprezentat de *Critica*

---

18 Mircea Flonta, *Cognitio, O introducere critică în problema cunoașterii* (București: ALL, 1994) 78-86.

19 John Locke, *Eseu asupra intelectului omenesc*, vol. I (București: Editura Științifică, 1961) 19-20, apud. Tomiță Ciulei, *Mic tratat*, 217.

20 Tomiță Ciulei, *Mic tratat*, 47.

21 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 5.

22 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 5.

23 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 5.

24 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 7.

25 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 7.

26 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,*7.

rațiunii pure (*Kritik der reinen Vernunft*, 1781 și 1787), *Critica rațiunii practice* (*Kritik der praktischen Vernunft*, 1788), respectiv *Critica facultății de judecată* (*Kritik der Urteilskraft*, 1790).

Scrierile politice ale filosofului Kant sunt elaborate pe fondul simpatiei acestuia față de perioada administrației lui George Washinhton (cel care a conturat cauza americană în revoluția împotriva Angliei), precum și de entuziasmului lui Kant în raport cu Revoluția Franceză.[27] Prin publicarea lucrării în timpul domniei lui Wilhelm al III-lea, Immanuel Kant și-a asumat un risc considerabil, fiindu-i interzis să scrie sau să predea subiecte politice după ce a fost numit iacobin.[28]

În ceea ce privește miza demersului kantian, este important să subliniem faptul că termenul profetic de „pace eternă" este utilizat de filosof pentru prima dată în 1784 pentru a descrie domnia legii internaționale la sfârșitul tuturor războaielor.[29] Sursele de inspirație în privința terminologiei au fost reprezentate de lucrările abatelui de Saint-Pierre care elaborase în cadrul tratatului de diplomație publicat în 1712 – intitulat *Proiect de tratat pentru a aduce pacea eternă în Europa* – un model de strategie politică pacifistă.[30] În aceeași perioadă cu Kant, Bentham pleda pentru instituirea unui tribunal suprem al justiției, pe care îl considera „o condiție indispensabilă a succesului... planului sau spre o pace universală și eternă".[31] Cu toate acestea, Rousseau a fost cel care l-a influențat cel mai mult pe Kant, datorită viziunii cu caracter social asupra păcii eterne.[32]

Din momentul în care individul dobândește conștiința de om social, de cetățean, Rousseau consideră drept o consecință firească instituirea unei legislații prin contract, ca emanație a voinței generale. În viziunea lui Rousseau, împlinirea individului ("pacea cu sine însuși") reprezintă o garanție a păcii generale, „o consecință firească a constituirii de state ideale în întreaga lume".[33] Perspectiva socială propusă de Rousseau contribuie la rezolvarea problemei războiului prin instaurarea unei societăți benefice, menite „să corecteze viciul de principiu al societății reale".[34]

În cazul lui Rousseau, proiectul de instaurare a păcii generale este sortit eșecului, deoarece se bazează pe o prezumție eronată, și anume, întoarcerea la starea naturală, de la care omul s-a îndepărtat.

Spre deosebire de Rousseau, Kant conștientizează lupta permanentă dintre dorințele individuale și legea morală, considerând că aceasta caracterizează „omul în genere și în toate timpurile", motiv pentru care pacea este condiționată de imperativul moral kantian, și anume, necesitatea *existenței unei legi publice internaționale, care să facă parte dintr-un sistem politic internațional*.[35]

Cu toate acestea, la o primă vedere, conceptul de „pace eternă" poate genera interpretări eronate, motiv pentru care Kant însuși a găsit de cuviință să clarifice faptul că el nu a urmărit în cadrul eseului speranța omului obișnuit de a ajunge la starea de prosperitate maximă sau la strategii de conducere a statelor.[36] Pentru a elimina riscul unor astfel de interpretări, Kant tranșează încă de la bun început perspectiva în care plasează problema „păcii eterne", care vizează abilitatea datorită căreia relațiile dintre state au drept scop prevenirea apariției conflictelor și

27 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 8.
28 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 8.
29 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 8.
30 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 9.
31 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 9.
32 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 9.
33 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 9.
34 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 10.
35 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 11.
36 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 18-19.

războaielor.[37] În acest sens, metafora utilizată de Kant – pornind de la desenul satiric pictat pe firma hanului unui hangiu olandez – este exemplificatoare: „pacea eternă" reprezintă singura salvare de la ruinarea „în simbolicul cimitir al popoarelor".[38]

Responsabili pentru instituirea „păcii eterne" sunt politicienii de profesie, care dețin experiența în guvernarea statului. Aceștia trebuie să conceapă, în viziunea lui Kant „un model constituțional, detaliat în articole preliminare, definitive și secrete", care să stea la temelia proiectului „păcii eterne".[39]

Articolele preliminare propuse de Immanuel Kant au drept obiectiv instaurarea unor tratate care să nu poată genera alt război, motiv pentru care acestea trebuie „să nu fie temporare, ci eterne, definitive, neconfundabile cu armistițiile, care nu pun capăt, ci numai suspendă ostilitățile".[40] Urmărind acest obiectiv, tratatele trebuie să dobândească, încă de la începutul redactării acestora, o consistență interioară, fără a se depărta de scopul pentru care au fost alcătuite.[41] Chiar dacă raționamentul urmărit de Kant este, la prima vedere, întemeiat pe o serie de deducții logice, eroarea filosofului constă tocmai în convingerea acestuia că dispozițiile tratatelor se pot aplica pentru o perioadă nelimitată de timp, capabile deopotrivă să anihileze orice încercare a actorilor de a produce perturbări pe scena politică internațională. Kant omite imprevizibilul și schimbările care pot surveni în contextul economic, politic sau social al statelor membre, care pot modifica în mod semnificativ situația în care statele au convenit termenii tratatelor. Mai mult, Kant nu face referire la situația în care un singur stat sau un număr de state refuză să ratifice prevederile Tratatului de pace.

Din acest punct de vedere, filosoful Immanuel Kant repetă greșeala comisă de Platon, Hobbes, Rousseau – gânditori care și-au fundamentat întregul sistem filosofic pornind de la prototipul unui model ideal. În mod concret, Kant nu își pune problema dacă elita politică globală va fi capabilă să redacteze, să negocieze și să stabilească regulile unui tratat universal valabil. Premisa de la care Kant pornește este aceea că liderii politici dispun de experiența și rațiunea necesară pentru a identifica acele prevederi care să garanteze „pacea eternă". Deși nu afirmă în mod explicit, eroarea pe care Kant o comite constă în caracterul moral atribuit politicii și rațiunii. Cu alte cuvinte, Kant neglijează interesul actorilor politici de a-și urmări propriul interes, care poate să devină incompatibil cu interesul general specific idealului „păcii eterne". De altfel, este important să subliniem faptul că de-a lungul timpului, istoria și conflictele politice au contrazis deseori idealul profetic schițat de filosoful Immanuel Kant.

Revenind la articolele preliminare prezentate de Kant, trecem în revistă principiul invocat de filosof potrivit căruia statele trebuie să fie independente, fiind singurele care-și hotărăsc politica internă și externă, fără a putea fi „lăsate moștenire, donate sau vândute".[42] Deși nu afirmă în mod explicit, Kant lasă impresia că un eventual tratat universal va determina, în mod automat, o stagnare a frontierelor deja existente. Problema principală este aceea de a identifica momentul T_0 de la care granițele statelor devin neschimbabile, fără a permite apariția unor state noi sau extinderea celor deja existente.

Paradoxul în care se plasează Kant este acela că statele se manifestă în mod independent într-o lume statică, în care dispun de dreptul de a-și stabili politica internă și externă, însă acest drept nu va determina o schimbare a raporturilor de forțe pe plan intern și extern, pentru că acestea sunt anulate de status quo-ul „păcii

37 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 18-19.
38 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 18-19.
39 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 19.
40 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 19.
41 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 19.
42 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 20.

eterne". Din această perspectivă, principala critică care îi poate fi adusă lui Kant constă în faptul că idealul proiectului instaurării „păcii eterne" reprezintă însăși imaginea „simbolicului cimitir al popoarelor".[43] „Pacea eternă" le oferă statelor o independență aparentă, dar limitată prin faptul că le ucide însăși spiritul și ethosul de a se manifesta pe scena politică internațională. Anularea dinamicii în numele unui ideal contribuie, de fapt, la devalorizarea statelor.

Ținând cont de aceste critici, înțelegem mult mai bine afirmația lui Kant referitoare la „desființarea oricărui mijloc de întreținere a războiului".[44] De vreme ce statele devin „corpuri reci" într-o lume statică, rece, de ce mai au nevoie, asemenea unor oameni să acționeze? Au libertatea de a decide politica externă, dar această libertate devine iluzorie, căci, la limită, au dreptul de a decide să nu mai facă nimic. Statele nu au voie să dețină armate regulate, pentru că astfel ar putea cădea în „ispita" de a declanșa războaie de agresiune... Prin urmare, ideea măreață și tentantă promovată de Kant devine cinică. Într-adevăr, statele nu mai sunt dispuse riscului de a „pieri" în războaie, pentru că prevederile Tratatului universal de „pace eternă" se aplică în mod egal unor state lipsite de „viață"/ statice. În mod ironic, Kant are dreptate: doar corpurile lipsite de viață sunt imbatabile în fața „morții". Doar într-un „cimitir al popoarelor" se poate instaura proiectul unei „păci eterne". De vreme ce nimeni nu va putea ieși din spațiul propriului „cavou", „granițele" vor rămâne aceleași...

O altă sursă a coruperii stării de înțelegere între state este identificată de Kant în rândul datoriilor externe, care se pot transforma în condiționalități la adresa afacerilor externe ale statului îndatorat.[45] Pornind de la această afirmație, identificăm apariția a două arii de dezbatere. Pe de o parte, însăși cunoștințele economice ale filosofului Kant trebuie analizate, pentru a putea înțelege, în prima fază, poziția de pe care acesta se plasează atunci când face referire la situația economică și financiară a statelor. Pe de altă parte, problema la care Kant se referă vizează nivelul de condiționalitate al datoriilor externe al unui stat asupra afacerilor externe. Cu privire la această polemică, Kant se plasează în tabăra celor care susțin că superioritatea economică a unor state vor produce perturbări și dezechilibre sociale și politice, motiv pentru care statele mai puțin dezvoltate vor fi nevoite să se îndatoreze la statele mai bine dezvoltate pentru a reduce creșterea decalajelor de dezvoltare economică.

Pe baza acestui raționament, Kant consideră că îndatorarea reprezintă un act de necesitate, însă ea este însoțită în mod automat de o condiționalitate. Prețul este unul politic, și anume, dependența față de statul care a oferit sprijinul financiar și economic. Soluția este tot una politică: războiul, văzut ca soluție pentru ștergerea datoriei și redefinirea unor noi raporturi de dezvoltare între state. Pe baza acestui raționament, Kant constată că redefinirea permanentă de noi raporturi de dezvoltare între state va conduce la apariția de noi conflicte, motiv pentru care nu se va instaura niciodată pacea între popoare.

În schimb, vulnerabilitatea raționamentului lui Kant o identificăm atunci când filosoful iluminist oferă o interpretare negativă a coalițiilor de state care își propun să declare război unui vecin dezvoltat din punct de vedere financiar, pentru a-și apăra un interes legitim, reprezentat de evitarea falimentului care, în lipsa războiului, se înfățișează ca fiind inevitabil. În primul rând, aspectul pe care Kant îl neglijează este reprezentat de interesul legitim al statelor mai puțin dezvoltate de a accepta „înghețarea" raporturilor de dezvoltare la cel mai minim raport cu putință, în timp ce statele dezvoltate financiar vor urmări să conserve cel mai mare decalaj

43 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 20.
44 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 20.
45 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 20.

de dezvoltare cu putință. În al doilea rând, filosoful iluminist nu ține cont de faptul că acceptarea consensului și ratificarea unui tratat global, nu va conduce la „înghețarea" raporturilor de dezvoltare, pentru că acestea reprezintă o consecință logică și imediată a unei evoluții naturale în traiectoriile de evoluție ale statelor. În al treilea rând, raportul este unul asimetric, pentru că apariția consensului avantajează în mod evident o singură tabără, cea a statelor puternic dezvoltate, care își vor conserva atât statutul de mare putere, cât și decalajul de dezvoltare față de celelalte state, în timp ce cealaltă tabără se plasează, de bunăvoie, în situația susceptibilă de a ajunge, la un moment dat, în situația de faliment. În absența posibilității de a se îndatora, de a forma coaliții și de a declanșa război, statele mai puțin dezvoltate nu mai pot spera la o redefinire a raporturilor financiare și economice.

Ținând cont de aceste critici, propunem următoarea înțelegere a articolului 4 preliminar, după cum urmează: *Afacerile externe al statelor dezvoltate (din punct de vedere economic și financiar) nu trebuie condiționate de datoriile externe ale statelor mai puțin dezvoltate*. Cu alte cuvinte, „cei mari" vor rămâne întotdeauna aceeași și vor beneficia de o poziție de superioritate față de „cei mai mici". Iar acest raport va rămâne neschimbat, fiind garantat de prevederile tratatului care stă la baza proiectului „păcii eterne".

Contrar obiectivelor menționate la începutul eseului, Kant construiește – poate fără să-și dea seama –, un proiect inechitabil. Atribuind din start o valență strict negativă, Immanuel Kant neglijează capacitatea războiului de a redinamiza raporturile și capacitățile statelor implicate, de a redefini decalajele de dezvoltare și de putere. Dacă în plan moral, demersul kantian este unul legitim, pentru că orice război implică în mod automat pierderi umane și financiare, în plan politic, același demers se blochează atunci când impune o schimbare a regulilor la un anumit moment de timp. În timp ce decalajele de dezvoltare s-au format și s-au dezvoltat în urma a numeroase conflicte și războaie, deci într-un context în care pacea s-a instaurat pentru perioade relativ scurte de timp, „pacea eternă" are rolul de a conserva, de fapt, poziția și raporturile dintre state.

Urmând raționamentul kantian, ne putem pune în mod legitim întrebarea dacă răspunsul oferit de Kant reprezintă, de fapt, încercarea târzie de a nu plasa întregul raționament într-o situație paradoxală: „pacea eternă" se poate instaura doar în situația în care statele se vor plasa pe poziții de egalitate (din punct de vedere politic, economic, financiar și social) și vor dispune de ritmuri egale și direcții comune de dezvoltare, însă statele și contextele sunt încă de la început diferite, existând ritmuri și decalaje diferite de dezvoltare, motiv pentru care statele direct avantajate nu vor alege să renunțe la acest avantaj în favoarea celor dezavantajați. „Pacea eternă" are nevoie de „egalitate", iar aceasta nu se poate institui atâta timp cât statele dezvoltate nu renunță la poziția de superioritate în care se plasează în raport cu statele mai puțin dezvoltate. Probabil că filosoful iluminist a anticipat riscul asumării în mod direct a unei asemenea poziții, care s-a dovedit iluzorie și problematică de-a lungul secolului XX, atunci când nazismul și bolșevismul au încercat să reproducă forme asemănătoare ale „păcii eterne". Spre deosebire de demersul kantian, care și-a propus să declare război însăși noțiunii de război, ideologiile care au marcat secolul XX l-au utilizat din plin, pentru a „crea" „pacea" prin distrugerea celor pe care îi considerau inamici. Un alt fel de „pace eternă" se putea institui doar după ce „cei puternici" decideau cine participă sau nu la negocieri... Demers ce îl putem asocia cu jocul de șah în care anumite piese sunt înlăturate. După ce i-ai luat adversarului toate piesele, poți proclama „pacea eternă", pentru că toată tabla îți aparține, pentru totdeauna, de vreme ce cei care îți putea amenința pozițiile au fost scoși în afara jocului...

Vrăjit de propriul proiect al „păcii eterne", Kant începe să redacteze articole preliminare cu un grad din ce în ce mai scăzut de aplicabilitate. Un ultim exemplu

la care facem referire se referă la îndemnarea statelor de a se comporta principial în timpul războiului, fără a face apel la ostilități reciproce: „să nu angajeze asasini, otrăvitori, să nu violeze capitulările, să nu instige la trădare".[46] Kant face apel la încrederea reciprocă a statelor, însă acest pariu este unul riscant, de vreme ce tentația unor state de a trăda încrederea și de a încălca prevederile „contractului social" devine din ce în ce mai mare, datorită faptului că statele respective, se vor situa, fie și pentru o anumită perioadă de timp, într-o poziție de superioritate în raport cu celelalte state.

Principala problemă a lui Kant constă în faptul că urmărește doar plasarea într-o optică morală a inamicului, pe care-l descrie „o persoană morală (doar cu interese politice diferite)".[47] Kant nu reușește să ofere un răspuns credibil la întrebarea privind vocația inamicului de a exista și de a manifesta interese politice diferite, de vreme ce rațiunea „păcii eterne" e de a înlătura existența unor interese politice care să conducă la conflicte și războaie. În mod surprinzător, Kant tratează cu superficialitate „circumferința" intereselor politice ale inamicului, astfel încât tensiunea generată în raport cu interesele celorlalte state să nu genereze ostilități.

La finalul analizei proiectului „păcii eterne" constatăm abilitatea lui Kant de a problematiza atunci când se plasează pe planul ideilor. Principala moștenire a proiectului kantian este reprezentată de ideea universalității drepturilor și libertăților cetățenilor. Argumentația filosofului iluminist se bazează pe următoarele premise, validate de logica rațiunii teoretice, și anume: p1) Într-un stat „A", egalitatea juridică în drepturi și libertăți a tuturor cetățenilor se poate întemeia doar prin intermediul unei legislații cu caracter unic, specifică unei constituții republicane;[48] p2) Aplicând aceeași legislație cu caracter unic prin intermediul unei constituții republicane [identică/asemănătoare] într-un alt stat „B", se asigură egalitatea juridică în drepturi și libertăți pentru cetățenii ambelor state. Cetățenii din statul „A" sunt egali cu cetățenii din statul „B", pentru că dispun de aceleași drepturi și libertăți. Egalitatea în drept este asigurată prin intermediul constituțiilor republicane, deci a unei legislații cu caracter unic; p3) procedeul se repetă în toate celelalte state, moment în care drepturile și libertățile dobândesc un caracter universal, instaurându-se „pacea eternă". Observația pe care dorim să o menționăm constă în faptul că orice limitare a cel puțin a unui drept sau a unei libertăți în cel puțin într-un stat, precum și orice reticență a cel puțin a unui stat de a adopta o constituție republicană [democratică, în limbajul comun al zilelor noastre] va face cu neputință instaurarea „păcii eterne".

Fără a avea pretenția de a epuiza întregul proiect kantian, precum și nici pretenția de a găsi răspunsuri, ci mai degrabă o problematizare pe marginea câtorva articole preliminarii, prin intermediul acestei abordări la nivel micro am încercat să aducem în discuție aplicarea în practică a demersului filosofului iluminist. Concluzia simplă pe care am identificat-o o putem sintetiza după cum urmează: *Ieșirea din minorat presupune din partea omului efortul de a-și utiliza la maximum rațiunea pentru a se lumina, demers care nu este deloc ușor. Ieșirea din starea de război presupune din partea statelor să-și utilizeze la maximum vocația guvernării în interes universal, pentru a putea ajunge, împreună, la „pacea eternă".* Ambele demersuri sunt idealuri pe care asemenea unui Sisif, omul și statul le-au urmărit și le vor urmări în continuare, chiar dacă, probabil, nu le vor atinge niciodată. Căci nu există dramă mai mare pentru om și stat decât să descopere *luminarea* și *pacea*

46 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă*, 21.
47 Rodica Croitoru, „Studiu introductiv" la Immanuel Kant, *Spre pacea eternă*, 21.
48 Rodica Croitoru, "Studiu introductiv" la Immanuel Kant, Spre pacea eternă, 22.

eternă, dincolo de care viața, respectiv guvernarea, și-ar pierde sensul/ vocația de a exista.

articole preliminare în vederea unei păci eterne între state

1. „Niciun tratat de pace nu trebuie validat ca atare, dacă a fost încheiat sub rezerva tacită, care păstrează substanța unui viitor război".[49]
2. „Niciun stat independent (mic sau mare, aici este indiferent) nu trebuie să poală fi dobândit de către alt stat prin succesiune, schimb, vânzare sau donație".[50]
3. „Armatele regulate (miles perpetuus), cu timpul, trebuie desființate complet".[51]
4. „Nu trebuie contractate datorii publice referitoare la afacerile externe ale statului".[52]
5. „Niciun stat nu trebuie să se amestece cu forța în constituția și conducerea altui stat".[53]
6. „Nu trebuie să se permită nici unui stat în timpul războiului astfel de ostilități față de altul, care să facă imposibilă încrederea reciprocă într-o pace viitoare: de acest fel sunt angajarea de asasini (percussores). otrăvitori {venefici}, violarea unei capitulări, instigarea la trădare (perduellio) pentru un stat care se află în război etc.".[54]

articolele definitive in vederea păcii eterne între state

1. „Constituția civilă a fiecărui stat trebuie să fie republican".[55]
2. „Dreptul internațional trebuie să fie întemeiat pe un federalism al statelor libere".[56]
3. „Dreptul cosmopolit trebuie să se limiteze la condițiile ospitalității universale".[57]

BIBLIOGRAFIE

1. Viorel Cernica, *Proiectele filosofiei kantiene*, Iași, Institutul European, 2004.

2. Tomiță Ciulei, *Mic tratat de gnoseologie*, Iași, Lumen, 2009.

3. Mircea Flonta, *Cognitio, O introducere critică în problema cunoașterii*, București, ALL, 1994.

4. Pierre Hadot, *Ce este filosofia antică*, Traducere de George Bondor și Claudiu Tipuriță,. Iași, Polirom, 1997 [1995].

5. Jeanne Hersch, *Mirarea filosofică, Istoria filosofiei europene*, traducere de Drăgan Vasile, Humanitas, București, 1994 [1981].

6. Immanuel Kant, *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?,* german edition essay, Königsberg in Preußen, den 30. Septemb. 1784.

7. Immanuel Kant, *Ideea critică și perspectivele filosofiei moderne*, Traducere de Alexandru BOBOC și Liviu STROIA, București, Paideia, 2000.

8. Immanuel Kant, *Spre pacea eternă, Un proiect filosofic, Înștiințare asupra încheierii apropiate a unui tratat în vederea păcii eterne în filosofie, Încercare asupra unor considerații*

49 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 63.
50 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 64.
51 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 65.
52 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 65.
53 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 66.
54 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 67.
55 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 72.
56 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 78.
57 Immanuel Kant, *Spre pacea eternă,* 84.

privind optimismul, traducere, studiu introductiv, studiu asupra traducerii de Rodica Croitoru, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, ALL, 2008.

9. Vasile Morar și Nicolae Năstase (ed.), *Filosofie. Analize și interpretări*, Oradea, Antet, 1998.

10. Valentin Mureșan, *Comentariu la Republica lui Platon*, București, Metropol, 2000.

11. Grigore Spermezan, *Introducere în gândirea unor mari filosofi*, ediția a II-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2006.

12. Alexandru Surdu, *Filosofia modernă. Orientări fundamentale*, București, Paideia, 2002.

13. Ion Zalomit, *Principiile și meritele filosofiei lui Kant*, traducere din limba franceză Maria Michiduță, Craiova, SimArt, 2008.

Culoarea șofranului: drumului naționalismului hindus spre iliberalism

■ **SILVIU PETRE**
[Independent Researcher]

Abstract

Placed in the middle of controversies, Narendra Modi's rise to prominence sparked numerous reaction both inside India as well as on the international scene. His opponents, frequently reproach his authoritarianism and his links with an extreme brand of Hindu nationalism. On the other side, the plea of his supporters emphasize the new Prime minister's managerial abilities brandished during his twelve years of governance in the state of Gujarat. This article tries to explain the electoral success of the incumbent chief of executive in India along with his party of allegiance- BJP. Here I argue that Modi's triumph is largely explainable through a set of demographic, social, economic and cultural factors persistent throughout the world which also tell us the emergence of other illiberal strongman regimes in countries like: Hungary, Russia or Turkey.
The conclusion draws a warning against the proliferation of aggressive ultranationalism and the reservoirs of intolerance it seems to harbor.

Keywords

India; secularism; Hindu nationalism; Narendra Modi

După o perioadă în care spațiul public global se occidentaliza iar singura posibilitate de atingere a prosperității părea realizabilă în interiorul unui capitalism universal, secularizant, asistăm azi la un proces în sens invers. Mai nou, exaltarea valorilor tradiționale specifice fiecărei culturi sau nativismul, cum îl numesc unii, este o tendință a timpului nostru care poate îmbrăca atât forme moderate cât și pe altele extremiste, intolerante.[1] Să ne gândim numai la pelerinajele sau la prezența motivelor populare românești ori transformarea iei străvechi într-o marcă globală. (Sigur, aici vorbim de fenomene benigne, care nu fac rău.)

În același timp, pe plan politic asistăm la revirimentul unui nou naționalism, adesea intolerant și condensat în sloganuri gen: «țara mea înainte de toate»: America first, Egypt first,

1 Daron Acemoglu, Georgy Egorov, Konstantin Sonin, „A Political Theory of Populism," *The Quarterly Journal of Economics* (2013), 771–805. Ronald F. Inglehart, Pippa Norris, Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash. Faculty Research Working Paper Series, August 2016. Sorin Ioniță, Septimius Pârvu, Otilia Nuțu, Populismul 2.0 și renașterea alternativelor la democrația liberală, Expert Forum, Raport 2017, 1-11 și *passim*.

Russia first, France first cu potențial de multiplicare imprevizibil.[2] După cum notează Zheng Wang, directorul al Centrului pentru Studii ale Păcii și Războiului din New Jersey, acest lucru denotă că mai multe mari puteri nu sunt mulțumite cu actuala lor poziție în sistemul internațional[3] și astfel cer o schimbare.

Cei mai mulți analiști americani se concentrează pe cauzele interne care au dus la victoria actualului supremo de la Casa Albă. Ceea ce aș adăuga este faptul că renașterea noului naționalism nu originează neapărat în America, națiunea ce dă tonul de obicei, cât de la periferia sistemului internațional, având caracterul unui foc de preerie care merge dinspre cei săraci pentru a cuprinde marile puteri în curs de dezvoltare (emergenții) și, într-un final, a-și spune cuvântul în zonele bogate, afluente. Lucru care, de altfel, nu este foarte greu de explicat. Extinderea capitalismului s-a desfășurat dinspre națiunile industrializate (America de Nord, Europa de Vest, Japonia, Australia) către cele situate imediat pe scara dezvoltării, dar care aveau mână de lucru mai ieftină și, eventual, resurse minerale. Când și acestea au devenit poli antreprenoriali la rândul lor (Polonia, India, China, India, tigri asiatici) capitalul s-a mutat mai departe, spre zonele încă și mai sărace (Bangladesh, mai nou Africa: Kenya, Uganda etc). Cum industrializarea din zonele mai sus numite nu a venit la pachet cu incluziunea socială, mulți dintre cei lăsați în urmă de globalizare fie și-au exprimat furia sub forma unei ideologii identitare xenofobe (cu strigăte de genul: *afară cu străinii*, *nu ne vindem țara* șamd), fie au emigrat spre nucleul economic, unde au impus greutăți asupra mecanismelor de protecție socială din: Marea Britanie, Franța, Germania, Olanda, Norvegia, Italia șamd.

Procese similare au avut și au loc în statele occidentale, unde multe zone s-au industrializat, oferind peisaje dezolante ochiului. Partidele populiste ale acestor națiuni, marginalizate prin anii 1990-2000 și luate în derizoriu, câștigă acum alegeri și pun probleme partidelor tradiționale. Chiar dacă e poate bolovănoasă și nestilizată, retorica lor pune diacriticele furiei grupurilor de șomeri, marginali și înstrăinați.

Acestea fiind spuse, vedem un prezent marcat de radicalismul determinat economic. Fanatismul religios sau cel ideologic sunt instrumente la care oamenii apelează pentru a-și explica situația și a o rezolva!

Odată ce am descris cadrul general, ne vom îndrepta atenția spre o zonă mai puțin sensibilă publicului românesc: spațiul sud-asiatic, anume fenomenul Hindutva. Pe scurt, acesta se referă la credința că hinduismul reprezintă prima și cea mai bogată civilizație a lumii din care originează toate celelelalte. Respectivei credințe i se asociază și un program politic- acela de a transforma India într-un tărâm omogen din punct de vedere cultural și confesional. În format blând, acest lucru înseamnă ca minoritățile religioase (musulmani, în primul rând, apoi sikh-și, creștini, evrei, zoroastrieni, animiști șamd) să își adapteze stilul de viață mainstreamului hindus căreia să îi recunoască întâietatea. În format tare, extins, același program politic înseamnă nici mai mult nici mai puțin decât convertirea la hinduism a tuturor locuitorilor din India.

Articolul prezent își desfășoară argumentele în patru părți: I prima va trece în revistă istoria intelectuală și faptică a Hindutva; partea a II-a va poposi în prezent pentru a încerca să explice resorturile triumfului lui Narendra Modi și constelației politice care îl susține; cea de-a III-a va încerca să răspundă dacă actuala administrație de la New Delhi produce violență la nivel intern; a IV-a și ultima parte va articula concluziile și limitele studiului.

---

2 „Trump's world. The new nationalism," *The Economist*, Nov 19th 2016

3 Zheng Wang, „The New Nationalism: ‚Make My Country Great Again,'" *The Diplomat*, May 10, 2016

I. Hinduismul politic: când istoriografia este pusă în slujba istoriei

Istoria intelectuală a Hindutva începe undeva la sfârșitul secolului XVIII și începutul celui următor, XIX, fiind contemporană Romantismului european. Mai întâi trebuie spus că ceea ce noi occidentalii numim hinduism nu este nicidecum o religie unificată, cu un singur text sacru și un conducător suprem deasupra ei. Deși sunt câteva mari zeități vehiculate (Brahma, Vishnu, Shiva, Kali, Ganesh) panteonul este cu mult mai vast și adună numeroase zeități locale, semnificante doar pentru câte o comunitate, nicidecum la nivel național. De aici aserțiunea lui Mahatma Gandhi despre India ca fiind țara cu „două milioane de zei". Conform istoricului Romila Thapar, ar trebui să vorbim mai degrabă decât de o *ortopraxie* (efectuare corectă a ritualurilor) decât de o ortodoxie.[4] Când însă francezii și, mai ales, britanicii au venit să colonizeze zona, ei au perceput tot acest ecosistem mistic drept <Altul> lor, un politeism bine sudat opus creștinismului de acasă.

Tot francezii și britanicii prin nume lui: Abraham Hyacinthe Anquetil-Duperron, Sir William Jones, Sir Charles Wilkins, Horace Wilson, James Prinsep au tradus textele sacre în limbile de circulație europeană, deschizând fascinatia vesticilor față de cosmosul simbolic al Asiei de Sud.

Drept răspuns, elitele indiene au început să se gândească la o reformă a hinduismului, astfel încât acesta să se prezinte ca un sistem de credințe unificate, similar creștinismului și astfel să contribuie la emanciparea propriilor conaționali. În cadrul acestui fenomen de renaștere devine important numele lui **Ram Mohan Roy** (scris și Rammouhoun Roy) 1772-1833.[5] Reformator religios, el creează în 1828 la Calcutta Brahmo Samaj = Societatea lui Dumnezeu. Scopul era acela de a milita pentru eliminarea unor obiceiuri precum: separarea dintre caste ori *sati*- arderea văduvei alături de soțul mort, indiferent de dorința ei.

Printre urmașii săi, exponenți ai unei culturi racordate la patrimoniul universal se numără familia Tagore.

Ceva mai târziu, în aprilie 1875, **Dayananda Saraswati** creează Arya Samaj = Societatea nobililor. Aceasta împărtășea entuziasmul reformator al celor de la Brahmo Samaj, dar considera autoritatea Vedelor supremă și infailibilă, respingând alte influențe. În plus, era mult mai refractară la influența britanică. Arya Samaj s-a răspândit în numeroase locuri, acolo unde existau comunități de indieni, din Suriname în Africa de Sud.[6]

---

4 Romila Thapar, „Secularism History and Contemporary Politics in India," pp.191-208 în Anuradha Dingwaney Needham, Rajeswari Sunder Rajan (ed), *The Crisis of Secularism in India*, Duke University Press, 2007, p.193

5 Prin analogie cu spațiul românesc, figura lui Roy ar putea fi comparată cu cele ale lui Ioan Inochentie Micu-Klein sau Samuel Micu Klein. Ram Mohan nu a rămas o figură redusă la propria limbă, celebritatea sa extinzându-se până în Europa și Statele Unite. De asemenea, a corespondat cu figuri contemporane ilustre, cum era filosoful englez Jeremy Bentham. Pentru o descriere a vieții sale a se vedea: C. A. Bayly, *Recovering Liberties: Indian Thought in the Age of Liberalism and Empire*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 42-72, esp. 56-58. Modern Indian Political Thought. BA Political Science, Core Course, VI Semester, University of Calicut, Kerala, 2013, 6-9 și *passim*.
În 1988 regizorul Shyam Benegal a realizat un serial de 53 de episoade: Bharat Ek Khoj inspirat de lucrarea lui Jawaharlal Nehru, The discovery of India. Pentru episodul dedicat lui Ram Mohan Roy vezi: The Bengal Renaissance and Raja Rammohun Roy, https://www.youtube.com/watch?v=KIgleok-G2s (accesat ultima dată 12 decembrie 2017)

6 R.K. Pruthi, *Arya Samaj and Indian Civilization*, (New Delhi: Discovery Publishing House, 2004). Vinay Lal and Goolam Vahed, „Hinduism in South Africa: Caste, Ethnicity, and Invented Traditions,1860-Present", *J Sociology Soc Anth*, 4(1-2): 1-15 (2013)

Simplificând, cele două societăți vor însămânța mai multe mișcări politice valabile până azi, fiecare cu o altă viziune asupra țării. Brahmo Samaj a legitimat apariția Partidului Congresului în perspectivă căruia India trebuie să continue ca națiune seculară. Arya Samaj a legitimat nașterea mai multor formațiuni exclusiviste ce militează pentru hinduizarea Indiei.

Torța ideologică a fost dusă mai departe într-un nou secol de numele lui: **Swami Vivekananda** (1863-1902), **VD Savarkar** (1883-1966) și **Dr. Keshav Baliram Hedgewar** (1889-1940). Vivekananda, cunoscut Vestului drept filosof, omagiat în ultimii ani chiar de președintele Obama,[7] a fost un patriot fervent.[8] Damodar Savarkar a apucat să trăiască mult și după obținerea Independenței din 1947 fiind chiar acuzat de a instigarea asasinării lui Mahatma Gandhi, dar in cele din urmă a fost achitat.[9'10] (Despre el ar mai trebui menționat că naționalismul său era unul cultural, nu religios, autorul în cauză fiind ateu.[11])

Hedgewar a fost cel care a creat în 1925 RSS- **Rashtriya Swayamsewak Sangh** (Comitetul Național al Voluntarilor) corp militant, dacă nu chiar paramilitar a cărui aripă politică va deveni actualul BJP. Un deceniu mai târziu, în 1936 apare și **Rashtra Sevika Samiti** (Comitetul Național al Femeilor Voluntare) sub oblăduirea lui **Laxmibai Kelkar**. Ideea înființării unei aripi a femeilor hinduiste data de mai demult, dar conservatorismul lui Hedgewar l-a determinat să se opună lui Kelkar la început.[12]

Un aspect deosebit de important și, din păcate, de puțini cunoscut, este rendezvous-ul ideologic dintre extrema hindusă și fascismul european din anii 1930-40.

În speță național-socialismul a flirtat puternic cu ideea întoarcerii la o patrie imaginară, mitică și pură a Arienilor. Pentru Hitler și acoliții săi, leagănul civilizației ariene primare se găsea undeva în Orient, cel mai probabil în India sau Himalaya.[13]

---

7 Remarks by the President to the Joint Session of the Indian Parliament in New Delhi, India, The White House Office of the Press Secretary, November 08, 2010. Vezi live pe: Obama Speech On Swami Vivekanand, https://www.youtube.com/watch?v=18iK94DmQm4

8 HT Correspondent, Swami Vivekananda, „A 'youngster from India won over the world'", *Hindustan Times*, Sep 11, 2017. Nilanjan Mukhopadhyay, „PM Modi highlights Swamiji's vision and ideas keeping new voters of 2019 in mind," *Economic Times*, Sep 13, 2017

Un blog naționalist care îl elogiază pe Vivekananda este următorul: „Swami Vivekananda's cultural nationalism" – Express Features, December 7, 2013, https://bharatabharati.wordpress.com/2013/12/07/swami-vivekanandas-cultural-nationalism-vedanta-kesari/ (accesat 25 decembrie 2017, ora 11:56 am)

9 Pentru o biografie elogioasă a doctorului Sarvarkar a se vedea: Bhawan Singh Rana, *Veer Vinayak Damodar Savarkar: An Immortal Revolutionary of India*, (New Delhi: Diamond Pocket Books Pvt Ltd, 2016)

10 Pentru felul în care aceste trei figuri se integrează în povestea mai largă a naționalismului hindus a se vedea: Sikata, Banerjee, *Make Me a Man!: Masculinity, Hinduism, and Nationalism in India*, (New York: State University of New York Press, 2005)

11 Ashis Nandy, The Demonic and the Seductive in Religious Nationalism: Vinayak Damodar Savarkar and the Rites of Exorcism in Secularizing South, Working Paper No. 44, February 2009

12 Pentru o analiză minuțioasă a tipurilor de naționalism din Indiaconsultă: Ashutosh Varshney, „Contested Meanings: India's National Identity, Hindu Nationalism, and the Politics of Anxiety", *Daedalus*, Vol. 122, No. 3, Reconstructing Nations and States (Summer, 1993), 227-261

13 Influențele culturale dintre spațiul germanic și cel sud-asiatic sunt vechi și reciproce. De-a lungul secolelor, poeții germani au fost marcați de miturile Persiei și Indiei ca și de producțiile literare venite din arealele respective. Arthur F.J.Remy, *The Influence of India and Persia on the Poetry of Germany*, (Columbia: The Columbia University Press, 1901). În secolul XIX interesul s-a intensificat odată cu gânditori ca Herder, Hegel, Schlegel, Schopenhauer ori Nietzsche. Pentru un studiu deosebit de amănunțit pe această speță vezi Robert C.Cowan, *The Indo-German Identification.*Reconciling *South Asian Origins and European Destinies, 1765-1885,* (Rochester, New York: Camden House, 2010). De același autor „Re-Orientalism: German Indology Studies Beyond Gadamer and Foucault". Introduction: New Models for Indo- German Scholarship Within the Critical Reappraisal of Orientalism," *The Comparatist*, (2010): 47-62

În sens invers, cercetătorii Carsten Wieland și Tobias Delfs vorbesc despre înrâurirea avută de romanticii germani asupra lui VD Savarkar și Golvalkar. Michael Dusche, „Origins of Ethnic

Odată trasat un astfel de arc cultural geografic, două personalități au întruchipat sincretismul atari mistic: **Subhas Chandra Bose** (1897-1945) și **Savitri Devi** (1905-1982). Primul a fost un revoluționar indian. Inițial acolit al lui Gandhi și frecvent al întâlnirilor din Partidul Congresului, el se va dezice de calea non-violenței favorizate de Gandhi (ahimsa) promovând instrumentul armat. Pentru a-și atinge scopurile a fugit în URSS ca să ceară ajutorul lui Stalin contra britanicilor și, mai apoi, în Europa lui Mussolini și Hitler. Aceștia doi din urmă l-au tolerat ca pe un văr ideologic mai îndepărtat dar nesemnificativ. Folosindu-se de prizonierii indieni prezenți în rândurile forțelor britanice, se va crea INA- Indian National Army. Pe ultima parte a războiului, văzând că regimurile totalitare europene nu îi acordă ajutorul mult sperat a luat avionul spre Japonia, sperând că acolo i se va acorda mai mult credit. Avionul său a fost doborât undeva deasupra Taiwanului în august 1945. Ultimele sale clipe rămân învăluite în mister și descrise de două scenarii posibile: 1) fie a murit în urmă impactului, fie 2) a fost torturat de britanici. Bose sau Netaji –*iubit conducător*- este azi supraviețuit de către fiica sa, Anita Pfaff, profesoară de literatură provenită din relația cu o austriacă.[14]

Actualul premier indian a folosit în campania s-a unul dintre sloganurile care i-au aparținut fostului luptător pentru independență: „Tum mujhe khoon do, main tumhe azadi doonga." (*Dați-mi sângele vostru și eu vă voi da libertatea*.)[15] În octombrie 2015, N.Modi a primit la reședința sa 50 dintre urmașii fostului conducător al INA.[16] Pe 23 ianuarie 2017, când s-au împlinit 120 de la nașterea lui Netaji, iubitul conducător- cum i se spune lui Bose, Modi l-a omagiat, descriindu-l ca pe un „mare intelectual" mereu preocupat de „secțiunile marginalizate ale societății."[17]

Cealaltă biografie este a lui *Maximiani Portaz*, grecoaică emigrată în Franța ca urmare a Primului război mondial. Considerând că patria sa fusese distrusă de către puterile occidentale, Portaz va deveni adepta unei filosofii anti-moderniste, anti-creștine, păgâne. În anii 1930 studiile sale de istorie o vor duce în India unde și-a luat numele de Savitri Devi. Soțul său indian, dr. Asit Mukherjee, va da informații preluate de la diferiți britanici către adepții lui Chandra Bose care se aflau în Burma.[18] Devi va rămâne pe tărâm sud-asiatic până după 1945 când se va întoarce în Europa. Loc în care va trăi o viață peripatetică, intrând în contact cu foști naziști sau adepții ai noii extreme drepte pentru a-și satisface nevoia după utopia ariană.[19]

Nationalism in Germany and Repercussions in India", *Economic & Political Weekly*, vol. xlv no. 22, May 29, 2010 37-46, esp. 45

14 Declasificarea arhivelor, adică atât a unui raport întocmit de japonezi în 1956 cât și a altor documente deținute de indieni, Bose a murit într-un accident din cauza arsurilor, iar corpul său a fost cremat pe 22 august 1945. „Netaji Subhas Chandra Bose died in plane crash in Taiwan, says 60-year-old Japanese report", *India today*, November 30, 1999. Indrajit Kundu, „Did Subhash Chandra Bose die in 1945 plane crash? Modi govt says yes in RTI reply; Netaji's kin see red", *India today*, May 31, 2017.

Ecranizarea poveștii sale, din 2005, se poate vedea aici: Bose : The Forgotten Hero Full Movie | Hindi Movies 2017 Full Movie, https://www.youtube.com/watch?v=6x1qarRE0VE (accesat 17 decembrie 2017)

15 Sourabh Gupta, „What's common to Narendra Modi and Subhas Chandra Bose?" *India today*, May 2, 2014

16 „PM Modi to meet Netaji Subhas Chandra Bose's family members", *India today*, October 13, 2015

17 FP Staff, „Narendra Modi salutes Netaji Bose on his birth anniversary, calls him ‚a great intellectual'", *First Post*, Jan 23, 2017

18 Aatreyee Dhar, „Savitri Devi: The Indian Neo Nazi Who Thought Hitler Was A Vishnu Avatar Born To End The Kaliyug", *ED Times*, November 3, 2017

19 O biografie clasică este aceasta: Nicholas Goodrick-Clarke, *Hitler's priestess. Savitri Devi, the Hindu-Aryan Myth, and Neo-Nazism*, (New York: New York University Press, 1998).

Despre ventilarea numelui său de către extrema dreaptă contemporană mai ales pe diferite bloguri de gen din Grecia ale mișcării Golden Dawn vezi: Savitri Devi: „The mystical fascist being resurrected by the alt-right," BBC, 29 October 2017

Reîntorcându-ne la subiect, mai trebuie adăugat că istoria Hindutva post-Independență a stat mai degrabă în hibernare, atâta timp cât Partidul Congresului și dinastia Gandhi-Nehru au dominat eșhicherul politic. BJP-ul : Bharata Jainata Party (Partidul Național Indian) s-a format târziu, pe născut pe 6 aprilie 1980, începându-și ascensiunea pe finele decadei. Greșelile făcute de Indira și de fiul ei, Rahul Gandhi, marile scandaluri de corupție, totul pe fundalul împotmolirii economice, au făcut din BJP o alternativă viabilă.

Succesiunea la putere a avut un parcurs dialectic, dacă putem spune astfel. Cum așa? Deși secular, Congresul a sprijinit diferite mișcări extremist religioase sau ideologice precum Akali Dal (organizație separatistă sikh ce visa un stat separat în Punjab- 'Khalistan') sau pe Tigri Tamilii. Chiar dinainte ca războiul civil din Sri Lanka să izbucnească, serviciile secrete indiene (RAW- Research Analysis Wing) au oferit Tigrilor tabere de antrenament, muniție și echipament. Se spera că astfel îl vor presa pe șeful de la Colombo, Premadasa să fie mai docil față de ingerințele venite de la New Delhi.[20]

Astfel de acțiuni vor inflama opinia publică indiană făcând-o permeabilă față de revenirea religiei în discursul politic. Factorilor polici trebuie să li se adauge și cei geo-politici. Anume: finele Războiului Rece a făcut loc revirimentului naționalismului, tribalismului în multe puncte de pe harta lumii. Articolul din 1993 al lui Samuel Huntington nu era o voce care striga în deșert, ci se înscria în tonalitatea epocii.[21]

În India, fanatismul religios este deschis de insurgența din Kashmir (1990-1991) dar, mai ales și mai vizibil de distrugerea moscheii Babri Mashid (6 decembrie 1992). Făptașii, exaltați hinduși credeau că pe locul ei se născuse Zeul Rama (Ram Janmabhoomi), iar prezența unui locaș de cult islamic reprezenta un sacrilegiu.

Venirea la putere în aceeași decadă a guvernului BJP condus de premierul Atal Bihari Vajpaee marchează un nou vârf de tensiune cu Pakistanul precum și afirmarea Indiei ca putere nucleară în urma testelor efectuate în mai 1998. Tot pe timpul guvernării BJP, în Gujarat unde era guvernator actualul prim-ministru, Narendra Modi, în 2002, a avut loc o ciocnire deosebit de sângeroasă între hinduși și musulmani.

Perioada respectivă a mai fost marcată de rescrierea manualelor de istorie și diferite alte acțiuni menite a șofraniza (***soffranisation***) sfera publică. Șofranul de pe steagul Indiei îi denotează pe hinduși, iar reprezentanții lor cei mai radicali, în speță membri RSS utilizează un steag monocolor portocaliu.

II.1. Cheia victoriei lui Modi

Acumulând o bogată experiență ca guvernator (chief-minister, în terminologia oficială) al statului Gujarat, Modi (1950-) s-a prezentat ca o poveste de succes. Deși mult mai în vârstă decât oponentul său, Rahul Gandhi, nepotul Indirei și fiul lui Rajiv, Modi a apărut mult mai credibil în fața alegătorilor. Comparând în fața un public de altminteri tânăr (20+ ani), și-a adjudecat funcția supremă în stat. Presa domestică la fel ca și cea internațională a privit ascensiunea lui cu multă îngrijorare. Partidul din care provine la fel ca și episodul Gujarat 2002 dădea de înțeles că în fruntea celei mai populate democrații se va instaura un extremist. Prezența altor

20 Trece dincolo de necesitățile articolului de față a trata problema in extenso. Pentru o aprofundare a acestei spețe vezi: Sankaran Krishna, *Postcolonial Insecurities: India, Sri Lanka, and the Question of Nationhood* (Minnesota: University of Minnesota Press, 1999)

21 Scrierile lui Huntington au fost preluate de către adepții Hindutva. Vezi: Vasanthi Raman, *The Warp and the Weft: Community and Gender Identity Among the Banaras Weavers*, (New York: Routledge, 2010), 1-2 și *passim*

lideri ultra-naționaliști & revanșarzi cu agendă militaristă (Vladimir Putin, Erdogan, Xi Jinping, Shinzo Abe) a evocat amintirea anilor 1930.

Chiar dacă ideologia formațiunii din care provine se găsește pe contra-sens cu pluralismul, Narendra Modi a avut grijă să se prezinte în termeni manageriali, iară nu religioși. Sloganurile sale: „***Mai puțin stat, mai multă guvernare***" și „***Mai puțină birocrație, mai multe covoare roșii***" (Less red tape, more red carpets) au o textură reaganistă (a se vedea motto-ul: <Guvernul este problema, nu soluția> din anii '80).[22]

Dincolo de influența dinamicii internaționale, factorii interni au fost cei hotărâtori: 1) scandalurile de corupție care au inundat guvernul Manmohan Singh (perceput ca un om cinstit dar slab și subjugat Soniei Gandhi, șefa Partidului Congresului); 2) controversele din jurul unor personaje-cheie ale Congresului ca și 3) lipsa programelor credibile din campania lui Rahul Gandhi au acordat victoria lui Modi.[23]

La trei ani de la câștigarea alegerilor generale, analiștii se întreabă ce a adus în plus șeful de stat de pe Rashina Hill.

În cele ce urmează vom reflecta la bilanțul actualei administrații și la cauzele victorie sale.

II.2. Narendra Modi și actuala față a Indiei

În subcapitolul de mai sus am examinat cauzele geopolitice ale victoriei din 2014, dar nu am explicat de ce societatea indiană a devenit permeabilă pentru mesajul lui Narendra Modi. Acum este momentul să mărim rezoluția și să apropiem lupa analitică de detaliile sociale, economice, demografice și culturale.

II.2.1. Deși o țară remarcabilă de tânără prin comparație cu China (vârsta medie 35 de ani) sau Europa (40 de ani) ori Japonia (42+), rămâne un loc în care bătrânețea este foarte respectată. Mulți dintre oamenii oamenii politici de astăzi, atât la nivel central cât și local plonjează bine în rândurile vârstei a 3-a. Media de vârstă a politicienilor se învârte în jurul la 65 de ani.[24] Istoria postindependență pare să ofere alternarea dintre câte un premier tânăr și altul la senior: Nehru (58 de ani în 1947); Lal Bahadur Shastri, urmașul său în funcție: 60 de ani în 1964; Indira Gandhi: 49 de ani în 1966; longevivul Morarji Desai: 81 de ani în 1977; Chaudhary Charan Singh, urmașul lui Desai: 77 de ani în 1979; Indira Gandhi la al doilea mandat: 63 de ani (din 1980 în 1984); Rajiv Gandhi: 40 de ani în 1984; Atal Biharee Vajpaee: 75 în 1998; Manmohan Singh: 72 de ani în 2004. Când a depus jurământul pentru un al doilea mandat, Singh avea 76 de ani iar media de vârstă a celor 19 miniștri din cabinetul să era de 64 de ani.[25]

Un articol al Washington Post nota că din cei 543 de membri ai legislativului, 147 aveau 45 de ani și mai puțin la nivel de 2009.[26] Narendra Modi avea 63 de ani la momentul asumării funcției și exprima o energie debordantă călită prin yoga și un stil de viață cumpătat.

---

22 Cel puțin câteva analize au văzut în schimbarea de gardă de la New Delhi imagistica unui Ronald Reagan redivivus: Allan Meltzer, „Ronald Reagan Is Alive in India," *Real Clear Politics*, June 2, 2014. Kenneth Rapoza, „Republicans Think India's Narendra Modi Is New Reagan," *Forbes*, August 6 2014. Dhiraj Nayyar, „Differences between Narendra Modi and Ronald Reagan are telling," *Livemint*, October 01 2014. Lawrence Solomon, „Narendra Modi's muscular free market," *Financial Post*, 16 April 2015

23 „5 reasons for the Congress's defeat," *Rediff*, May 16, 2014. Shamni Pande, „Just the Right Image. This case study looks at the strategy and tactics behind the creation of Brand Modi," *Business Today*, June 8, 2014. Sandip Roy, „The epic fail of 2014: The year of Rahul Gandhi in 5 key moments,"*First Post*, 30 Dec, 2014

24 Alys Francis, „Are India's young leaders making a mark?" BBC, 15 May 2014

25 Rama Lakshmi, „A Younger Generation Changes the Face of India's Legislature," *Washington Post*, May 23, 2009

26 Lakshmi, „A Younger Generation"

Un articol din The Diplomat remarca gerontocrația ce caracterizează democrația indiană fără a oferi însă un răspuns de sine stătător.[27]

Un altul din The Economist oferea un grafic ce arată că gerontocrația pare să fie o dimensiune a multor țări în curs de dezvoltare și mai puțin una a națiunilor dezvoltate unde ecartul dintre vârsta medie a populației și cea a conducătorilor este mai apropiat:

Vârstele conducătorilor și ai celor conduși în diferite țări ale mapamondului

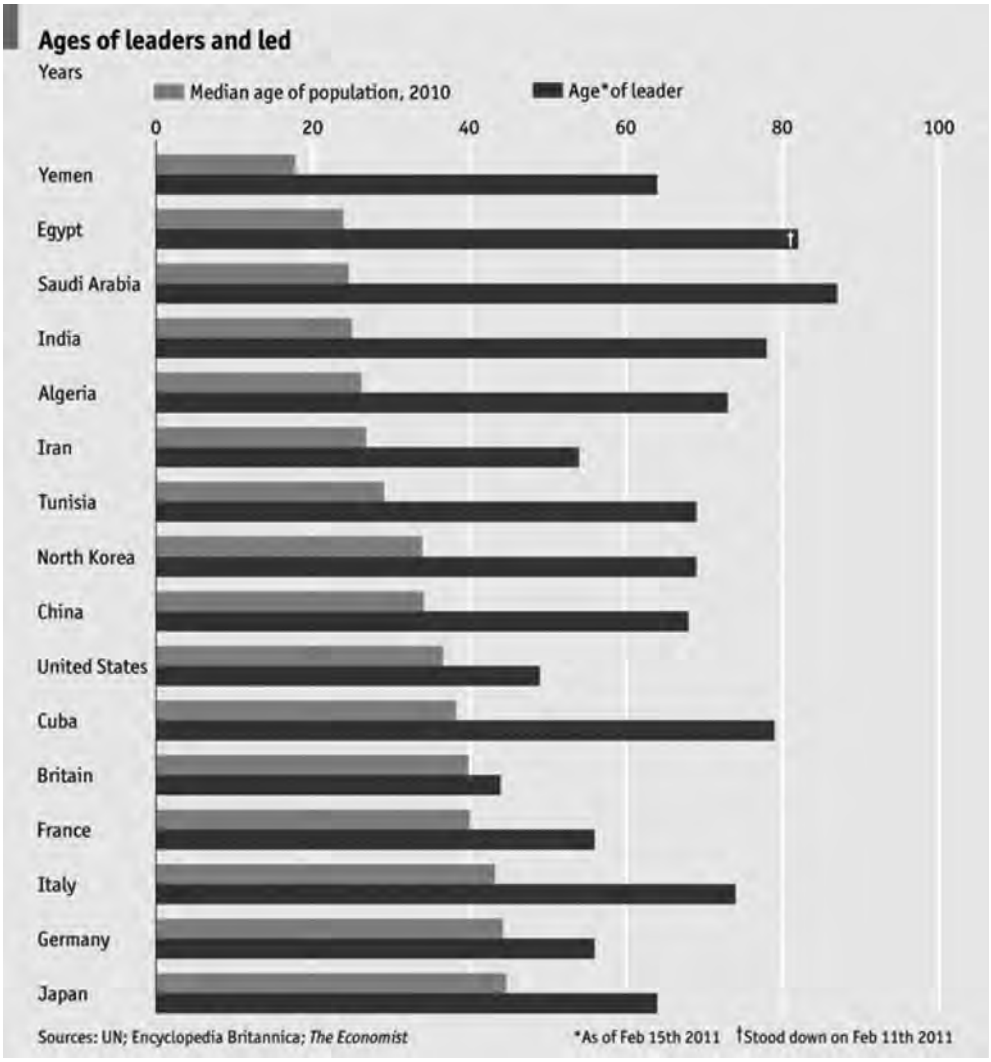

Sursa: „Gerontocracy. Does the difference between the age of a country's people and its leader matter?" *The Economist*, Feb 15th 2011

Dar nici cei de la the Economist nu avansau pe calea explicației mulțmindu-se cu o descriere statistică.

27 Ankit Panda, „Indian Geronotocracy: Why Are Indian Leaders So Old?" *The Diplomat*, December 24, 2013

În studiul de față avansez două potențiale cauze ale victoriei BJP din vara lui 2014:

a) Cultura& religia. Multe dintre societățile pe care le numim emergente sau în curs de dezvoltare sunt încă foarte tradiționale, bazate pe familie și pe conviețuirea cu vârstnicii. Inclusiv în politică. Acolo unde dinastiile și nepotismul s-au înrădăcinat în practica de zi cu zi, sângele proaspăteste mai greu de acceptat. Bătrânii partidelor și baronii locali sunt filtrele prin care trebuie să treacă aspiranții, cei care vor deveni politicienii de mâine.

b) Educația & economia. Generațiile de azi sunt mai educate decât cele de ieri, iar obținerea unei diplome de facultate (la toate cele trei stadii: licență, master, doctorat) reprezintă adesea o condiție fără de care nu se mai poate obține o slujbă bine plătită și prestigioasă. Atragerea celor mai buni studenți stimulează instituțiile de învățământ să gândească corporat și să acorde o atentie teribilă reclamei, PR-ului. În același timp educația și piața muncii nu sunt întotdeauna conectate, așa că frustrarea de a-ți găsi un loc de muncă în pofida deținerii unei diplome nu mai este un accident. În plus, costurile vieții au crescutè pe cale de consecință, mulți mileniali (oameni născuți între 1982-1985) tind să trăiască cu părinții până la vârste mai înaintate decât în trecut.[28]

Tema șomajului în rândul tinerilor ar putea deveni punctul de pornire al unui articol de sine stătător. Numeroase analize din zona sociologiei muncii s-au preocupat în ultimii ani de integrarea persoanelor din intervalul 15-24 de ani pe piața slujbelor.[29] Conform unui raport colectiv scris sub oblăduirea Băncii Mondiale, se estima că, la nivelul anului 2014, din 200 de milioane de șomeri la nivel global, circa 37% dintre ani (adică 73 de milioane) se aflau în intervalul de vârstă tocmai menționat. Cifră care însemna de trei ori mai mult decât șomajul din rândul persoanelor adulte (24-55 de ani). Pentru același an 2014, raportul plasa cele mai mari procentaje de neangajați tineri în Orientul Mijlociu și Africa de Nord (8,2%, creștere de la 7,6% în 2012), Zona Asia de Sud-Esti și Pacific (de la 12,7% în 2012 la 13,6% în 2014). Scăderea numărului de șomeri tineri s-a petrecut în Europa Centrală și de Est, spațiul CSI, zona Commonwealthului și Asia de Sud (9,6%).[30]

Survolul statisticilor prezentate pare îmbucurător pentru India. Tabloul este însă ceva mai pestriț. Așadar, pentru a vorbi de piața muncii indiene nu trebuie să împărțim doar două categorii: salariații vs non-salariații; angajații vs non-angajații. Mulți tineri, mai ales dacă nu au educație superioară lucrează ca zilieri, deci nu au un aranjament stabil. Alții pur și simplu sunt în categoria numita NEETs (*not in employment, education or training*). Dacă îi luăm și pe aștia întru considerare, rezoluția analitică se mărește și ne oferă alt diagnostic. Un articol din The Economist, numit 'Generation jobless' calculează și efectivul NEETs, după cum se poate vedea:

---

28 Dipti Vaid Dedhia, „Here's Why It's Not Weird for Indian Men to Live at Home With Mom and Dad," *The Huffington Post*, 11/07/2014
Patricia Garcia, „Millennials Are Living With Their Parents More Than With Anyone Else," *Vogue*, May 25, 2016. „Why Are So Many Young Adults Living With Their Parents? Bella DePaulo, „There's a reason you haven't heard," *Psychology Today*, May 26, 2016. Collin Rodrigues, „Why most Indian men like living with their parents after marriage," *Hindustan Times*, Apr 30, 2015

29 Hanan Morsy, „Scarred Generation", *Finance & Development*, 49 1 (March 2012). Arpita Mukherjee, Avantika Kapoor, „Is India on the Verge of an Unemployment Crisis?" *The National Interest*, June 5, 2017

30 Gianni Rosas, „In Search of Benchmarks for Quality Internships" în Youth Civic Engagement, United Nations, World Youth Report, 2016, 36-47, esp. 36. Cifra totală a șomerilor tineri a scăzut comparativ cu 2009, de la 81 de milioane. Gough, Katherine V.; Thilde Langevang; George Owusu „Youth employment in a globalising world". *International Development Planning Review*, 35 (2) (2013): 91

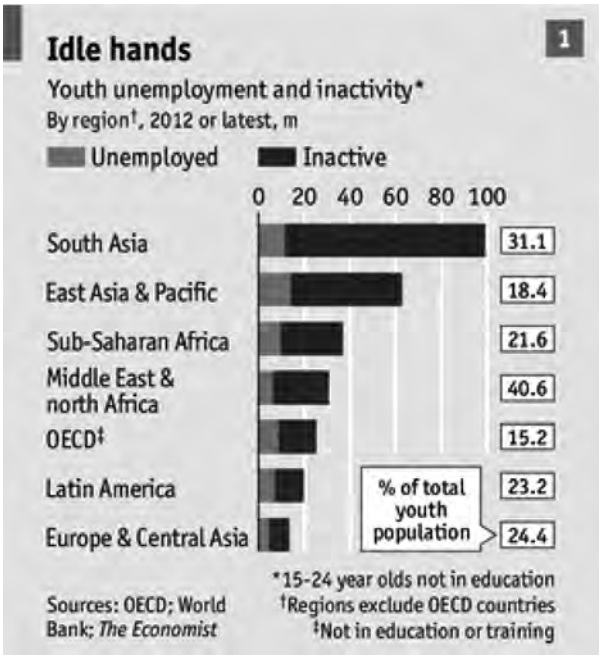

Sursa: „Generation jobless," *The Economist*, 27 April 2013

Un alt grafic defalchează șomajul în rândul tinerilor pe distincția: bărbați-femei și urban-rural:

Șomajul în rândul tinerilor 2009-2010

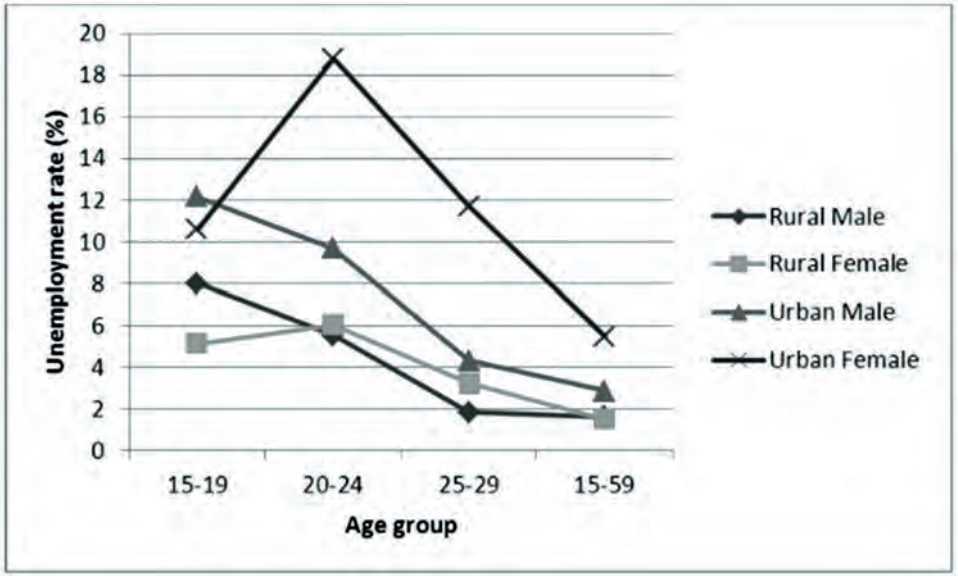

Sursa: Arup Mitra and Sher Verick, „Youth employment and unemployment: an Indian perspective", ILO Asia-Pacific Working Paper Seris, March 2013, 3

Cum șomajul pentru intervalul de vârstă 15-24 s-a menținut la 9-10% pentru cea mai mare parte a mandatului Congresului (2004-2014), fiind dureros mai ales pentru tinerele femei,[31] votul dat BJP-ului în 2014 se explică.

Cele două motive mai sus expuse nu epuizează fenomenul dar ne ilustrează de ce politica indiană și nu numai menține în continuare aspecte gerontocratice.

II.2.2. O altă trăsătură a vremurile de azi este delegitimarea politicienilor tradiționali. A oamenilor care și-au făcut din loialitatea față de partid o carieră în sine.[32] Vedem cum peste tot în lume publicul dorește figuri provenite din alte domenii cum ar fi: administrație; afaceri; mass-media.[33] (Fenomenul poate fi găsit cu precădere la națiunile în curs de dezvoltare.[34])

Numai în Europa vedem cât de mulți foști primari au câștigat postul de prim-ministru sau președinte în ultimii 10-12 ani: Nicholas Sarkozy, Matteo Renzi, Edy Rama, Klaus Iohannis, Vladimir Putin, Reccep Tayyip Erdogan, Mahmud Ahmadinejad, Narendra Modi.

Desigur, se poate spune că fiecare luat și pus lână ceilalți se află la lumi distanță, dar o corelație se poate găsi.

Având în CV dezvoltarea statului Gujarat într-un interval de 12 ani, faima lui Narendra Modi ca lider internațional licărea încă dinainte de nominalizarea sa la alegerile din 2014.[35]

3. Nu în ultimul rând naționalismul fierbinte care a acompaniat ascensiunea Indiei pe firmamentul mondial din ultimii ani poate fi adăugat la listă. Chiar dacă studiul de față se ocupă de Hindutva, nu înseamnă că monopolul fanatismului le aparține. Creșterea unui sentiment identitar de masă, adesea xenofob sau care să își justifice existența printr-un dușman extern este transpirtizană și poate fi atestată prin mai multe dovezi:

– Într-un volum dedicat filmului de la Bollywood, Sikata Banerjee evocă un sondaj în care mai multe popoare asiatice sunt întrebate dacă își consideră propria cultură ca fiind superioară altora, iar indienii răspunde afirmativ în cel mai mare procent prin raport cu alți repondenți:

---

31 Despre votul acordat lui Modi de femei vezi: Sumita Mukherjee, „How will women in India fare under a Modi BJP government?" *The Conversation*, May 16, 2014

32 Dargent, Eduardo and Paula Muñoz. „Democracy Against Parties? Party System Deinstitutionalization in Colombia", *Journal of Politics in Latin America*, 3 2 (2011): 43-71. Roberto Stefan Foa and Yascha Mounk, „The Democratic Disconnect", 27 3 (July 2016). Leonid Bershidsky, „Democracy Turns Off Millennials. It Doesn't Have To.", *Bloomberg*, October 23, 2016

33 Tratez problema și într-un articol de presă: Silviu Petre, „Era politicienilor jurnaliști", *Adevărul*, 25 aprilie 2016

34 La nivelul anului 2009 profesia de avocat era cea din care proveneanu cei mai mulți avocați, conform datelor utilizate de The Economist. „There was a lawyer, an engineer and a politician...", *The Economist*, April 16th 2009. Pentru o un studiu cu observații similare cu cele ale articolului de față dar cu raportare la Marea Britanie a se vedea: Jane Roberts, *Losing Political Office*, (Cham, Switzerland: Palgrave MacMillan, 2017), esp. 44-46

35 Un exemplu ar fi călătoria sa în Rusia din 2001: „PM Narendra Modi recalls his 16-year-ago Russia visit as CM, *The Economic Times*, Jun 02, 2017" sau Japonia: „Shinzo Abe's Gujarat visit highlights: A strong India in our interest, says Japan PM at bullet train launch event, *First Post*, 14 Sep, 2017".

Pentru calendarul itinerariilor sale a se vedea un site dedicat lui: Narendra Modi on the World Stage, May 11, 2014, https://www.narendramodi.in/narendra-modi-on-the-world-stage-3128

Table 2.4 National triumphalism statement: "Our people aren't perfect but our culture is superior to others."

Country	*Completely Agree*	*Mostly Agree*
Bangladesh	47%	39%
China	20%	51%
Britain	8%	23%
India	64%	29%
Pakistan	56%	26%
United States	18%	37%

Source: Pew Global Attitudes Survey, p. 97

Sursa: Sikata Banerjee, *Gender, Nation and Popular Film in India: Globalizing Muscular Nationalism*, (New York: Routledge, 2017), 34

Un sondaj de opinie din 2014, înainte de alegeri demonstra că aproape 20% dintre repondenți considerau Pakistanul drept principalul rival, iar peste 20% nominalizau China. La întrebarea: „Este un conducător puternic soluția la problemele Indiei?" 80% au bifat afirmativ:

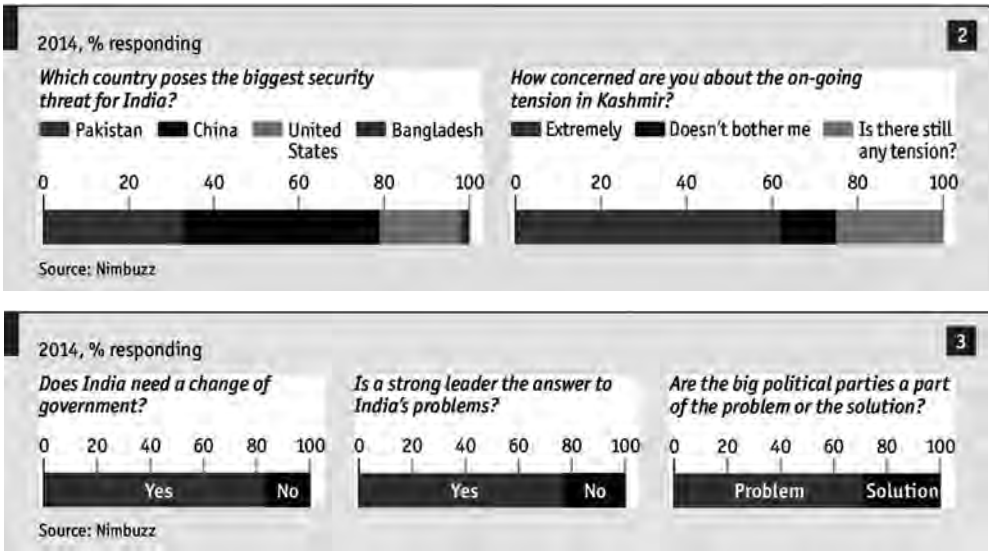

Sursa: P.F., „A new generation. A national election due by May could see a clash between the old and the new India," *The Economist*, Feb 10th 2014

– O a treia dovadă este un interviu pe care autorul rândurilor de față l-a luat în Mortsel, Belgia (iulie 2012) lui Koeenrad Elst, specialist pe India și simpatizant al Hindutva. Acesta îmi vorbea despre anti-americanismul multor indieni. Afirmația m-a mirat mai ales că relațiile dintre cele două democrații cunoscuseră un curs ascendent din 2005 încoace, iar Washingtonul dăduse de înțeles New Delhi-ului că îi recunoaște statutul de putere nucleară.

– Al patrulea exemplu, tot personal, este vizionarea unui film în India, pe timpul unei excursii din mai 2016. Sfârșitul peliculei- numită ***Baaghi*** (Rebel) opune pe protagonist, un luptător indian, unui chinez expert în arte marțiale. Duelul fizic

dintre cei doi este alternat de altul verbal. La afirmația chinezului cum că indienii nu au cum să exceleze în artele marțiale, eroul indian îl doboară completându-și victoria cu replica: „*China ka maal zyada tikta nahin hai*"[36] (Bunurile chinezești nu durează foarte mult), clipă în care toată sala a izbucnit în aplauze și ovații.

Ca o concluzie de etapă: *factorii enumerați și prezentați mai sus compun imaginea unei lumi mai ierarhice decât acum douăzeci de ani în care senioritatea joacă rolul de gatekeeper al ascensiunii sociale. Inegalitățile economice și nesiguranța viitorului determină electoratul multor națiuni, inclusiv segmentul tânăr de vârstă să se îndrepte către conducătorii autoritari care promit restabilirea echității. Aceștia din urmă angajează cartea religioasă ca instrument de disciplinare și mobilizare colectivă, mai ales când nu reușesc să îndeplinească promisiunile electorale*.[37]

III. Este domnia lui Modi una violentă?

S-au concretizat oare odată cu venirea lui Modi coșmarurile cele mai negre, pentru a prelua titlul unui articol din The Guardian[38]?

Informațiile provenite din sursele deschise indică o imagine cu două etaje:
– unul vorbește în termeni moderați despre realizările sau nerealizările guvernului de la putere;
– celălalt etaj atrage atenția asupra șofranizării țării/ a alunecării sale pe panta intoleranței.

Făcând un rezumat al analizelor găsite în The Hindu, Asia Times, Forbes, RISAP și altele,[39] bilanțul celor trei ani cu Modi arată cam așa:

Platforma lui Modi a conținut un număr foarte mare de puncte adunate în jurul câtorva problematici principale ca: Digital India, Clean India, Make in India. Prima sintagmă are în vedere îmbunătățirea infrastructurii digitale a țării, atât pentru o mai bună comunicare între cetățeni, cât și pentru facilitarea dialogului acestora cu autoritățile și instituțiile; ***Clean India*** cuprinde mai mulți pași privind acte de igienizare publică (de la toalete publice la curățarea Gangelui); ***Make in India*** dorește să aducă în prim plan inițiativa privată, astfel încât guvernul să nu mai recurgă la achiziții externe, la importuri dacă respectivele nevoi pot fi suplinite de mărci naționale.

Plusuri

Printre lucrurile cu care guvernul BJP se poate lăuda sunt:
– inițiative de a integra nodurile de tren, autostrăzi și aeroporturi. Inițiativele Sagarmala și Bharatmala au ca scop ad-hoc crearea de noi porturi maritime și aeroporturi;

---

36 Namrata Joshi Baaghi, „Tiger burning not so bright", *The Hindu*, 29 April 2016. Nandini Ramnath, „Fear and hyper-nationalism controlled Bollywood in 2016," *Quartz India*, 25 December 2016

37 Ca instrument politic religia poate juca mai multe roluri: a) îi stimulează pe oameni să fie mai conformiști mai ales în perioadele de restriște; b) le canalizează angoasele și speranțele spre un tărâm spiritual, o lume de <dincolo>; c) legitimează găsirea unui dușman comun învinuibil pentru toate problemele publice.

38 Jason Burke, „Narendra Modi: India's saviour or its worst nightmare?" *The Guardian*, 06 March 2014. Articolul în cauză a fost copiat pe numeroase site-uri de la Pinterest la Pakistan Defence- platformă ce găzduiește discuții anti-indiene: https://defence.pk/pdf/threads/narendra-modi-indias-saviour-or-its-worst-nightmare theguardian.309274/

39 Prabhasg K.Dutta, „3 years of PM Narendra Modi: Here's how NDA government performed on economic front," *India Today*, 26 May 2017. Meenal Thakur, „Three years of Modi government: Here's a report card," *Livemint*, May 26, 2017. Leeza Mangaldas, „It's Been 3 Years Since Narendra Modi Took Office — How Do India's Millennials Rate Their PM?" *Forbes*, 28 May 2017. „3 years of Modi Govt: 10 key achievements," *News Nation*, 29 May 2017

– noi programe de asigurare împotriva secetei pentru fermieri;
– stimularea producției de autovehicule electrice;
– Jan Dhan Yojanaà politică ce a ușurat crearea de noi conturi bancare pentru 15 crore (150 milioane de indieni);
– unificarea bugetului căilor ferate cu cel federal;
– Îmbunătățirea planificării bugetare și trecerea de la planurile cincinale (rămășiță a influenței sovietice) la altele mai lungi pe 15 ani;
– au fost anunțate achiziții de armament în valoare de câteva sute de milioane$;
– devalorizarea monetară pentru: a) a împiedica tranzacțiile ilegale; b) circulația banilor negri; c) finanțarea terorismului; d) stimula populația de a folosi tranzacțiile electronice; [40]
– învecinat măsurii tocmai enunțate, a fost dată o alta care permite guvernului să rechiziționeze bunurile și proprietățile acelor cetățeni indieni depistați că și-ar fi făcut averi ilegale peste granițe;
– Swachh Bharat Abhiyan- are în vedere eliminarea defecării în aer liber;
– politici menite a promova învățământul;
– 6 luni concediu plătit de maternitate;

Minusuri

Aici trebuie enumerate fie părtile negative ale unor idei lăudabile, fie nerealizări, fie efecte care țin exclusiv de palierul politico-ideologic:
– creșterea numărului de accidente, fie de mașină sau feroviare;
– rata de construcție a noilor căi ferate sub ceea ce s-a vehiculat;
– devalorizarea banilor i-a afectat pe cei săraci, afacerile mici și mijlocii, totul fără a avea efectul calculat asupra banilor negri;[41]
– șomajul și lipsa locurilor de muncă rămân prezențe ce provoacă nemulțumiri;
– violențele contra femeilor continuă ca și în anii anterior;
– s-a înmulțit numărul grupurilor de justițiari adesea asociați Hindutva. Aceștia maltratează musulmani pe motiv că aceștia ar obliga fetele hinduse la mariaj forțat urmat de convertire. Alte cazuri de intoleranță se leagă de convertirea la hinduism a persoanelor de alte confesiuni, pe motiv că astfel acestea sunt aduse *acasă* (proces numit ***ghar wapasi***).
– Politica externă nu s-a îmbunătățit, nici cu țările vecine și nici cu partenerii mai dificili- Pakistanul și China. Ultimii trei ani s-au remarcat prin schimburi de focuri pe granița indo- pakistaneză. Diferența fața de administrația M. Singh este că Modi este mai puțin împăciuitor, ordonând mai multe operațiuni speciale peste granițe care să lichideze sau aducă în fața justiției diferiți capi teroriști.

---

40 Măsura în sine este controversată și nu întrunește consensul economiștilor. În urma ei se spera că rezervele de bani negri vor fi astfel inutilizabile. Prin înlocuirea vechilor bancnote de 500 și 1000 de rupii s-a schimbat astfel 86 din masa monetară curentă cu care lucra indianul de rând. Justin Rowlatt, „Why India wiped out 86% of its cash overnight," *BBC News*, 14 November 2016 Anumite voci au salutat măsura ca primenitoare. Manoj Kumar, „Strong India rupee stings Modi's export ambitions", *Reuters*, 27 April 2015. R Sriram, „Can India's growth story be as dramatic and revolutionary as that of China, Singapore?" *ET Bureau*, Nov 22, 2017
Altele, printre care câtiva economiști importanți- Kaushik Basu și Prabhat Patnaik au criticat-o, considerând că va face rău micilor afaceri care depind de masa monetară existentă. Patnaik a etichetat devalorizarea ca „trădând lipsa de cunoaștere despre cum funcționează capitalismul." Soutik Biswas, „India rupee ban: Currency move is ‚bad economics," *BBC News*, 14 November 2016

41 Măsura în sine a fost propusă și de economiști occidentali precum Kenneth Rogoff care observa o corelația între bancnotele mari și finanțarea activitătilor mafiote, doar că acesta cerea ca schimbarea monetară să se producă treptat, nu brusc. Ashutosh Varshney, „Growth, Inequality, and Nationalism," *Journal of Democracy* 28 3 (July 2017): 41-51, esp. 49

În orice caz, viteza cu care s-a început implimentarea promisiunilor din campanie a fost unul rapid, chiar dacă mulți itemi sunt încă în progresie, neterminați. Mai mult decât atât, distanța de vârstă dintre șeful executivului și cei mai mulți tineri nu indică vreun handicap, acesta pastrându-și popularitatea printre mileniali. Conform ONG-ului Kulhar al unui anume Kush Sharma, gradul de îndeplinire a promisiunilor BJP se prezenta astfel:

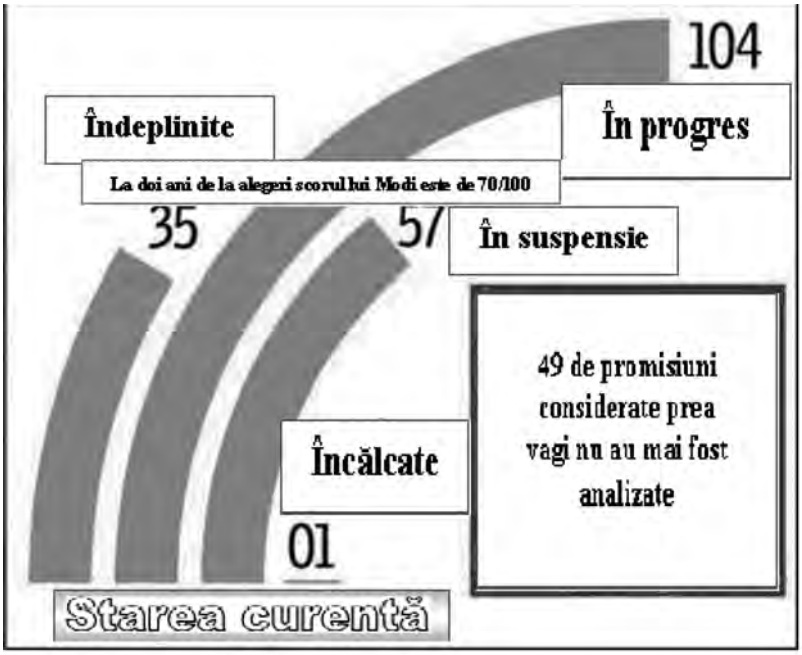

Sursa: Samarth Bansal, „Two years on, Modi manifesto scores 70/100," *The Hindu*, May 28, 2016 (imagine tradusă și prelucrată de autor)

Fragmentele de mai sus tot nu au răspuns întrebării dacă actuala guvernare BJP este una periculoasă sau presa a exagerat!

Climatul de agresiune întreținut de adepții Hindtuva are două etaje: unul regăsibil în mass-media sub forma atacurilor și amenințărilor la nivel politic iar celălalt la firul ierbii, cauzat de diferite grupuri de justițiari (*vigilantes*, în presa de lb. engl).

– **La palierul de sus**, se poate vorbi despre o inflamare și politizare a realității. Avem exemplul filmului 'Padmavati' care este programat a fi emis în februarie 2018. Deși data inițială era 1 decembrie 2017, controversele au dus la întârzierea lansării peliculei. Acțiunea se centrează în jurul luptelor dintre un regat hindus din Rajastahn și cuceritorii musulmani puțin după 1300. Cum firul narativ ar înfățișa o poveste de dragoste dintre regina Padmavati și cuceritorul musulman, Surajpal Amu, responsabil cu presa din partea BJP a cerut decapitarea actriței și a regizorului, afirmație ce a stârnit reacții vii.[42] În ianuarie 2018 el a revenit cu un nou comunicat, argumentând că țara va fi puternic divizată odată odată cu lansarea producției.[43] Alte interpretări spun că amenințarea nu are substanță, fiind doar un truc publicitar

42 Emma Kelly, „Bollywood actress Deepika Padukone 'appalled' as Indian politican calls for her beheading," *Metro*, 22 Nov 2017

43 „India will be torn apart if 'Padmaavat' releases, says BJP leader Suraj Pal Amu," *Scroll.in*, 18 January 2018

pentru a atrage spectatorii. Chiar și așa, se arată astfel cât de legitim a ajuns limbajul intoleranței religioase într-o țară fondată pe principiul multiculturalismului.[44]

– **La palierul de jos**, situația trece de la amenințări la victime reale. Unul dintre fenomenele despre care se afirmă că s-au agravat în India ultimilor ani este proliferarea grupurilor de justițiari pentru protecția vacilor (Gau Raksha Dal). Cum vaca este animal sacru pentru credincioșii hinduși, munca acestor justițieri înclină spre pedepsirea musulmanilor care consumă sau vând carne de vită.[45] Conform unei cercetări efectuate de Reuters în nordul țării, adăposturile dedicate 'protecției vacilor' s-au înmulțit în ultimii doi ani de la peste 80 la peste 100, semn al unei posibile corelații între schimbarea de gardă din New Delhi și tensiunile interconfesionale. Din 63 de atacuri al milițiilor hinduse contra musulmanilor întâmplate din 2010, 61 au avut loc pe timpul lui Modi.[46] Suplimentar, un raport al Departamentului de Stat al SUA pe 2017, bazat pe cercetările Evangelical Fellowship of India (EFI) vrbește, de asemenea, despre limitarea toleranței religioase.[47] În discursul public însă, Modi a condamnat astfel de fapte, cerând respectarea legii și întocmirea de către autoritățile statelor federate a unor liste cu milițiile hinduse responsabile.[48]

După ce am trecut în revistă toate exemplele disparate de mai sus să ne întoarceme privirea și spre statistici.

Două aspecte vor fi luate sub lentilă: rata criminalității și cea a atacurilor teroriste.

Așadar, conform NCRB- Oficiul Național pentru Înregistrarea Criminalității, rata delictelor de toate felurile a înregistrat o scădere în ultimii ani. Unde s-ar fi înregistrat totuși o creștere este agresiunea contra femeilor. Spre exemplu, în New Delhi, numărul violurilor a crescut față de 2012 de la 24.923 la 36.651 în 2015, trei ani mai târziu.[49]

Veștile generate de sursele consultate par să se coreleze cu cele despre terorism. Conform South Asia Terrorism Portal (SATP)- platformă online care există din 1994 și care se ocupă de cazurile de terorism și insurgență, atacurile de acest gen au tot scăzut în ultimele două decenii, după cum ilustrează tabelul următor.

Numerele vehiculate trebuie însă privite cu rezerve. De ce?

Dacă este să vorbim despre criminalitate, o problemă a fenomenului infracțional din India este că foarte puține cazuri sunt raportate autorităților, așa că statisticile se bazează pe ceea ce ajunge în condica poliției și a NCRB- anterior menționat. Spre exemplu, la un moment dat cifrele demonstrau o scădere a jafurilor din capitală de la 64.882 (1998) la 54.287 (2012), adică un declin de 16% pe parcursul a paisprezece ani. Totul până la venirea lui B.S.Bassi pe postul de comisar-șef al poliției din New Delhi care a simplificat procedurilor pentru depunerea unei plângeri, ceea ce a dus la creșterea numărului de infracțiuni înregistrate: 80.184 în 2013, 155.654 în 2014 și 191.377 în 2015 (adică o mărire de peste 250% în doar trei

---

44 Rob Cain, „India's Deepika Padukone Beheading Threat Sounds Suspiciously Like A Publicity Stunt," *Forbes*, 23 November 2017
La data scrierii textului de față, Curtea Supremă din India a aprobat pelicula, schimbându-i titlul în ‚Padmavaat'. „Padmavati to Padmaavat and a long trail of controversies: A timeline of obstacles the film faced," *Hindustan Times*, Jan 18, 2018

45 Zeba Siddiqui, Krishna N.Das, Tommy Wilkes and Tom Lasseter, „Emboldened by Modi's ascent, India's cow vigilantes deny Muslims their livelihood," *Reuters*, Nov. 6, 2017. Sjiv Naidu, „The Rise of Vigilantism....In India," *The citizen*, 21 May, 2017

46 Ellen Barry, „Toll From Vigilante Mobs Rises, and India Begins to Recoil," *New York Times*, June 29, 2017

47 „Violence by cow vigilantes increased in India in 2016: US report," *Hindustan Times*, Aug 15, 2017

48 Ellen Barry, „Narendra Modi, India's Leader, Condemns Vigilante Cow Protection Groups," *The New York Times*, Aug 7, 2016

49 Kapil Sibal, „Connecting the dots after three years in the saddle," *The Hindu*, May 29, 2017

India terrorism assessment 1994-2017

Years	Civilians	Security Force Personnel	Terrorists	Total
1994	1696	417	1919	4032
1995	1779	493	1603	3875
1996	2084	615	1482	4181
1997	1740	641	1734	4115
1998	1819	526	1419	3764
1999	1377	763	1614	3754
2000	1803	788	2384	4975
2001	1693	721	3425	5839
2002	1174	623	2176	3973
2003	1187	420	2095	3702
2004**	886	434	1322	2642
2005	1212	437	1610	3259
2006	1118	388	1264	2770
2007	1013	407	1195	2615
2008	1007	374	1215	2596
2009	720	431	1080	2231
2010	759	371	772	1902
2011	429	194	450	1073
2012	252	139	412	803
2013	303	193	388	884
2014	407	161	408	976
2015	181	155	386	722
2016	202	180	516	898
2017	200	165	422	787
Total*	**25041**	**10036**	**31291**	**66368**

**Data Till 2004 does not include Fatalities in Left-wing Extremism
*Data till December 24, 2017

Sursa: South Asia Terrorism Portal (SATP). India Fatalities: 1994-2017, http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/database/indiafatalities.htm

ani!)[50] Saltul brusc poate fi pus în legătură cu descoperirile unui sociolog american, S.I. Wilkinson care, studiind rata criminalității din statul UP-Utar Pradesh a descoperit că, de la Independență încoace, poliția indiană s-a aflat sub presiunea de a ascunde cifrele reale pentru a demonstra că națiunea a progresat față de perioadă colonială când se afla sub stăpânire britanică.[51]

Platforma Fact Check cu sediul în Mumbai[52] pictează un tablou sumbru, ilustrând cum statele conduse de BJP au rate mai mare la infractionalitate, criminalitate, violuri și revolte decât cele administrate de alte formațiuni politice:

50 Basant Rath, „Let's Not Take India's Crime Statistics Seriously," *The Wire*, 04/12/2017
51 Abhay, „Why a Decrease in Crime Statistics Isn't Always Good News." *The Wire*, 25/09/2016
52 Fact Checker, http://factchecker.in/about-us/ (accesat 29 decembrie 2017)

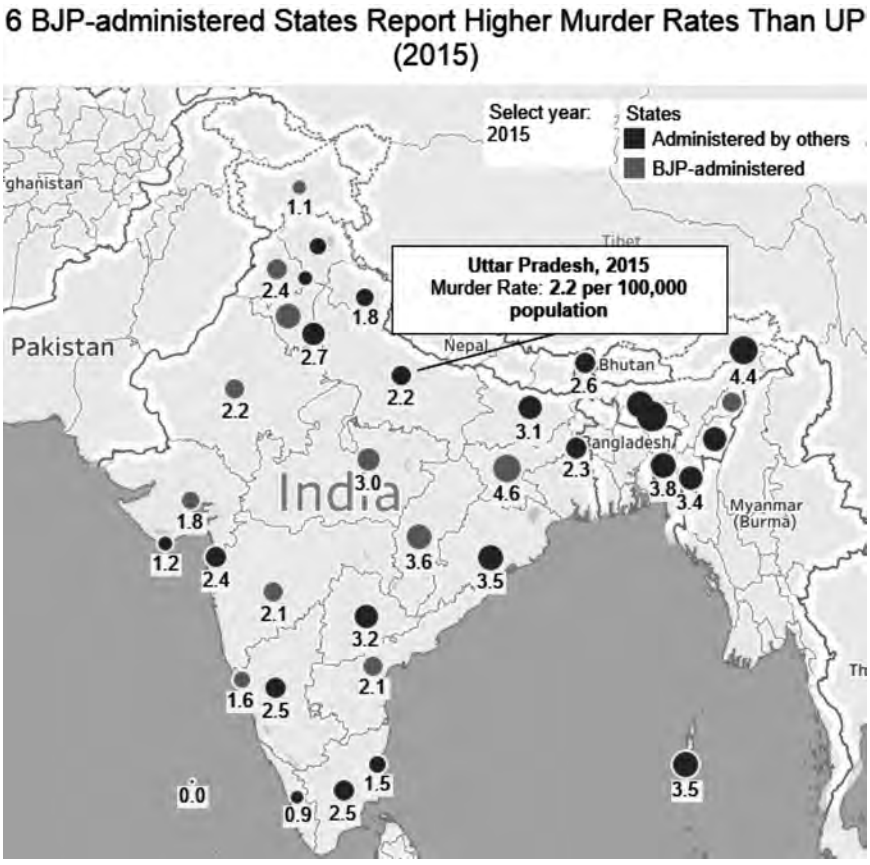

Sursa: Manoj K, Modi and Shah are wrong: „Several states have higher crime rates than UP (including BJP-ruled ones)", *Scroll.In*, Feb 17, 2017

IV. Remarci de final

Limitele studiului prezent se datorează mai multor factori:
- consultarea resurselor de limbă engleză fiind lipsite de cele în hindi sau alte limbi locale;
- absența unor interviuri recente atât cu oameni de pe stradă cât și cu jurnaliști, politicieni sau experți locali;
- absența unor investigații mai amănunțite despre fiecare dintre statisticile furnizate aici, pentru a se vedea cât de obiectiv au fost realizate fiecare dintre ele sau dacă răspund la comandă politică ori nu.

Pe baza cercetării de față, concluzia precipitată este aceea că India lui Narendra Modi se înscrie în modelul democrațiilor iliberale, similar cu Turcia lui Recep Erdogan sau Rusia lui Vladimir Putin. Îngrijorarea față de accentuarea intoleranței religioase nu este deloc gratuită, mai ales când vorbim despre o regiune ce posedă un arsenal nuclear dovedit. Mai mult decât atât, India modistă se încadrează într-un arc geopolitic anti-islamic alături de Myanmar și de Sri Lanka.[53]

53 Despre creșterea islamofobiei în lume citește raportul: Tenth OIC Observatory on Islamophobia, presented to the 44th Council of foreign ministers, October 2016-May 2017

Ultimele două națiuni, după ce și-au mai rezolvat crizele de guvernare, respectiv, războiul civil, și-au găsit un dușman colectiv în minoritățile musulmane prezente pe teritoriul lor. Criza refugiaților Rohingya[54] ca și nașterea organizațiilor budiste radicale ca Bodu Bala Sena s-ar putea să dea apă la moară zeloților Hindutva și să facă din ciocnirea civilizațiilor o profeție care se împlinește de la sine.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI

1. Sikata Banerjee, *Make Me a Man!: Masculinity, Hinduism, and Nationalism in India*, (New York: State University of New York Press, 2005)

2. Sikata Banerjee, *Gender, Nation and Popular Film in India: Globalizing Muscular Nationalism*, (New York: Routledge, 2017)

3. C. A. Bayly, *Recovering Liberties: Indian Thought in the Age of Liberalism and Empire*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2012)

4. Robert C.Cowan, *The Indo-German Identification. Reconciling South Asian Origins and European Destinies, 1765-1885,* (Rochester, New York: Camden House, 2010)

5. Nicholas Goodrick-Clarke, *Hitler's priestess. Savitri Devi, the Hindu-Aryan Myth, and Neo-Nazism*, (New York: New York University Press, 1998)

6. Sankaran Krishna, *Postcolonial Insecurities: India, Sri Lanka, and the Question of Nationhood* (Minnesota: University of Minnesota Press, 1999)

7. R.K. Pruthi, *Arya Samaj and Indian Civilization*, (New Delhi: Discovery Publishing House, 2004)

7. Vasanthi Raman, *The Warp and the Weft: Community and Gender Identity Among the Banaras Weavers*, (New York: Routledge, 2010)

8. Romila Thapar, „Secularism History and Contemporary Politics in India," pp.191-208 în Anuradha Dingwaney Needham, Rajeswari Sunder Rajan (ed), *The Crisis of Secularism in India*, Duke University Press, 2007

9. Vasanthi Raman, *The Warp and the Weft: Community and Gender Identity Among the Banaras Weavers*, (New York: Routledge, 2010)

10. Bhawan Singh Rana, *Veer Vinayak Damodar Savarkar: An Immortal Revolutionary of India*, (New Delhi: Diamond Pocket Books Pvt Ltd, 2016)

11. Arthur F.J.Remy, *The Influence of India and Persia on the Poetry of Germany*, (Columbia: The Columbia University Press, 1901)

12. Jane Roberts, *Losing Political Office*, (Cham, Switzerland: Palgrave MacMillan, 2017)

ARTICOLE ACADEMICE

1. Daron Acemoglu, Georgy Egorov, Konstantin Sonin, A Political Theory of Populism, *The Quarterly Journal of Economics* (2013), 771–805;

54 Giuseppe Forino, „Religion is not the only reason Rohingyas are being forced out of Myanmar," *The Conversation*, September 12, 2017
La această ultimă speță trebuie adusă în discuție și luarea de poziție a lui Recep Tayyp Erdogan care a condamnat prigonirile la care sunt supuși membri Rohyngya drept ‚genocid', ceea ce ne face să ne întrebăm cum mareea islamofobiei ar putea legitima autoritarismul erdoganist. Alți analiști merg și mai departe și arată ceea ce i se pare a fi ipocrizia guvernelor islamice- acestea deplâng soarta refugiaților din Myanmar dar nu spun nimic despre tratamentul minorităților de le ele de acasă. Reuters Staff, „Turkey's Erdogan calls killing of Rohingya in Myanmar genocide," *Reuters*, 1 September 2017. Shamil Shams, „Opinion: Muslim hypocrisy over the Rohingya," DW, 11.09.2017. Simon P. Watmough, „Turkey, the Rohingya crisis and Erdoğan's ambitions to be a global Muslim leader," *The Conversation*, September 13, 2017

2. Robert C.Cowan, „Re-Orientalism: German Indology Studies Beyond Gadamer and Foucault". Introduction: New Models for Indo- German Scholarship Within the Critical Reappraisal of Orientalism," *The Comparatist*, (2010): 47-62;

3. Dargent, Eduardo and Paula Muñoz. „Democracy Against Parties? Party System Deinstitutionalization in Colombia", *Journal of Politics in Latin America*, 3 2 (2011): 43-71;

4. Gough, Katherine V.; Thilde Langevang; George Owusu „Youth employment in a globalising world". *International Development Planning Review*, 35 (2) (2013): 91-102;

5. Vinay Lal and Goolam Vahed, „Hinduism in South Africa: Caste, Ethnicity, and Invented Traditions,1860-Present", *J Sociology Soc Anth*, 4(1-2): 1-15 (2013);

6. Ashutosh Varshney, „Contested Meanings: India's National Identity, Hindu Nationalism, and the Politics of Anxiety", *Daedalus*, Vol. 122, No. 3, Reconstructing Nations and States (Summer, 1993), 227-261;

7. Ashutosh Varshney, „Growth, Inequality, and Nationalism," *Journal of Democracy* 28 3 (July 2017): 41-51.

CURSURI

Modern Indian Political Thought. BA Political Science, Core Course, VI Semester, University of Calicut, Kerala, 2013

RAPOARTE

1. Ronald F. Inglehart, Pippa Norris, Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural
Backlash. Faculty Research Working Paper Series, August 2016

2. Sorin Ioniță, Septimius Pârvu, Otilia Nuțu, Populismul 2.0 și renașterea alternativelor la democrația liberală, Expert Forum, Raport 2017

3. Arup Mitra and Sher Verick, „Youth employment and unemployment: an Indian perspective", ILO Asia-Pacific Working Paper Seris, March 2013

4. Ashis Nandy, The Demonic and the Seductive in Religious Nationalism: Vinayak Damodar Savarkar and the Rites of Exorcism in Secularizing South, Working Paper No. 44, February 2009

6. Gianni Rosas, „In Search of Benchmarks for Quality Internships" în Youth Civic Engagement, United Nations, World Youth Report, 2016, 36-47

7. South Asia Terrorism Portal (SATP). India Fatalities: 1994-2017, http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/database/indiafatalities.htm

8. Tenth OIC Observatory on Islamophobia, presented to the 44th Council of foreign ministers, October 2016-May 2017

ARTICOLE DE PRESĂ

1. BBC, Alys Francis, „Are India's young leaders making a mark?" 15 May 2014

2. BBC News,"India rupee ban: Currency move is ‚bad economics," 14 November 2016

3. BBC, Savitri Devi: „The mystical fascist being resurrected by the alt-right," 29 October 2017

4. Namrata Joshi Baaghi, „Tiger burning not so bright", *The Hindu*, 29 April 2016

5. Samarth Bansal , „Two years on, Modi manifesto scores 70/100," *The Hindu*, May 28, 2016

6. Ellen Barry, „Toll From Vigilante Mobs Rises, and India Begins to Recoil," *New York Times*, June 29, 2017

7. Leonid Bershidsky, „Democracy Turns Off Millennials. It Doesn't Have To.", *Bloomberg*, October 23, 2016

8. Rob Cain, „India's Deepika Padukone Beheading Threat Sounds Suspiciously Like A Publicity Stunt," *Forbes*, 23 November 2017

9. Dipti Vaid Dedhia, „Here's Why It's Not Weird for Indian Men to Live at Home With Mom and Dad," *The Huffington Post*, 11/07/2014

10. Bella DePaulo, „There's a reason you haven't heard," *Psychology Today*, May 26, 2016

11. Aatreyee Dhar, „Savitri Devi: The Indian Neo Nazi Who Thought Hitler Was A Vishnu Avatar Born To End The Kaliyug", *ED Times*, November 3, 2017

12. Michael Dusche, „Origins of Ethnic Nationalism in Germany and Repercussions in India", *Economic & Political Weekly*, vol. xlv no. 22, May 29, 2010 37-46

13. Roberto Stefan Foa and Yascha Mounk, „The Democratic Disconnect", 27 3 (July 2016)

14. Giuseppe Forino, „Religion is not the only reason Rohingyas are being forced out of Myanmar," *The Conversation*, September 12, 2017

15. FP Staff, „Narendra Modi salutes Netaji Bose on his birth anniversary, calls him ‚a great intellectual'", *First Post*, Jan 23, 2017

16. Patricia Garcia, „Millennials Are Living With Their Parents More Than With Anyone Else," *Vogue*, May 25, 2016

17. Sourabh Gupta, „What's common to Narendra Modi and Subhas Chandra Bose?" *India today*, May 2, 2014

18. Hindustan Times, Swami Vivekananda, „A 'youngster from India won over the world'", Sep 11, 2017

19. Hindustan Times, „Padmavati to Padmaavat and a long trail of controversies: A timeline of obstacles the film faced," Jan 18, 2018

20. India today, „Netaji Subhas Chandra Bose died in plane crash in Taiwan, says 60-year-old Japanese report", November 30, 1999

21. India today, „PM Modi to meet Netaji Subhas Chandra Bose's family members", October 13, 2015

22. Manoj Kumar, „Strong India rupee stings Modi's export ambitions", *Reuters*, 27 April 2015

23. Indrajit Kundu, „Did Subhash Chandra Bose die in 1945 plane crash? Modi govt says yes in RTI reply; Netaji's kin see red", *India today*, May 31, 2017

24. Rama Lakshmi, „A Younger Generation Changes the Face of India's Legislature," *Washington Post*, May 23, 2009

25. Allan Meltzer, „Ronald Reagan Is Alive in India," *Real Clear Politics*, June 2, 2014

Manoj K, Modi and Shah are wrong: „Several states have higher crime rates than UP (including BJP-ruled ones)", *Scroll.In*, Feb 17, 2017

26. Hanan Morsy, „Scarred Generation", *Finance & Development*, 49 1 (March 2012)

27. Sumita Mukherjee, „How will women in India fare under a Modi BJP government?" *The Conversation*, May 16, 2014

28. Arpita Mukherjee, Avantika Kapoor, „Is India on the Verge of an Unemployment Crisis?" *The National Interest*, June 5, 2017

29. Nilanjan Mukhopadhyay, „PM Modi highlights Swamiji's vision and ideas keeping new voters of 2019 in mind," *Economic Times*, Sep 13, 2017

30. Sjiv Naidu, „The Rise of Vigilantism....In India," *The citizen*, 21 May, 2017

31. Dhiraj Nayyar, „Differences between Narendra Modi and Ronald Reagan are telling," *Livemint*, October 01 2014

32. Ankit Panda, „Indian Geronotocracy: Why Are Indian Leaders So Old?" *The Diplomat*, December 24, 2013

33. Shamni Pande, „Just the Right Image. This case study looks at the strategy and tactics behind the creation of Brand Modi," *Business Today*, June 8, 2014

34. Silviu Petre, „Era politicienilor jurnaliști", *Adevărul*, 25 aprilie 2016

35. Nandini Ramnath, „Fear and hyper-nationalism controlled Bollywood in 2016," *Quartz India*, 25 December 2016

36. Kenneth Rapoza, „Republicans Think India's Narendra Modi Is New Reagan," *Forbes*, August 6 2014

37. Rediff, „5 reasons for the Congress's defeat," May 16, 2014

38. Collin Rodrigues, „Why most Indian men like living with their parents after marriage," *Hindustan Times*, Apr 30, 2015

39. Justin Rowlatt, „Why India wiped out 86% of its cash overnight," *BBC News*, 14 November 2016

40. Sandip Roy, „The epic fail of 2014: The year of Rahul Gandhi in 5 key moments,"*First Post*, 30 Dec, 2014

41. Zeba Siddiqui, Krishna N.Das, Tommy Wilkes and Tom Lasseter, „Emboldened by Modi's ascent, India's cow vigilantes deny Muslims their livelihood," *Reuters*, Nov. 6, 2017

42. Shamil Shams, „Opinion: Muslim hypocrisy over the Rohingya," DW, 11.09.2017

43. Lawrence Solomon, „Narendra Modi's muscular free market," *Financial Post*, 16 April 2015

The Economist, „Generation jobless," 27 April 2013

44. The Economist, „Trump's world. The new nationalism," Nov 19th 2016

45. Zheng Wang, „The New Nationalism: ‚Make My Country Great Again,'" *The Diplomat*, May 10, 2016

46. Simon P. Watmough, „Turkey, the Rohingya crisis and Erdoğan's ambitions to be a global Muslim leader," *The Conversation*, September 13, 2017

RESURSE WEB:

1. Documentar: „Bharat Ek Khoj" (The discovery of India), 1988. https://www.youtube.com/watch?v=KIgIeok-G2s (accesat ultima dată 12 decembrie 2017)

2. Film artistic: Bose : The Forgotten Hero Full Movie | Hindi Movies 2017 Full Movie, https://www.youtube.com/watch?v=6x1qarRE0VE (accesat 17 decembrie 2017)

3. Fact Checker, http://factchecker.in/about-us/ (accesat 29 decembrie 2017)

O istorie românească pentru străini

Florian Abraham, *Romania since the Second World War, A Political, Social and Economic History*
Bloomsbury Academic, London, 2017

Paradoxal, lucrarea recenzată, care tratează istoria postbelică a României, nu este adresată în mod direct publicului român. Vorbim, în fapt, despre o lucrare care ţinteşte publicul extern, mai mult sau mai puţin familiarizat cu istoria postbelică a României, înainte şi după momentul revoluţionar 1989. Dincolo de ceea ce, poate, am putea numi un soi de provincialism, specific în bună măsură spaţiului cultural românesc, şi la care autorul însuşi face referiri, rămâne, pe de o parte, succesul personal, căci ştim cât de dificil este pentru un cercetător român să-şi publice rezultatele în străinătate, iar pe de alta, ceea ce am putea numi reuşita unei misiuni culturale. Căci, în fond, aşa cum autorul îşi propune să obţină, cartea umple „un gol în literatura de specialitate în limba engleză. Iar aceasta nu este puţin lucru. Astfel, paradoxul de care aminteam este înlăturat.

Trebuie amintim că Florin Abraham nu este la prima sa incursiune majoră în acest domeniu. În urmă cu un mai bine de deceniu a publicat o carte, în continuarea preocupărilor sale doctorale, în care a analizat istoria României postcomuniste[1]. Acum şi-a extins aria de investigaţie, coborând în istorie cu încă jumătate de secol. Vorbim, aşadar, despre continuitate şi specializare deopotrivă.

Revenind, aş remarca efortul autorului de a oferi cititorului o sinteză bine realizată, fiind vorba de o lucrare care cuprinde istoria politică, socială şi economică a României pe o perioadă de timp considerabilă. Desigur, până la urmă orice lucrare istorică presupune un astfel de efort, dar rezultatele nu sunt întotdeauna aceleaşi. În cazul nostru, vorbim despre o reuşită. Remarc în mod deosebit echilibrul naraţiunii. Atât în sensul propriu al termenului, faptele şi procesele analizate fiind suficient detaliate încât să ofere o imagine generală corectă, nedistorsionată (de multe ori, amănuntele pot abunda, mai ales în scrierile istoricilor de formaţie). Apoi, mă refer la dozajul optim al intervenţiilor personale, subiective, culturale şi ideologice ale autorului în prezentarea faptelor analizate (chiar dacă, uneori, convingerile sale ideologice transpar, în special în capitolele dedicate istoriei economice postcomuniste, dar acest lucru este, până la urmă, firesc).

Din această perspectivă subliniez şi faptul că autorul ne propune o abordare de tip holist, în sensul că nu separă metodologic şi analitic perioadele tratate, şi nici nu trasează linii groase de demarcaţie între acestea, care să ţină de tipul, de natura regimului politic, chiar dacă, desigur, din raţiuni tehnice, cartea este împărţită în secţiuni distincte.

În fapt, cele două mari perioade există continuitate; ele sunt conexate

1 Florin Abraham, *România de la capitalism la comunism* (Bucureşti: Tritonic, 2005).

cauzal. Sens în care remarc apelul autorului la o teză larg răspândită în rândul politologilor în special, care explică schimbările politice din 1989 și evoluția postcomunistă a României, a tranziției ca atare, prin referire la specificul regimului comunist, apelând, deci, la o conexiune de cauzalitate.

Astfel, calea violentă a schimbării, defazarea României raportată la țări precum Polonia sau Ungaria sunt conexate cu duritatea, cu închistarea regimului Ceaușescu, cu lipsa, ca atare, a formelor organizatorice de opoziție, anticomuniste sau comuniste, ori reformatoare de tip gorbaciovist. De aici și o structurare specifică a regimului politic, acelui partidist, lipsit de aportul societății civile, o caracteristică accentuată în cazul României, unde partidele politice sunt toate creații *post-factum*, fără contribuții la declanșarea procesului revoluționar. Astfel că în locul clivajului comunist – anticomunist în România am avut o tensiune[2], care a și generat fenomenul paradoxal al anticomunismului postcomunist[3].

Abordarea holistă este mai pregnant în partea concluzivă a lucrării. Astfel, pentru Florin Abraham, elementul sau ingredientul principal al continuității istorice îl reprezintă „sentimentul insecurității geopolitice", direct legat cu obiectivul național (sau poate, mitul istoric) al României Mari, despre care spune că nu a fost uitat total după 1989.

Teza este, în fond, una clasică, pe care o regăsim în mod deosebit în dezbaterea culturală a *căii de urmat* anterioară celui de al doilea război mondial, aprig disputată între *europeiști* și *autohtoniști*. În diferite variante, de la perspectiva de factură etică a lui Ibrăileanu, care vorbea despre o datorie morală a Occidentului de a ajuta, de a recompensa România în efortul ei de modernizare pentru că a fost stavila la adăpostul căreia lumea occidentală a progresat[4], până la perspectiva lovinesciană a legii sincronismului, ca motor al modernizării (al occidentalizării) statelor rămase istoric în urmă[5].

La limită, sentimentul insecurității geopolitice poate fi, deși autorul nu o spune explicit, o soluție sau un argument împotriva teoriilor conspiraționiste.

Dar mai important, Florin Abraham adaugă acestei teze o perspectivă politico-instituțională. Autorul vorbește despre un model cultural românesc derivat din aceasta, prin care explicitează o anume construcție a statului, a instituțiilor și regimului politic finalmente. Pe care o definește în termenii „lidershipului autoritarist", practicat de decidenți și asumat de cetățeni. Evident, putem sau nu să fim de acord cu o astfel de concluzie (bunăoară, eu unul o împărtășesc), dar important este faptul că autorul și-o asumă explicit, deschis.

Ar fi totuși de discutat despre consecințe. Mai concret, dacă o astfel de explicație generală, de tip concluziv, nu conduce la ideea *perpetuării decalajului de dezvoltare*, a *defazării istorice* a României, în sensul unui destin, adică a unei anume evoluții datorată strict poziției geostrategice periferice. În termenii lui Lovinescu, întrebarea ar fi dacă efortul de modernizare nu rămâne doar un proces nefinalizat, continuu, fără a-și atinge pe deplin obiectivul (adică occidentalizarea României). Mai plastic, dacă tranziția este o stare în sine, și nu o etapă evolutivă.

Dar sunt convins că cititorii acestei interesante și atractive istorii a României de după al doilea război mondial vor putea, odată ce au parcurs cele peste 300 de pagini ale lucrării, să-și formuleze propriul răspuns la întrebarea de mai sus, după cum cred că autorul însuși va căuta astfel de răspunsuri în lucrările lui viitoare.

Alexandru Radu
[The National University of Political Studies and Public Administration, Bucharest]

2 C. Preda, S. Soare, *Regimul, partidele și sistemul politic din România* (București: Nemira, 2008), 146.

3 D. Barbu, *republica absentă,* ediția a doua revăzută și adăugită, (București: Nemira, 2004), 107-123.

4 Vezi G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura română,* (București: Minerva, 1984).

5 Vezi E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne,* (București: Minerva 1987.

Avansul global al populismului

Jan-Werner Müller, *Ce este populismul?*
traducere de Irina-Marina Borțoi, Editura Polirom, Iași, 2017, 179 pp.,
ISBN: 978-973-46-6912-7

Volumul lui Jan-Werner Müller intitulat *What is populism?* a fost publicat în anul 2016, în urma mai multor prelegerii susținute la Institutul de Științe Umaniste din Viena. În anul 2017, volumul profesorului de științe politice Müller fost tradus în limba română de Irina-Marina Borțoi și publicat la editura ieșeană Polirom. Autorul își propune să pună în lumină efectele politice ale populismului pentru regimurile democratice liberale. Încă de pe copertă, volumul este recomandat de ziarul *Washington Post* cu scopul înțelegerii popularității lui Donald Trump, care este văzut, alături de alți lideri populiști, ca reprezentând un pericol la adresa democrației liberale. Pentru profesorul Müller, populiștii sunt antielitiști, antipluraliști, antidemocratici, deci iliberali, deoarece miza conflictului politic cu partidele politice tradiționale, considerate a fi imorale și corupte, constă în faptul că ei și numai ei reprezintă poporul, iar ceilalți trebuie tratați ca dușmani. Populismul ar fi o pledoarie pentru oamenii simpli din popor, având ca obiect critica radicală împotriva elitelor tradiționale, alese democratic. Populismul nu ar fi fost posibil în absența democrației reprezentative, acesta fiind motivul pentru care populiștii nu sunt împotriva ideii de reprezentare. Astfel, odată ajunși la guvernare, în urma votului democratic, populiștii recurg la clientelism și corupție; cetățenii fiind transformați în clienți ai populiștilor. Populiștii capturează aparatul birocratic al statului și acaparează societatea civilă. Jan-Werner Müller apreciază că atunci când nu sunt la guvernare, populiștii invocă un popor neinstituționalizat, aflat în opoziție cu politicienii.

Populiștii resping ordinea economică liberală și regimul politic democratic liberal instaurate de elitele liberale considerate a fi arogante și astfel democrația, chiar din interior, fabrică un nou curent politic numit populism. În viziunea lui Müller, populismul a devenit o formă degenerată a democrației, însă promite să respecte idealurile democratice. Astfel, în SUA, în urma crizei financiare, au apărut mișcări populiste cum ar fi Tea Party, care avea ca obiectiv criticarea politicii dominante. Încă de la începutul cărții, Müller nu este de acord cu alegerea lui Donald Trump în funcția de președinte al SUA, pe care îl consideră un populist de dreapta, care a luptat împotriva establishment-ului și a speculat sentimentele și resentimentele cetățenilor americani, cărora le-a promis să le reda puterea. În schimb, în Europa, establishment-ul este cel care pune eticheta de populiști adversarilor politici, însă efectul a constat în faptul că populiștii și-au asumat cu mândrie eticheta pusă de establishment. În acest fel, oricine poate fi numit populist. În SUA populismul se

asociază cu progresismul, iar în Europa populismul reprezintă eticheta pusă de liberali. În ambele variante, și americană și europeană, populismul a fost generat de acumularea datoriei publice și de necesitatea aplicării politicilor de austeritate de către guverne. În Europa, cei care votează cu populiștii de dreapta sunt cei care au un venit mic și sunt mai puțin educați.

Profesor de științe politice la Universitatea Princeton, Jan-Werner Müller arată că originile populismului sunt în *narodniki* ruși și în ideologia *narodnicestvo*. Intelectualii ruși idealizau țărănimea și satul, recurgând la consultări populare, populismul având astfel legături cu agrarianismul, reprezentând revolta unor grupuri reacționare. Prin urmare, popular înseamnă să-i favorizezi pe cei dezavantajați și să-i aduci la putere cei excluși. Populismul nu ar putea exista dacă politicienii nu ar vorbi în numele poporului. Populismul ar fi o viziune fictiv-criticist-moralistă a unui popor împotriva propriilor elite corupte. Astfel, cine critică elita politică ar fi populist, iar cine nu susține partidele populiste nu ar face parte din poporul pur-adevărat. Prin urmare, numai o parte a poporului ar face parte din poporul pur. Müller dă câteva exemple doar dintr-un anumit punct de vedere. Spre exemplu, Donald Trump, în timpul campaniei electorale americane, a menționat că își dorește „unirea poporului – pentru că ceilalți oameni nu înseamnă nimic". Populiștii asmut astfel poporul pur și inocent împotriva elitelor liberale corupte, care nu ar munci. Müller consideră că întregul popor nu poate fi niciodată reprezentat, deoarece populiștii acceptă elitele doar în măsura în care ei sunt reprezentații și nu vor trăda încrederea acordată la urne de popor. Astfel, ar fi o eroare să credem că populismul ar putea fi o formă de naționalism etnic sau șovin (p. 48).

Teoriile conspiraționiste fac parte din arsenalul retoricii populiste, în sensul în care, în instituțiile democrației, în culisele puterii, se unelțește împotriva poporului de către elitele corupte și lipsite de morală. Prin urmare, discursul populist-antielitist poate fi ușor de identificat. Cu toate acestea, liderii populiști nu sunt altceva decât politicieni de carieră, care nu ar avea pe cine să reprezinte dacă nu ar ataca sistemul de partide. Deși nu este politician, totuși, profesorul de științe politice Jan-Werner Müller are ca principal obiectiv științific de analiză negarea alegerii lui Donald Trump de către marii electori, care a pierdut alegerile la scrutinul popular, câștigătoarea fiind democrata Hillary Clinton. Astfel, „populistul Donald Trump a acuzat faptul că alegerile primare din Partidul Republican ar fi fraudate, precum și faptul că chiar Convenția Națională Republicană este măsluită" (p. 58). Prin urmare, nu se pune problema reprezentării poporului de către candidații populiști, ci a faptului că persoanele nealese din cadrul instituțiilor democratice sunt cele care ar putea produce rezultate greșite.

Liderii populiști sunt charismatici și mențin legătura directă cu poporul, însă nu prin intermediari, adică cu ajutorul partidelor politice. Populistul este direct mijlocitor între puterea politică și cetățeni, dorind să reprezinte direct poporul. Partidele populiste au o structură monolitică, iar membrii sunt direct subordonați liderului charismatic. Cu toate că partidul este parte a societății, totuși populiștii au pretenția să reprezinte poporul în totalitate. Astfel, profesorul Müller încearcă să explice ce semnificație are mesajul de campanie a lui Donald Trump „Make America Great Again" și anume că poporul a fost trădat de elite și că oricine i se opune lui Trump este de fapt împotriva Americii (p. 66). Prin urmare, Trump și-a asumat discursul populist, descriindu-se ca un om de bune moravuri și incoruptibil, spre deosebire de contracandidata democrată. Totuși, profesorul Müller evită să aducă vreo critică democraților și candidatei Hillary Clinton, care a fost acuzată de corupție și imoralitate, pe parcursul campaniei electorale americane.

Profesorul Müller își propune să afle „ce fac populiștii la putere?". Populiștii fac opoziție elitelor corupte și apără „poporul care nu greșește

niciodată". Astfel, partidele populiste, deși protestează, odată ajunse la guvernare, nu pot manifesta împotriva propriei puteri pe care au câștigat-o la urne. Populiștii propun rețete simpliste cu privire la politicile reale. Prin urmare, „ar fi o iluzie să credem că odată ajunși la putere populiștii sunt sortiți eșecului". Toate nereușitele populiștilor la guvernare sunt puse pe seama elitelor conspirative, ei continuând să se victimizeze și după ce au ajuns la guvernare, dând exemplul lui Erdoğan (p. 72). Populiștii prezintă anumite situații ca fiind crize, ca amenințări, cu scopul de a-și legitima propria guvernare populistă. Prin urmare, populiștii recurg la mitul cetății asediate și al salvatorului[1], care salvează poporul fie de străini, fie de politicienii corupți.

Populiștii acaparează statul și recurg la clientelism de masă, la legalism discriminatoriu și luptă împotriva societății civile. Prin urmare, populiștii ar instaura democrația neliberală sau iliberală, concept pus în lumină de mai bine de 20 de ani de jurnalistul american Fareed Zakaria, iar în articolul publicat de după alegerea lui Donald Trump a subliniat că democrația americană a devenit iliberală[2]. Pe de altă parte, democrația iliberală ar fi promovată de populiștii în Ungaria lui Orbán, în Polonia lui Kaczński sau Turcia lui Recep Tayyip Erdoğan. Astfel, populismul este ostil constituționalismului, protejării minorităților, fiind împotriva procedurilor și instituțiilor democratice (p. 97). Populismul preferă o relație directă între lider și popor, în sensul în care populiștii ar admite mai mult democrația directă referendară și mai puțin democrația reprezentativă. Müller consideră că populiștii sunt în stare să sacrifice propria constituție dacă nu mai corespunde scopurilor guvernării populiste, făcând referire la regimul Victor Orbán din Ungaria și a conflictului instituțional cu Uniunea Europeană, pe tema migrației, ca urmare a respingerii cotelor de migranți impuse de Comisia Europeană. Deși nu este politician, totuși profesorul Müller face aprecieri mai puțin obiective. Spre exemplu, Victor Orbán a spus că „criticile Comisiei Europene nu sunt îndreptate împotriva guvernului, ci a poporului maghiar și că UE atacă Ungaria". Astfel, profesorului Müller i se taie răsuflarea cu privire la axiome de genul „cine atacă guvernul atacă poporul maghiar" (p.102). Aceasta ar fi, în viziunea profesorului Müller, logica populismului.

Ocuparea sau acapararea statului ar reprezenta idealul populist, deoarece guvernul are ca obiectiv diminuarea puterii judecătorești și a presei, în cazul Ungariei. Astfel, constituțiile populiste sunt fabricate pentru a limita puterea nepopuliștilor, adică a liberalilor. În viziunea lui Müller, populiștii sunt un fel de protoautoritariști (p. 115), care afectează sistemele democratice, iar cei care susțin liderii populiști au, la rândul lor, personalități autoritare. Fascinația populismului este respinsă de democrații liberali cărora Müller își propune să le dea câteva sfaturi, recurgând la formula lui Norberto Bobbio[3] despre promisiunile încălcate ale democrației. Müller e de părere că succesul populismului este legat de promisiunile făcute de democrație care nu pot fi realizate în societățile liberale. Odată cu ascensiunea populismului va dispărea partidocrația, adică democrația fundamentată pe dominația partidelor politice, care mediază între cetățeni și puterea politică. Populismul este puternic în societățile cu partide politice slabe, deoarece acolo unde organizațiile politice au eșuat, populiștii au avut un trend ascendent. Astfel, populiștii

1 Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, traducere de Daniel Dimitru, (Iași: Editura Institutul European, 1997)

2 Faared Zakaria, „America's democracy has became illiberal", *Washington Post*, 29.12.2016, **https://www.washingtonpost.com/opinions/america-is-becoming-a-land-of-less-liberty/2016/12/29/2a91744c-ce09-11e6-a747-d03044780a02_story.html?utm_term=.852532e2980d**, accesat în data de 17.01.2018.

3 Norberto Bobbio, *Liberalism și democrație,* traducere de Ana-Luana Stoicea, (București: Editura Nemira, 1998) 1-160.

susțin că partidele tradiționale formează carteluri politice și conspiră împotriva cetățenilor, făcând referire la formula lui Katz și Maier de cartelizare a partidelor politice[4].

Despre criza reprezentării americane, profesorul de științe politice Müller arată că populismul își are originea în SUA. Astfel, fermierii care cultivau porumb aveau nevoie de credite ieftine și de transport ieftin pentru transportarea recoltelor pe coasta de Est, (p. 131). Revendicările fermierilor au condus la fabricarea programului populist care ar fi constat în crearea unei subtrezorerii și naționalizarea căiilor ferate. Prin urmare, programul populist era îndreptat împotriva monopolului Wall Street-ului, deoarece oamenii care doar muncesc au devenit „sclavii" trustului banilor. Wall Street-ul transformându-se astfel stăpânul țării (p. 133). În Europa, integrarea europeană a limitat voința populară, prin constrângerile supranaționale asupra statelor naționale (p. 142), deoarece construcția europeană postbelică s-a axat pe ideea menținerii poporului la distanță. Populismul european ar fi cauzat de criza euro și de o tehnocrație care a alimentat ascensiunea partidelor populiste, în sensul în care a susținut că poporul grec trebuie să-și ispășească „păcatele", impunând măsuri de austeritate libertariene. După Müller, populismul de stânga, care se opune populismului de dreapta, este cel mai periculos.

Profesorul Jan-Werner Müller încheie volumul cu enunțarea a șapte teze despre populism, fără a menționa faptul că criza stângii europene a lăsat cale liberă partidelor populiste, iar politicile de liberalizare, dezindustrializare și delocalizare au produs efecte negative asupra economiilor statelor naționale și astfel cetățenii europeni, fără locuri de muncă și cu venituri la limita supraviețuirii, au îmbrățișat tezele propagate de liderii populiști. Müller a uitat să aducă aminte, în volumul *Ce este populismul?,* faptul că populismul se află în conflict cu globalizarea, cu economia de piață și că militează pentru revenirea la suveranitatea naționalăa astatelor. În Europa, populismul a prins teren favorabil pe tema migrației. Țări precum Austria, Cehia, Ungaria sau Polonia, Franța și Germania au îmbrățișat tezele dreptei populiste, iar instaurarea guvernelor eurosceptice a demonstrat eșecul partidelor de stânga europene. Prin urmare, ascensiunea populismului în Europa se datorează și reacției la urne a cetățenilor europeni împotriva ordinii liberale pe care UE o promovează. Brexit-ul a scos Regatul din UE și a avut ca fundament respingerea de către cetățenii britanici, pe calea democratică a referendumului, a politicilor supranaționale ale UE.

Deși toată lumea vorbește despre populism, totuși profesorul de științe politice Müller admite faptul că încă nu se știe cu claritate ce este populismul.

Florin Grecu
[„Hyperion" University of Bucharest]

4 Richard S. Katz, Peter Mair, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics*, 1(1995):5-28

Funcția de informare a media în procesul de setare a agendei politice

Julie Sevenans, „The Media's Informational Function in Political Agenda-Setting Process", în *The International Journal of Press/Politics*, vol. 22 (2), februarie 2017

Prin articolul de față, autoarea își propune să investigheze dacă media au un rol de informare în cadrul procesului de setare a agendei politice, analizând în ce măsură politicienii acționează sau reacționează ca urmare a subiectelor din media și dacă elitele politice știu sau nu dinainte de subiectele apărute în acest mediu la un moment dat.

Pentru a vedea dacă un astfel de rol informațional al media există, Julie Sevenans recurge la un studiu de caz, incluzând parlamentarii din trei țări: Belgia, Canada și Israel. Rezultatele analizei empirice conduc către concluzia că politicienii cunosc dinainte cele mai multe dintre subiectele apărute în media la un moment dat, dar preferă să acționeze sau să reacționeze atunci când subiectele apar în atenția presei. De asemenea, funcția informațională a media în setarea agendei politice poate avea o valoare mai mare sau mai mică, în funcție de tipurile de actori politici (politicieni de la putere vs. politicieni din opoziție) sau de tipul de acțiune a politicienilor (acțiune simbolică sau acțiune substanțială).

Media îi influențează pe politicieni mai mult sau mai puțin în funcție de mai multe criterii

Înainte de analiza empirică pe cele trei țări, autoarea face o incursiune teoretică cu privire la influența media asupra agendei politice, urmând ca apoi ipotezele teoretice să fie validate sau invalidate de studiul de caz. Studiile privind rolul media în procesul de setare a agendei politice arată că reacțiile sau acțiunile politicienilor la subiectele din media diferă în funcție de două variabile: tipul de acțiune și tipul de actor politic.

Astfel, rolul de informare pe care îl are media pentru politicieni diferă la partidele de opoziție în raport cu partidele de guvernare. În acest sens, *există o probabilitate mai mare ca partidele de opoziție să reacționeze într-o mai mare măsură la acele subiecte din media despre care nu știau dinainte decât partidele aflate la guvernare*. Aceasta este de fapt și prima ipoteză pe care autoarea o va testa prin analiza empirică.

O altă variație a funcției media, demonstrată de articolele de specialitate și amintită de Julie Sevenans, este dată de distincția dintre partidele care se concentrează pe luptele partizane (atacuri, strategii de ofensivă-defensivă) și cele care urmăresc atingerea obiectivelor și realizarea politicilor publice. De aici rezultă o *a doua ipoteză, potrivit căreia partidele „războinice" (party warriors) tind să acționeze într-o mai mare măsură decât partidele orientate spre politici la acele subiecte din media despre care nu știau dinainte.*

În sfârșit, a treia variație de care ar depinde rolul informativ al media ar fi distincția dintre acțiunile simbolice

ale elitelor politice (audieri parlamentare, interpelări, întrebări parlamentare etc) și acțiunile substanțiale sau de fond (inițiative legislative). Plecând de la observația că agendele politice simbolice sunt mult mai influențate de acoperirea media decât agendele politice substanțiale, autoarea formulează o *a treia ipoteză: politicienii tind să acționeze într-o mai mare măsură simbolic decât substanțial la subiectele din media despre care nu știau dinainte.*

Studiul de caz pe Belgia, Canada și Israel. Metodologie

Pentru a vedea în ce măsură cele trei ipoteze teoretice sunt validate de analiza empirică, Julie Sevenans face un studiu de caz pe trei țări cu sisteme politice diferite (Belgia, Canada, Israel), care include un chestionar adresat membrilor parlamentului din țările menționate. Fiecare parlamentar a primit un chestionar cu întrebări referitoare la șapte știri (știrile au vizat doar subiecte interne) din ultimele cinci săptămâni. Întrebările au fost următoarele: „Ați văzut în media știrea despre subiectul X, în data de...?"; Dacă ați observat știrea, ați auzit pentru prima dată de subiect, din media sau cunoșteați subiectul dinainte?"; „Ați luat vreo măsură în parlament (simbolică sau substanțială) ca urmare a subiectului apărut în media?"; Care este gradul în care, în comparație cu alți colegi de partid, vă concentrați mai mult pe demonstrarea vulnerabilităților altor partide sau pe politicile publice?"

La chestionar au participat, în Belgia – 256 de membri ai Parlamentului (din totalul de 370), în Canada – 76 de parlamentari (din totalul de 286 contactați și 425 existenți), în Israel – 44 de membri (din totalul de 120).

Studiul de caz. Rezultate și testarea ipotezelor

Urmărind întrebările de mai sus, studiul de caz arată că 75% din totalul parlamentarilor care au participat la studiu în cele trei țări au observat în media subiectele din chestionar, atunci când ele au apărut. De asemenea, 40% dintre ei au auzit (25% nu au auzit, 35% nu au răspuns) de un anumit subiect dinainte de a apărea în presă, în timp ce 15% au formulat întrebări parlamentare (acțiuni simbolice) și 6% s-au implicat legislativ (acțiuni substanțiale).

Ca un rezultat general, **studiul arată că o treime dintre parlamentari au acționat simbolic sau substanțial la știrile din media, deci valoarea informativă a media se confirmă într-o anumită măsură.** Vom vedea în cele ce urmează variațiile în funcție de tipul acțiunilor politicienilor și în funcție de tipul de actor politic.

1) Variațiile în funcție de tipul acțiunii politicienilor: acțiuni substanțiale vs. acțiuni simbolice

Datele empirice arată că, în toate cele trei țări, nivelul acțiunilor simbolice este mai ridicat decât nivelul acțiunilor substanțiale, iar politicienii tind să acționeze într-o mai mare măsură la acele subiecte din media pe care le cunosc înainte de a apărea în media decât la cele care sunt noi pentru ei. Astfel, în Belgia, 48% dintre parlamentari au răspuns că au acționat simbolic la subiecte despre care știau dinainte, în raport cu 27% care au spus că au acționat în același mod la subiecte despre care nu știau dinainte. În Canada, 29% dintre parlamentari au recurs la măsuri simbolice cu privire la subiecte cunoscute înainte de apariția în media, în raport cu numai 8%, care au acționat asemănător la subiecte noi pentru ei. În Israel, 21% au acționat simbolic la subiecte cunoscute, în comparație cu doar 6% care au acționat similar la subiecte noi.

În ceea ce privește acțiunile substanțiale, doar 21% de parlamentari au acționat substanțial, în Belgia, la subiectele cunoscute dinainte de apariția lor în media, în comparație cu 4% care au luat măsuri substanțiale la subiectele despre care nu știau dinainte. În Israel, doar 10% au adoptat astfel de măsuri la subiectele cunoscute dinainte și doar

2% au acționat la subiectele noi. Similar, doar 9% dintre parlamentarii canadieni au acționat substanțial la subiectele cunoscute și doar 3% au luat măsuri la subiectele noi.

Rezulatele de mai sus confirmă ipoteza numărul 3, potrivit căreia **politicienii tind să acționeze într-o mai mare măsură simbolic decât substanțial la subiectele din media despre care nu știau dinainte.**

2) Variațiile în funcție de tipul de actor politic: parlamentari aflați la guvernare vs parlamentari din opoziție; parlamentari „războinici" vs. parlamentari orientați către politici publice

Datele empirice arată că probabilitatea de acțiune a parlamentarilor din opoziție scade de numai trei ori (de la 23% la 8%) în cazul subiectelor despre care nu se știa dinainte spre deosebire de parlamentarii partidelor de guvernare la care probabilitatea de acțiune scade de 6 ori (de la 12% la 2%). Se confirmă în acest fel prima ipoteză a studiului care spune că *există o probabilitate mai mare ca parlamentarii din opoziție să reacționeze într-o mai mare măsură la acele subiecte din media despre care nu știau dinainte decât partidele aflate la guvernare*. Ipoteza se confirmă însă doar la nivelul acțiunilor simbolice.

În ceea ce privește distincția parlamentari „războinici" vs. parlamentari orientați către politici publice, rezultatele studiului confirmă cea de-a doua ipoteză a articolului, potrivit căreia parlamentarii „războinici" (party warriors) *tind să acționeze într-o mai mare măsură decât partidele orientate spre politici la acele subiecte din media despre care nu știau dinainte:* 4% dintre parlamentarii „războinici" acționează simbolic la subiecte noi, spre deosebire de 1% dintre parlamentarii orientați spre politici. Și în acest caz, ipoteza este confirmată doar în cazul măsurilor simbolice.

La întrebarea articolului (este receptivitatea politicienilor la media o consecință a funcției informaționale a acesteia sau media este un provider nesemnificativ de informație pentru politicieni și procesul de setare a agendei politice este rezultatul unor alte mecanisme), autoarea ajunge la concluzia că, deși politcienii își iau o bună parte din informații (două treimi) din alte surse (din interior), media are totuși un rol de informare pentru politicieni (o treime din informații este din media). De asemenea, studiul emipiric conduce și la o concluzie suplimentară: având în vedere că cele mai multe măsuri ale politicienilor sunt luate ca urmare a subiectelor din media cunoscute dinainte, acest lucru înseamnă că media mai curând îi presează pe politicieni să ia măsuri la un moment dat decât îi informează pe aceștia cu privire la subiectele respective (despre care politicienii știau dinainte). Ar rezulta astfel și un rol de presiune a media asupra politicienilor.

O serie de elemente rămân totuși nelămurite în articolul de față. Autoarea nu definește termenul de agendă politică, punând semnul egal între aceasta și agenda parlamentară. Prin această opțiune, putem deduce că autoarea îmbrățișează teoria instituționalistă a procesului de agenda setting, care spune că doar instituțiile birocratice și comisiile parlamentare sunt cele care controlează agenda. Nemotivând opțiunea pentru o astfel de teorie, nu știm de exemplu de ce nu sunt luați în calcul și membrii guvernului, care ar putea fi considerați mai apropiați de luarea deciziilor decât parlamentarii.

Un alt punct nelămurit este legat de numărul de parlamentari chestionați în fiecare țară. De exemplu, în Canada, au participat la studiu doar 76 din totalul de 425 de parlamentari, adică un procent de doar 17%. De asemenea, concluziile studiului se bazează pe răspunsuri la un set de întrebări, neștiind în ce măsură răspunsurile sunt cele conforme cu măsurile luate efectiv de parlamentari. De exemplu, parlamentarii sunt întrebați în ce măsură au luat măsuri (întrebări parlamentare, inițiative legislative etc) ca urmare a informațiilor din media, dar nu putem ști care este valoarea de adevăr a afirmațiilor lor.

Prin analiza empirică, articolul lui Julie Sevenans aduce o contribuție

importantă la studiul privind agenda politică și la influența agendei media aspura procesului de setare a agendei, politice stabilind o serie de concluzii care ar putea fi testate și pe alte state. Aflăm din studiul empiric faptul că politicienii preferă să acționeze într-o mai mare măsură simbolic (interpelări și întrebări parlamentare, audieri la parlament, intervenții în dezbaterile parlamentare etc) decât substanțial (inițiative legislative). Explicația pentru acest gen de comportament pare coerentă, dacă ne gândim că acțiunile simbolice precum cele enumerate mai sus se bucură de o vizibilitate mai mare decât cele substanțiale. Iar politicienii sunt interesați ei înșiși să devină mai vizibili și să-și construiască o mai bună imagine prin astfel de măsuri. Această concluzie poate fi testată și pe alte state, pentru a vedea în ce măsură poate dobândi un caracter de generalitate. De asemenea, concluziile cu privire la tendința parlamentarilor de opoziție și a celor din partidele războinice de a acționa într-o mai mare măsură decât parlamentarii de la putere sau decât cei din partidele orientate către politici la subiectele din media despre care nu știau dinainte ar putea fi verificate și pe alte studii de caz. O eventuală explicație pentru această tendință ar putea consta în folosirea de către parlamentarii din opoziție a subiectelor noi din media ca ferestre de oportunitate pentru a ataca puterea.

Nu în ultimul rând, cercetarea de față poate constitui un punct de plecare pentru aprofundarea studiului despre setarea agendei politice, un tip de agendă care nu se bucură de un la fel de mare interes în literatura de specialitate precum agenda media sau agenda cetățeanului.

Ionela Gavril
[Independent Researcher]

Index de autori

Lavinia Bădulescu este student doctorand, domeniul Științe Politice, în cadrul SNSPA. A lucrat pentru organizații non-guvernamentale naționale și internaționale precum Centrul de Prevenire a Conflictelor și Early Warning în București și The German Marshall Fund of the United States în Bruxelles. De asemenea, a urmat un stagiu de cercetare la Institutul de Relații Internaționale din Barcelona și o cercetare de teren în Azerbaidjan pe tema conflictului din Nagorno-Karabakh.

Oana Băluță Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Universitatea din București.

Diana Carla Benea este absolventă a Școlii Doctorale din cadrul Facultății de Științe Politice a Universității din București. Domeniul său de expertiză vizează ariile de constituționalism și democratizare. Profesional este activă în domeniul Comunicare și Relații Publice, cu o expertiză de peste cinci ani în publicitate și marketing.

Vladimir Adrian Costea este doctorand al Facultății de Științe Politice din cadrul Universității din București. A absolvit în 2015 Facultatea de Științe Politice la Universitatea din București, iar în 2017 programul de master „Politică Europeană și Românească" în cadrul aceleiași facultăți. Este interesat de dinamica politicilor penale, evoluția politicilor de reformă a Uniunii Europene, precum și de politicile destinate comunităților de români de pretutindeni. A publicat peste 400 de interviuri despre dezbaterile privind adoptarea politicilor la nivel național și comunitar, realizate cu profesori universitari, cercetători, experți și decidenți politici pe platforma online destinată tinerilor, EuroPunkt.

Abdullah Demir PhD Candidate, The National University of Political Studies and Public Administration, Bucharest.

Ionela Gavril este licențiată în Ştiinte Politice la Facultatea de Ştiințe Politice, Universitatea Bucureşti (2007) şi a urmat masterul de Politică Europeană şi Românească (2009) la aceeaşi facultate. A urmat cursuri de drept comunitar si politica europeana, la IEP Toulouse. Este autoarea articolului „Alegerile prezidentiale din 2014 si impactul lor asupra regimului premier-prezidential din Romania".

Claudia Gilia este Conferențiar universitar doctor, Valahia University of Târgoviște.

Florin Valeriu Gilia este Lector universitar doctor, Valahia University of Târgoviște

Florin Grecu este doctor în științe politice, 2011, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Lector Univ. Dr., 2012, Universitatea Hyperion din București, specializarea Științe Politice. A scris volumul „Construcția unui partid unic: Frontul Renașterii Naționale", Editura Enciclopedică, București, 2012 și a publicat mai multe articole despre monarhia autoritară, precum și de analiză electorală în revistele *Sfera Politicii, Polis și South-East European Journal of Political Science*.

Cristina Matiuța este conferențiar universitar la Universitatea din Oradea, Departamentul de Științe Politice și Științele Comunicării, unde predă cursurile de Partide Politice, Teorii ale Democrației, Societate Civilă. A absolvit Facultatea de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca (în 1996) și este doctor al aceleiași universități (din 2004), cu o teză despre relația dintre liberalism și naționalism și problemele modernității României. Domeniile sale de interes sunt cetățenia activă, comportamentul electoral, democratizarea și consolidarea democrației. Este autoare/co-autoare a opt volume și a peste cincizeci de articole științifice și recenzii publicate în România și străinătate, profesor Jean Monnet în studiul integrării europene și redactor-șef al *Journal of Identity and Migration Studies*.

Silviu Petre este absolvent de științe politice și cercetător independent în domeniul relațiilor internaționale. Între 2010-2013 a finalizat un parcurs doctoral la SNSPA cu o teză despre India și războiul contra terorismului după 9/11. A publucat articole și studii în diferite reviste academice: Sfera Politicii; Studia Politica; Monitor Strategic; Revista de Istorie Militară; Gândirea Militară Românească.

Domeniile sale de interes sunt: teoria în relațiile internaționale; cursa înarmărilor; analiza de politică externă.

Alexandru Radu este Prof.univ.dr. Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA). Publicații recente: *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, Iași, Institutul European, 2012; *FSN – Un paradox politic (1989-1992)*, București, ProUniversitaria, 2013; *Statul sunt eu! O istorie analitică a crizei politice din iulie-august 2012*, București, Monitorul Oficial, 2013.

Victor Rizescu este conferențiar la Facultatea de Științe Politice a Universității din București, unde predă subiecte de istorie comparativă, sociologie istorică, istorie românească și teorie politică. A urmat studii de Istorie și de Filosofie la Universitatea din București, la Universitatea Central-Europeană și la Universitatea Oxford, deținând un doctorat în Istorie de la Universitatea Central-Europeană. Fost redactor-șef adjunct al revistei Cuvântul. Cercetările sale în curs abordează din perspective complementare corelațiile dintre tiparele ideologice, proiectele de dezvoltare și politicile publice ale României precomuniste, o parte din rezultatele lor fiind strânse în cartea în curs de revizuire *Development, Left and Right: Ideological Entanglements of Reformist Projects in Pre-communist Romania*.

SUMMARY

Alexandru Radu
Minor Political Parties in Post-communist Romania. PC and UNPR Cases 3

Oana Băluță
Local Elections and Parliamentary Political Representation. Trampoline for Men and Obstacle for Women?..... 12

Claudia Gilia și Florin Valeriu Gilia
Theories of Political Representation 22

Cristina Matiuța
Party Finances: Between Dependence on the State and Its Embezzlement 38

Victor Rizescu
Corporatism in the Romanian Tradition: Top-down and Bottom-up Lineages 49

Abdullah Demir
Immigration and Processes of Systemic and Social Integration..... 59

Diana Carla Benea
The Image of the National Agency of Integrity in the Mechanism of Cooperation and Verification Reports, from 2007 to 2015 67

Lavinia Bădulescu
Armenians on Azerbaijanis in the Nagorno-Karabakh Conflict. Shaping the Image of the Enemy..... 76

Vladimir-Adrian Costea
Aufklärung *and* Eternal Peace*: Problems of Kantian Philosophical Projects* 84

Silviu Petre
The Colour of Saffron: The Road Taken by the Hindu Nationalism towards Illiberalism..... 95

Reviews

A Romanian History for Foreigners (Alexandru Radu)..... 117
Florian Abraham, *Romania since the Second World War, A Political, Social and Economic History*

The Global Advance of Populism (Florin Grecu)..... 119
Jan-Werner Müller, *Ce este populismul?*

The Media's Informational Function in Political Agenda-Setting Processes (Ionela Gavril)..... 123
Julie Sevenans, „The Media's Informational Function in Political Agenda-Setting Process"

Index of authors..... 127

Summary 129

Open Issue

„Sfera Politicii" este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.

Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială. Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii". Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.

ISSN: 1221-6720